

A decorative horizontal border at the top of the cover. It features a stylized tan-colored flower on the left, followed by a red and white floral motif, a central red and white flower, a red and white fish-like motif, and a cluster of red berries on the right. Above the border are white wavy lines representing mountains or clouds.

Koledar

SLOVENSKE KOROŠKE

1956

„^vNAŠA KNJIGA”
CELOVEC, GASOMETERGASSE 10, TEL. 56-24
(VHOD WULFENGASSE)

ima na zalogi

Iz slovenske književnosti:

zbrana dela slovenskih klasikov, romane, povesti, pripovedke vseh slovenskih pisateljev, pesmi in poezije slovenskih pesnikov.

Iz svetovne književnosti:

najboljša dela svetovno znanih avtorjev v prevodu priznanih prevajalcev.

Časopise in revije

kakor: „Slovenski vestnik“, „Slovenski poročevalec“, „Ljudska pravica - Borba“, ilustrirane revije „Tovariš“ in „Film“, mladinski listi „Pionir“ in „Ciciban“, humoristični list „Pavliha“, strokovne revije „Slovenski čebelar“, „Naša žena“ in mnogo drugih.

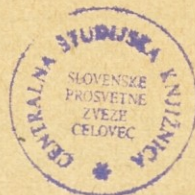
Vse to in še mnogo drugega Vam dobavi po zmernih cenah slovenska knjigarna

„^vNAŠA KNJIGA”
V CELOVCU

Koledar

SLOVENSKE KOROŠKE

1956

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽ. CELOVEC

K pi
KOROŠKI koledar
1956

0076225

COBISS e

U. RUMENICKE STUJENBIBL.
KLAGENFURT

Koledar

SLOVENSKE KOROŠKE

1956

IZDALA IN ZALOŽILA SLOVENSKA
PROSVETNA ZVEZA V CELOVCU

TISK: KÄRNTNER DRUCKEREI
CELOVEC, VIKTRINGER RING 28

LETO 1956

je prestopno leto in ima 366 dni oziroma 52 tednov in dva dni.

Letni vladar je Merkur

Začetek štirih letnih časov

Pomlad se začne 20. marca od 16.21 uri.

Poletje se začne 21. junija ob 11.24 uri.

Jesen se začne 23. septembra ob 2.36 uri.

Zima se začne 21. decembra ob 22.00 uri.

Sončni in lunini mrki v letu 1956

V prestopnem letu 1956 bosta dva sončna in dva lunina mrka. Pri nas v Avstriji bo viden lunin mrk 18. novembra in sončni mrk 2. decembra in to oba le deloma.

I. Delni lunin mrk 24. maja: začetek ob 14.49, višek ob 16.31, konec mrka ob 18.14. — Mrk bo viden v vzhodnem delu Evrope in Afrike, v Aziji, na Indijskem oceanu, v Avstraliji in Polineziji, na Tihem oceanu in okrog južnega tečaja.

II. Popolni sončni mrk 8. junija: začetek delnega mrka ob 20.11; začetek popolne zatemnitve ob 21.34; konec popolne zatemnitve ob 23.06; konec delnega mrka ob 0.29. — Ta mrk bo viden le na Novi Zelandiji in na južnem delu Tihega oceana.

III. Popolni lunin mrk 18. novembra: začetek delnega mrka ob 6.03; začetek popolne zatemnitve ob 7.08; konec popolne zatemnitve ob 8.27; konec delnega mrka ob 9.33. — Mrk bo viden v **srednji** in **zahodni Evropi**, zahodni Afriki, na Atlantskem oceanu, v Severni in Južni Ameriki, okrog severnega tečaja in na Tihem oceanu.

IV. Delni sončni mrk 2. decembra: začetek mrka ob 6.51, višek ob 9. uri, konec mrka ob 11.08. — Pri tem mrku bo Luna zakrila 8 desetih sončnega premera. — Mrk bo viden v **Evropi** (le v zapadnih predelih ne), na Sredozemskem morju, v severni Afriki, na severnem delu Indijskega oceana, v Aziji (razen v vzhodnih predelih). — Na Dunaju bo Sonce že ob svojem vzhodu (ob 7.26) delno zatemnjeno; ob višku mrka bo tu vidna zatemnitev približno polovice sončne oble. — O p o m b a : Vse gornje ure so računanane po srednjeevropskem času!)

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja.

Sveti trije kralji 6. januarja.

Velika noč 1. in 2. aprila.

Praznik dela 1. maja.

Vnebohod 10. maja.

Binkošti 20. in 21. maja.

Sv. Rešnje Telo (Telovo) 31. maja.

Sv. Peter in Pavel 29. junija.

Velika Gospojnica 15. avgusta.

Vsi sveti 1. novembra.

Brezmadežno spočetje 8. decembra.

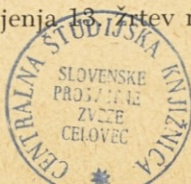
Božič 25. in 26. decembra.

SPOMINSKI DNEVI KOROŠKIH SLOVENCEV :

Vseslovenski kulturni praznik 8. februar.

Obletnica nasilne izselitve slov. kor. družin 14. in 15. aprila.

Obletnica obglavljenja 13. žrtve na Dunaju 29. aprila.

Kakšno bo vreme

Še do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa, če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

1956

31 DNI

1. NEDELJA

2. Ponedeljek

3. Torek

4. Sreda

5. Četrtek

6. Petek

7. Sobota

8. NEDELJA

9. Ponedeljek

10. Torek

11. Sreda

12. Četrtek

13. Petek

14. Sobota

15. NEDELJA

16. Ponedeljek

17. Torek

18. Sreda

19. Četrtek

20. Petek

21. Sobota

22. NEDELJA

23. Ponedeljek

24. Torek

25. Sreda

26. Četrtek

27. Petek

28. Sobota

29. NEDELJA

30. Ponedeljek

31. Torek

Novo leto

Makarij, opat

Genovefa

Tit, škof

Telesfor

Sv. Trije kralji

Valentin

Severin, opat

Julijan, mučenec

Pavel, puščavnik

Higin

Alfred, opat

Veronika

Hilarij

Pavel

Marcel, papež

Anton, puščavnik

Priska, devica

Marij in tovariši

Fabijan in Sebastijan

Neža, devica

Vincencij

Zaroka dev. Marije

Timotej, škof

Spreobrnjenje Pavla

Polikarp, škof

Janez Zlatousti

Peter Nol., spoznav.

Frančišek Saleški

Martina

Peter

Sonce vstopi v znamenje
vodnarja dne 21. ja-
nuarja ob 02.44 uri.

Zadnji krajec: 4. 1. ob
23.41 uri.

Mlaj: 13. 1. ob 04.01 uri.

Prvi krajec: 20. 1. ob 23.58
uri.

Polna luna: 27. 1. ob 15.40
uri.

Dan je dolg od 8 ur 23 mi-
nut do 9 ur 23 minut,
torej postane daljši za
eno uro.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če na sv. Pavla (10.) sonce sije,
trikrat žito dobro dozori,
gornik dosti vina v sode vlije
in po volji kmetu se godi.

Sv. Makarij jasen ali meglen
naznanja enako jesen.

Kakršno je vreme na sv. Petra stola dan,
tako bo potem mesec dan.

SPOMINSKI DNEVI

- 8. 1. 1856 umrl Valentin Vodnik.
- 9. 1. 1856 rojen Anton Aškerc.
- 12. 1. 1887 umrl Fran Erjavec.
- 16. 1. 1888 umrl v Celovcu A. Einspieler.
- 21. 1. 1924 umrl Vladimir Iljič Uljanov-Lenin.
- 23. 1. 1878 rojen Oton Župančič.
- 25. 1. 1348 usoden potres v slovenskih krajih.
- 26. 1. 1797 rojen Matija Čop.

* Februar

1956

29 DNI

1. Sreda	☿	Ignacij, škof
2. Četrtek	♄	Svečn'ca, Dar. G.
3. Petek	♃	Blaž, škof
4. Sobota	♁	Andrej K.
5. NEDELJA	♌	Agata, devica
6. Ponedeljek	♈	Doroteja, Tit.
7. Torek	♌	Romuald
8. Sreda	♋	Janez Matajski
9. Četrtek	♊	Apolonija, devica
10. Petek	♏	Sholastika
11. Sobota	♎	Lurška M. B., Adolf
12. NEDELJA	♏	Evlalija
13. Ponedeljek	♏	Gregorij
14. Torek	♏	Pust, Valentin
15. Sreda	♏	Pepelnica, Jordan
16. Četrtek	♏	Julijana, mučenica
17. Petek	♏	Frančišek Kle.
18. Sobota	♏	Simeon
19. NEDELJA	♏	Konrad, puščavnik
20. Ponedeljek	♏	Sadot, škof
21. Torek	♏	Feliks
22. Sreda	♏	Sv. Peter s.
23. Četrtek	♏	Peter D.
24. Petek	♏	Prestopni dan
25. Sobota	♏	Matija, apostol
26. NEDELJA	♏	Valburga, devica
27. Ponedeljek	♏	Matilda
28. Torek	♏	Gabriel od Ž. M. B.
29. Sreda	♏	Roman

Sonce vstopi v znamenje
ribe dne 19. februarja
ob 17.05 uri.

☾
Zadnji krajec: 3. 2. ob
17.08 uri.

☼
Mlaj: 11. 2. ob 22.38 uri.

☿
Prvi krajec: 19. 2. ob 10.21
uri.

☼
Polna luna: 26. 2. ob 02.41
uri.

Dan je dolg od 9 ur 26 mi-
nut do 10 ur 58 minut,
torej postane daljši za
1 uro 32 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Ce na svečnico prej kapne od strehe
kakor od sveče, bo dobro leto.

Sv. Matija led razbija,
če ga ni, pa ga naredi.

Ce konec meseca veter razsaja,
dobra letina prihaja.

SPOMINSKI DNEVI

- 7. 2. 1809 rojen Matija Majar Ziljski.
- 8. 2. 1849 umrl France Prešeren.
- 18. 2. 1950 umrl Prežihov Voranc.
- 23. 2. 1918 ustanovitev Rdeče armade.
- 24. 2. 1779 rojen Matija Ahacelj.
- 27. 2. 1929 umrl slikar Peter Markovič.

1956

31 DNI

1. Četrtek	☿	Albin
2. Petek	♄	Karel
3. Sobota	♁	Kunigunda
4. NEDELJA	♁	Kazimir
5. Ponedeljek	♁	Evzebij
6. Torek	♄	Perpetua in Felicita
7. Sreda	♄	Tomaž Akvinski
8. Četrtek	♄	Janez od Boga
9. Petek	♄	Franciška R.
10. Sobota	♄	40 mučencev
11. NEDELJA	♁	Sofronij, škof
12. Ponedeljek	♁	Gregorij Vel.
13. Torek	♄	Teodora, muč.
14. Sreda	♄	Matilda
15. Četrtek	♄	Klemen M.
16. Petek	♄	Hilarij in Tacijan
17. Sobota	♄	Jedert, devica
18. NEDELJA	♁	Ciril Jer.
19. Ponedeljek	♁	Jožef, ženin M. D.
20. Torek	♄	Feliks
21. Sreda	♄	Benedikt, opat
22. Četrtek	♄	Nikolaj
23. Petek	♄	Oton, Feliks
24. Sobota	♄	Gabriel
25. NEDELJA	♁	Cvet. ned., Mar. ozn.
26. Ponedeljek	♁	Emanuel
27. Torek	♄	Rupert
28. Sreda	♄	Janez Kapistran
29. Četrtek	♄	Vel. čet., Ciril
30. Petek	♄	Vel. pet., Janez Kl.
31. Sobota	♄	Vel. sob., Modest

Sonce vstopi v znamenje
ovna dne 20. marca ob
16.21 uri.

☾
Zadnji krajec: 4. 3. ob
12.53 uri.

☼
Mlaj: 12. 3. ob 14.36 uri.

☼
Prvi krajec: 19. 3. ob 18.13
uri.

☾
Polna luna: 26. 3. ob 14.11
uri.

Dan je dolg od 11 ur 1 mi-
nuto do 12 ur 47 minut,
torej postane daljši za
1 uro 46 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če na 40 mučenikov dan ni lepo,
tudi štirideset dni potem ne bo.

Sv. Gabrijela (24.) če zmrzuje,
potlej slana nič več ne škoduje.

Če o sv. Rupertu (27.) lepi dni,
se seno lepo suši.

SPOMINSKI DNEVI

- 4. 3. 1844 rojen Josip Jurčič.
- 6. 3. 1836 rojen J. Stritar.
- 8. 3. mednarodni praznik žena.
- 14. 3. 1883 umrl Karl Marx.
- 18. 3. 1414 zadnje ustoličenje koroških vojvod na Gosposvetskem polju.
- 30. 3. 1888 umrl pisatelj .dr. Valentin Zarnik.

1956

30 DNI

1. NEDELJA

2. Ponedeljek

3. Torek

4. Sreda

5. Četrtek

6. Petek

7. Sobota

8. NEDELJA

9. Ponedeljek

10. Torek

11. Sreda

12. Četrtek

13. Petek

14. Sobota

15. NEDELJA

16. Ponedeljek

17. Torek

18. Sreda

19. Četrtek

20. Petek

21. Sobota

22. NEDELJA

23. Ponedeljek

24. Torek

25. Sreda

26. Četrtek

27. Petek

28. Sobota

29. NEDELJA

30. Ponedeljek

Velika noč, Hugo

Vel. poned.

Rihard

Izidor, Sev.

Vincencij

Sikst, papež

Herman

Albert

Tomaž

Mehtilda

Leon V.

Julij

Hermenegild

Justin

Helena

Benedikt

Rudolf

Apolonij

Leon IX.

Neža Montep.

Anzelm

Soter in Gaj

Vojteh

Jurij, mučenec

Marko, evangelist

Klet i. M.

Cita, devica

Pavel od Križa

Peter, mučenec

Katarina Sienska

Sonce vstopi v znamenje
bika dne 20. aprila ob
03.44 uri.

Zadnji krajec: 3. 4. ob
09.06 uri.

Mlaj: 11. 4. ob 03.39 uri.

Prvi krajec: 18. 4. ob 00.28
uri.

Polna luna: 25. 4. ob 02.40
uri.

Dan je dolg od 12 ur 50
minut do 14 ur 28 mi-
nut, torej postane daljši
za 1 uro 38 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je april deževen
kmet ne bo reven.

Malega travna če grmi,
slane se več bati ni.

Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da
kruha.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 4. 1943 pride na Koroško Fr. Rozman-Stane.
- 4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški bataljon.
- 11. 4. 1744 rojen pisatelj Jurij Japelj.
- 14. in 15. 4. 1942. nasilna izselitev slovenskih koroških družin.
- 27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda.
- 29. 4. 1943 obglavljenih 13 žrtev na Dunaju.

* Maj *

1956

31 DNI

1. **Torek**

2. Sreda

3. Četrtek ☾

4. Petek

5. Sobota

6. **NEDELJA**

7. Ponedeljek

8. Torek

9. Sreda

10. **Četrtek** ☽

11. Petek

12. Sobota

13. **NEDELJA**

14. Ponedeljek

15. Torek

16. Sreda

17. Četrtek ☾

18. Petek

19. Sobota

20. **NEDELJA**

21. **Ponedeljek**

22. Torek

23. Sreda

24. Četrtek ☽

25. Petek

26. Sobota

27. **NEDELJA**

28. Ponedeljek

29. Torek

30. Sreda

31. **Četrtek**

Filip in Jakob ml.

Atanazij

Najd. križa, Aleš

Florijan

Irenej, škof

Janez

Stanislav, škof

Mihael

Gregor Nacianški

Vnebohod, Antonin

Frančišek Hier.

Pankracij

Servacij

Bonifacij

Zofija

Janez Nepomuk

Bruno, škof

Erik, kr.

Peter C.

Binkošti, Bernardin

Bink. pon., Feliks

Emil

Janez Krstnik

Johana

Urban I.

Filip Neri

Sv. Trojica, Beda Č.

Avguštin

Maksim

Ivana Orleanska

Sv. Rešnje telo

Sonce vstopi v znamenje dvojčkov dne 21. maja ob 03.13 uri.

Zadnji krajec: 3. 5. ob 03.55 uri.

Mlaj: 10. 5. ob 14.04 uri.

Prvi krajec: 17. 5. ob 06.15 uri.

Polna luna: 24. 5. ob 16.26 uri.

Dan je dolg od 14 ur 32 minut do 15 ur 47 minut, torej postane daljši za 1 uro 15 minut.

ZAPIŠKI

PREGOVORI

Če je majnika lepo,
je dobro za kruh in meso.

Če sušec suši, april deži in majnik
hladi, kašte, omare in sode polni.

Velikega travna če pogostoma grmi,
kmet se dobre letine veseli.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 5. mednarodni praznik dela.
- 3. 5. 1881 umrl pisatelj Josip Jurčič.
- 5. 5. 1818 rojen Karl Marx.
- 8. 5. 1945 kapitulirala Nemčija.
- 10. 5. 1876 rojen pisatelj Ivan Cankar.
- 17. 5. 1478 večji upor slovenskih kmetov
na Koroškem.
- 25. 5. 1892 rojen maršal Jugoslavije Josip
Broz-Tito.
- 27. 5. 1926 umrl pesnik Srečko Kosovel.

1956

30 DNI

1. Petek ☾
2. Sobota

3. NEDELJA

4. Ponedeljek
5. Torek
6. Sreda
7. Četrtek
8. Petek ☽
9. Sobota

10. NEDELJA

11. Ponedeljek
12. Torek
13. Sreda
14. Četrtek
15. Petek ☽
16. Sobota

17. NEDELJA

18. Ponedeljek
19. Torek
20. Sreda
21. Četrtek
22. Petek ☽
23. Sobota

24. NEDELJA

25. Ponedeljek
26. Torek
27. Sreda
28. Četrtek
29. Petek
30. Sobota

Feliks
Peter

Klotilda

Frančišek I.
Bonifacij
Norbert
Robert
Medard
Primož in Felicijan

Margareta, kr.

Barnaba, apostol
Janez
Anton P.
Bazilij, cerkv. uč.
Vid
Frančišek R.

Adolf

Efrem S.
Julijana, dev.
Silverij
Alozij
Ahacij
Agripina

Kres, Roj. Jan. Krst.

Viljem
Janez in Pavel
Hema, vdova
Irenej, škof
Peter in Pavel
Emilijana

Sonce vstopi v znamenje
raka dne 21. junija ob
11.24 uri.

☾
Zadnji krajec: 1. 6. ob
20.13 uri.

☽
Mlaj: 8. 6. ob 22.29 uri.

☾
Prvi krajec: 15. 6. ob 12.56
uri.

☽
Polna luna: 23. 6. ob 07.13
uri.

Dan je dolg od 15 ur 49
minut do 16 ur 4 minute.
Do 21. postane daljši za
18 minut, potem pa do
konca meseca spet krajši
za 3 minute.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če na sv. Medarda dan (8.) dežuje,
štirideset dni dež še naletuje.

Če sta Peter in Pavel jasna,
bo letina krasna.

Urbanovo sonce in Vidov dež,
prav dobrega leta upati smeš.

SPOMINSKI DNEVI

- 8. 6. 1508 rojen pisatelj Primož Trubar.
- 9. 6. 1856 rojen pesnik Anton Aškerc.
- 11. 6. 1844 umrl Urban Jamnik.
- 11. 6. 1949 umrl pesnik Oton Zupančič.
- 19. 6. 1949 umrl pisatelj Vladimir Nazor.
- 22. 6. 1941 Nemčija napade Sovjetsko
zvezo.
- 28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir.
- 30. 6. 1810 rojen pesnik Stanko Vraz.

1956

31 DNI

1. NEDELJA

2. Ponedeljek
3. Torej
4. Sreda
5. Četrtek
6. Petek
7. Sobota

Teobald

Obisk. Mar. dev.
Heliodor
Urh, škof
Ciril in Metod
Izaija, prerok
Vilibald

8. NEDELJA

9. Ponedeljek
10. Torej
11. Sreda
12. Četrtek
13. Petek
14. Sobota

Elizabeta

Tomaž
Amalija
Olga
Mohor in Fortunat
Anaklet
Bonaventura

15. NEDELJA

16. Ponedeljek
17. Torej
18. Sreda
19. Četrtek
20. Petek
21. Sobota

Vladimir, kralj

Dev. Mar. Karm.
Aleš, spoznavalec
Miroslav, mučenik
Vincencij Pavelski
Marjeta
Prakseda

22. NEDELJA

23. Ponedeljek
24. Torej
25. Sreda
26. Četrtek
27. Petek
28. Sobota

Marija Magdalena

Apolinarij
Kristina
Jakob
Ana, mati M. D.
Rudolf
Viktor

29. NEDELJA

30. Ponedeljek
31. Torej

Marta

Abdon in Senen
Ignacij

Sonce vstopi v znamenje
leva dne 22. julija ob
22.21 uri.

Zadnji krajec: 1. 7. ob
09.40 uri.

Mlaj: 8. 7. ob 05.37 uri.

Prvi krajec: 14. 7. ob 21.46
uri.

Polna luna: 22. 7. ob 22.29
uri.

Zadnji krajec: 30. 7. ob
20.31 uri.

Dan je dolg od 16 ur 3 mi-
nute do 15 ur 7 minut,
torej postane krajši za
56 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če sv. Marjete deževalo bo,
težko boš pod streho spravil seno.

Kakor se kaže vreme ta dan (10.)
tako bosta mali in veliki srpan.

Jakobova ajda in Ožbaltova repa
je malokdaj lepa.

SPOMINSKI DNEVI

- 2. 7. 1866 rojen v Rožeku slikar Peter Markovič.
- 14. 7. 1789 začetek francoske revolucije.
- 14. 7. 1795 umrl Anton Linhart, pisec prve zgodovine Slovencev.
- 14. 7. 1905 umrl pisatelj Janez Trdina.
- 22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda.
- 26. 7. 1914 začetek prve svetovne vojne.
- 28. 7. 1897 umrl pisatelj Janko Kersnik.
- 31. 7. 1892 umrl Matija Majar Ziljski.

* Avgust ♡

1956	31 DNI	
1. Sreda	☸	Vezi sv. Petra
2. Četrtek	☸	Porcijunkula
3. Petek	☸	Najdenje Štefana
4. Sobota	☸	Dominik
5. NEDELJA	☸	Marija Snežna
6. Ponedeljek ☺	☸	Gospodova sprem.
7. Torek	☸	Kajetan
8. Sreda	☸	Ciriak
9. Četrtek	☸	Roman
10. Petek	☸	Lavrencij
11. Sobota	☸	Tiburcij
12. NEDELJA	☸	Klara, dev.
13. Ponedeljek ☺	☸	Hipolit in Kasijan
14. Torek	☸	Evzebij
15. Sreda	☸	Vnebovzetje M. D.
16. Četrtek	☸	Joahim, Rok
17. Petek	☸	Hijacint
18. Sobota	☸	Helena
19. NEDELJA	☸	Janez Eudes
20. Ponedeljek	☸	Bernard, Herbert
21. Torek ☺	☸	Ivana Franč.
22. Sreda	☸	Brezn. srce Marij.
23. Četrtek	☸	Filip Benicij
24. Petek	☸	Jernej
25. Sobota	☸	Ludvik IX.
26. NEDELJA	☸	Ceferin
27. Ponedeljek	☸	Jožef Kalasancij
28. Torek	☸	Avguštin
29. Sreda ☺	☸	Obgl. Janeza Krst.
30. Četrtek	☸	Roza Limanska
31. Petek	☸	Rajmund
		Sonce vstopi v znamenje device dne 23. avgusta ob 5.15 uri.
		☺ Mlaj: 6. 8. ob 12.25 uri.
		☺ Prvi krajec: 13. 8. ob 09.45 uri.
		☺ Polna luna: 21. 8. ob 13.38 uri.
		☺ Zadnji krajec: 29. 8. ob 05.13 uri.
		Dan je dolg od 15 ur 4 mi- nute do 13 ur 29 minut, torej postane krajši za 1 uro 35 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

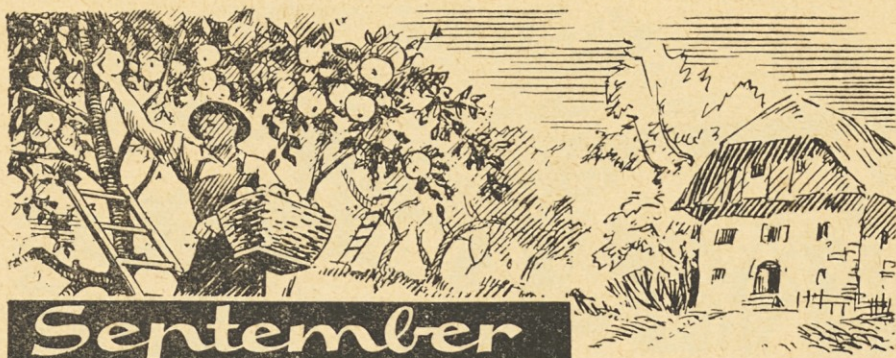
Če se avgusta po gorah kadi,
kupi si kožuh za zimske noči.

Po vremenu sv. Jerneja (24.)
rada vsa jesen se nareja.

Srpana če veter zvedri,
vreme dolgo še trpi.

SPOMINSKI DNEVI

- 5. 8. 1895 umrl Friedrich Engels.
- 10. 8. 1893 rojen Lovro Kuhar-Prežihov
Voranc.
- 11. 8. 1844 umrl slovenski jezikoslovec Jer-
nej Kopitar.
- 16. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na ko-
roška tla.
- 17. 8. 1942 padel pisatelj Miran Jarc.
- 25. 8. 1938 umrl Vinko Poljanec.
- 31. 8. 1589 umrl pisatelj Jurij Dalmatin.

1956

30 DNI

1. Sobota		Egidij
2. NEDELJA		Štefan
3. Ponedeljek		Doroteja
4. Torek		Rozalija
5. Sreda		Lavrencij
6. Četrtek		Caharija
7. Petek		Marko
8. Sobota		Rojstvo D. M.
9. NEDELJA		Peter Klaver
10. Ponedeljek		Nikolaj Tol.
11. Torek		Prot in Hijacint
12. Sreda		Ime Marijino
13. Četrtek		Notburga
14. Petek		Poviš. sv. Križa
15. Sobota		Mar. 7 žalosti
16. NEDELJA		Ljudmila
17. Ponedeljek		Lambert
18. Torek		Jožef Kupert.
19. Sreda		Januarij
20. Četrtek		Evstahij
21. Petek		Matej
22. Sobota		Tomaž Vil.
23. NEDELJA		Linus
24. Ponedeljek		Rupert
25. Torek		Kleofa
26. Sreda		Ciprijan in Justina
27. Četrtek		Kozma in Damijan
28. Petek		Venčeslav
29. Sobota		Mihael
30. NEDELJA		Hieronim

Sonce vstopi v znamenje
tehtnice dne 23. septem-
bra ob 02.36 uri.

Mlaj: 4. 9. ob 19.47 uri.

Prvi krajec: 12. 9. ob 01.13
uri.

Polna luna: 20. 9. ob
04.19 uri.

Zadnji krajec: 27. 9. ob
12.25 uri.

Dan je dolg od 13 ur 26
minut do 11 ur 45 minut,
torej postane krajši za
1 uro 41 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je sv. Matevž (21.) vedren,
prijetna bo jesen.

Kdor po mali maši kosi,
ta za pečjo suši.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 9. 1939 začetek druge svetovne vojne.
- 4. 9. 1834 rojen pisatelj Fran Erjavec.
- 9. 9. 1828 roj. pisatelj Nikolajevič Tolstoj.
- 17. 9. 1890 rojen pisatelj France Bevk.
- 18. 9. 1869 umrl pisatelj in jezikoslovec
Anton Janežič.
- 28. 9. 1762 rojen ljudski pesnik-tkalec Mi-
hael Andreaš.
- 28. 9. 1831 rojen pesnik in pisatelj Fran
Levstik.

1956

31 DNI

1. Ponedeljek
2. Torek
3. Sreda
4. Četrtek
5. Petek
6. Sobota

7. NEDELJA

8. Ponedeljek
9. Torek
10. Sreda
11. Četrtek
12. Petek
13. Sobota

14. NEDELJA

15. Ponedeljek
16. Torek
17. Sreda
18. Četrtek
19. Petek
20. Sobota

21. NEDELJA

22. Ponedeljek
23. Torek
24. Sreda
25. Četrtek
26. Petek
27. Sobota

28. NEDELJA

29. Ponedeljek
30. Torek
31. Sreda

Remigij
Angeli varuhi
Terezija Deteta J.
Frančišek Asiški
Placid
Brunon

Kraljica Rož. venca

Brigita
Gislenus
Frančišek Borgia
Materinstvo D. M.
Maksimilijan C.
Edvard

Kalist

Terezija dev.
Hedviga
Marjeta Alakok
Luka
Peter Alk.
Janez Kentski

Uršula

Kordula
Severin
Rafael
Krispin
Evarist
Frumencij

Simon in Juda

Narcis
Doroteja
Volbenk

Sonce vstopi v znamenje
škorpiiona dne 23. okto-
bra ob 11.35 uri.

Mlaj: 4. 10. ob 05.25 uri.

Prvi krajec: 11. 10. ob 19.44
uri.

Polna luna: 19. 10. ob 18.25
uri.

Zadnji krajec: 26. 10. ob
19.02 uri.

Dan je dolg od 11 ur 42
minut do 10 ur 0 minut,
torej postane krajši za
1 uro 42 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

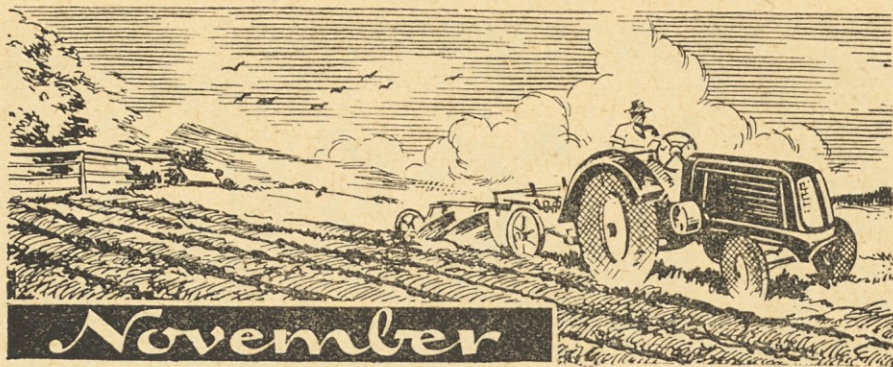
Sveti Gal (16.) deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovaduh.

Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo,
vsaka lena baba lahko nastil dobi.

Sv. Luka repo cuka.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 10. 1943 prvo zasedanje odposlancev
slov. naroda v Kočevju.
- 8. 10. 1826 rojen pesnik in pisatelj Luka
Sveteč.
- 10. 10. 1920 glasovanje v coni A Južne
Koroške.
- 11. 10. 1807 umrl pisatelj Jurij Japelj.
- 12. 10. 1944 Zverinsko mučenje partizanov
pri Apovniku na Komelnu pri
Pliberku.
- 15. 10. 1844 rojen pesnik Simon Gregorčič.
- 18. 10. 1869 umrl pesnik Simon Jenko.

1956

30 DNI

1. Četrtek

2. Petek

3. Sobota

4. NEDELJA

5. Ponedeljek

6. Torek

7. Sreda

8. Četrtek

9. Petek

10. Sobota

11. NEDELJA

12. Ponedeljek

13. Torek

14. Sreda

15. Četrtek

16. Petek

17. Sobota

18. NEDELJA

19. Ponedeljek

20. Torek

21. Sreda

22. Četrtek

23. Petek

24. Sobota

25. NEDELJA

26. Ponedeljek

27. Torek

28. Sreda

29. Četrtek

30. Petek

Vsi sveti

Verne duše, Just

Hubert, Ida

Karel Bor.

Zaharija in Elizabeta

Leonhard

Engelbert

Štirje kronani muč.

Teodor

Andrej Avel.

Martin, škof

Martin p. muč.

Stanislav Kostka

Serafin

Albert Veliki

Otmar

Gregorij Čudodelni

Odon

Elizabeta

Feliks Valoaški

Darovanje D. M.

Cecilija

Klemen

Janez od Križa

Katarina, dev. muč.

Silvester

Virgilij

Ruf in tov.

Saturnin

Andrej, apostol

Sonce vstopi v znamenje
strelca dne 22. novembra
ob 08.50 uri.

Mlaj: 2. 11. ob 17.43 uri.

Prvi krajec: 10. 11. ob
16.09 uri.

Polna luna: 18. 11. ob 07.44
uri.

Zadnji krajec: 25. 11. ob
02.12 uri.

Dan je dolg od 9 ur 57
minut do 8 ur 40 minut,
torej postane krajši za
1 uro 17 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če Martinova gos po ledu plazi,
o božiču navadno po blatu gazi.

Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi,
dosti pridelka ob letu kmet dobi.

Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

SPOMINSKI DNEVI

- 7. 11. 1917 velika oktobrska socialistična
revolucija.
- 13. 11. 1813 rojen v Svečah pisatelj Andrej
Einspieler.
- 16. 11. 1887 umrl Fran Levstik.
- 24. 11. 1906 umrl pesnik Simon Gregorčič.
- 25. 11. 1923 umrl pesnik in pisatelj Josip
Stritar.
- 29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje
AVNOJ-a v Jajcu.
- 29. 11. 1945 proglasitev FLRJ.

* December *

1956

31 DNI

1. Sobota	☿	Natalija
2. NEDELJA	☿	Bibijana
3. Ponedeljek	☿	Frančišek Ksav.
4. Torek	☿	Barbara
5. Sreda	☿	Saba
6. Četrtek	☿	Nikolaj
7. Petek	☿	Ambrozij
8. Sobota	☿	Brezn. spoč. D. M.
9. NEDELJA	☿	Valerija
10. Ponedeljek	☿	Melkiad
11. Torek	☿	Damaz I.
12. Sreda	☿	Maksencij
13. Četrtek	☿	Lucija
14. Petek	☿	Bertold
15. Sobota	☿	Maksimian
16. NEDELJA	☿	Evzebij
17. Ponedeljek	☿	Lazar
18. Torek	☿	Gracijan
19. Sreda	☿	Urban V.
20. Četrtek	☿	Evgenij in Makarij
21. Petek	☿	Tomaž
22. Sobota	☿	Demetrij
23. NEDELJA	☿	Viktorija
24. Ponedeljek	☿	Adam in Eva
25. Torek	☿	Božič, Roj. Gosp.
26. Sreda	☿	Stefan, mučenec
27. Četrtek	☿	Janez Evang.
28. Petek	☿	Nedolžni otročiči
29. Sobota	☿	Tomaž, šk. muč.
30. NEDELJA	☿	Rajner
31. Ponedeljek	☿	Silvester

Sonce vstopi v znamenje
kozla dne 21. decembra
ob 22.00 uri.

Mlaj: 2. 12. ob 09.12 uri.

Prvi krajec: 10. 12. ob
12.51 uri.

Polna luna: 17. 12. ob
20.06 uri.

Zadnji krajec: 24. 12. ob
11.10 uri.

Dan je dolg od 8 ur 38
minut do 8 ur 24 minut,
torej postane krajši do
22. 12. za 19 minut, po-
tem do konca meseca
daljši za 5 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

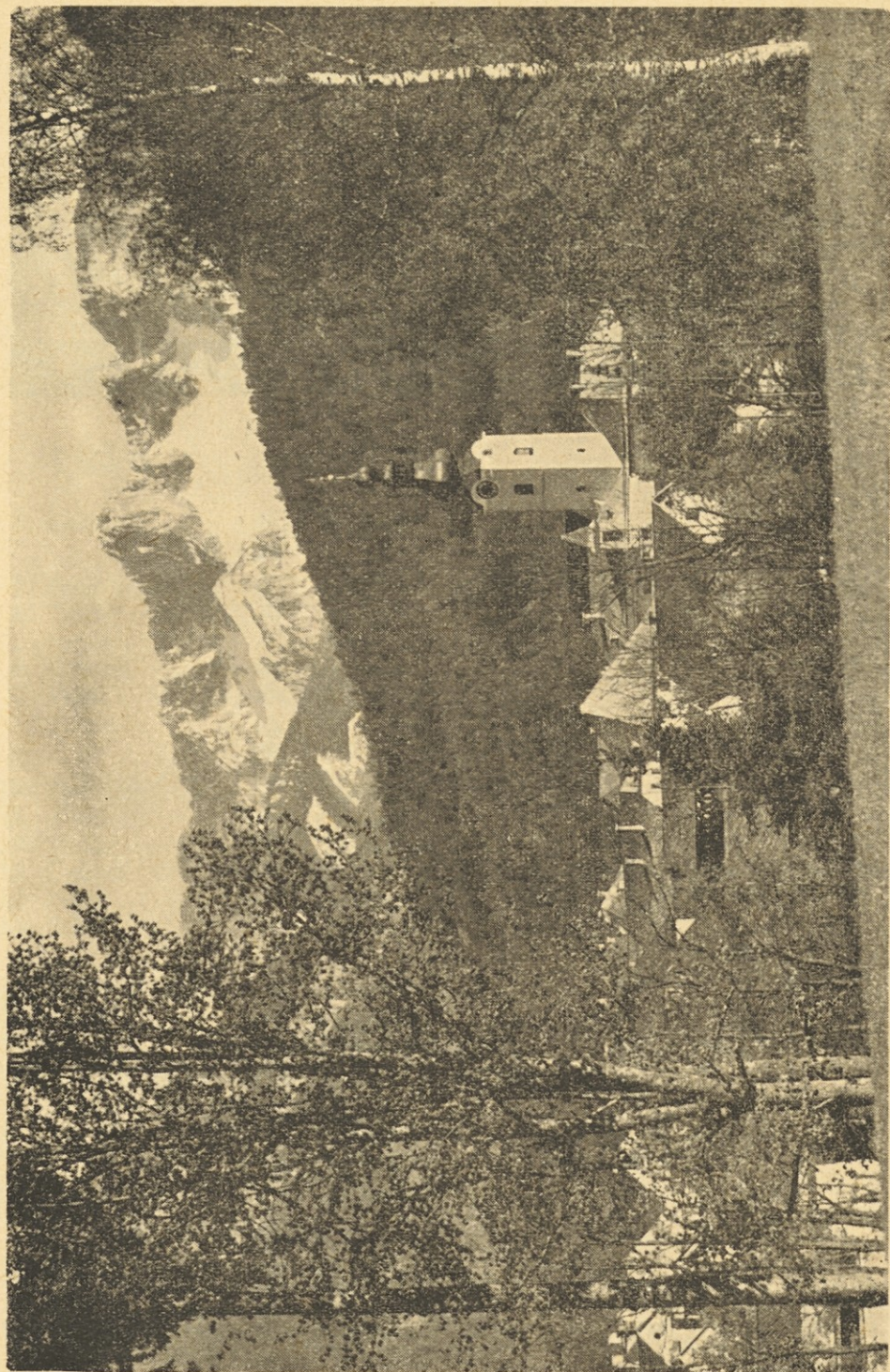
Grudna mraz in sneg,
žita dosti prek in prek.

Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.)
do božiča — taki bodo meseci
v prihodnjem letu.

Sveti dan vetrovno,
ob letu bo sadja polno.

SPOMINSKI DNEVI

- 2. 12. 1860 rojen France Grafenauer.
- 3. 12. 1800 rojen France Prešeren.
- 11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cancar.
- 15. 12. 1935 umrl France Grafenauer.
- 19. 12. 1828 rojen v Lešah Anton Janežič.

Borovlje s Košto v ozadju

Določila državne pogodbe

o pravicah narodnostnih manjšin

Avstrijska državna pogodba, ki razen preambule in dveh prilog obsega še 38 členov, porazdeljenih na 9 delov, vsebuje tudi izrecna določila o pravicah narodnostnih manjšin, ki žive v Avstriji.

S temi določili posredno v zvezi je člen 6 o človečanskih pravicah. Izrecna določila o pravicah narodnostnih manjšin v Avstriji pa vsebuje člen 7., ki ima naslednje besedilo:

Člen 7

PRAVICE SLOVENSКИH IN HRVATSKIH MANJŠIN

1. Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem uživajo iste pravice pod enakimi pogoji kakor vsi drugi avstrijski državljani, vključno pravico do svojih lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku.

2. Upravičeni so do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvatskem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tej zvezi bodo šolski učni načrti pregledani in bo ustanovljen oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvatske šole.

3. V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvatskim ali mešanim prebivalstvom je slovenščina ali hrvaščina dopuščena kot uradni jezik dodatno k nemščini. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kakor v nemščini.

4. Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kakor drugi avstrijski državljani.

5. Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzamejo hrvatskemu ali slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.

Koroški Slovenci pričakujemo, da bomo našli demokratsko razumevanje in dobro voljo tudi pri zveznem parlamentu, pri koroškem deželnem zboru in predvsem pri zvezni in koroški deželni vladi, zlasti v izvajanju določil in upoštevanju pravic, ki jih v naš prid vsebuje Državna pogodba.

Koroški Slovenci smo in bomo storili vse, da preprečimo nacionalne razprtije. Pripravljeni smo, da tvorimo most, ki naj veže naroda-soseda in sosedni državi, kar bo nov in trden element miru v tem delu Evrope. Uspešno izvrševanje tega našega poslanstva pa zavisi tudi od dobre volje avstrijske države, ki mora priznati osnovno, prirodno pravico in težnjo vsake etničke skupine in vsakega naroda, da hoče živeti in kulturno ter gospodarsko napredovati.

(Iz Spomenice koroških Slovencev vladi)

Pregled političnih dogodkov pri nas in po svetu

(prva polovica leta 1955)

DECEMBER 1954

Napetost v odnošajih med Washingtonom in Pekingom se je še stopnjevala. ZDA in z njimi še 15 držav, ki so sodelovale v korejski vojni pod zastavo Združenih narodov, so zahtevale, naj OZN intervenira pri kitajski vladi, da bi izpustila obsojene ameriške letalce, češ da gre za vojne ujetnike, nikakor pa ne za vohune. Sklenjeno je bilo, da bo v Pekingu posredoval generalni tajnik Združenih narodov **Hammerskjöld, ki je konec meseca res odpotoval na pogajanja v Peking.** — Predsednik pekinške vlade Ču En Laj pa je ostro napadel pogodbo o medsebojni vojaški pomoči, ki je bila sklenjena med ameriško vlado in Čankajškovim režimom na Formozi. **Ču En Laj je to pogodbo,** s katero so se ZDA obvezale braniti Formozo in Pescadorske otoke, obsodil kot „odkrito izzivanje“, hkrati pa poudaril, da si bo Kitajska še nadalje „prizadevala osvoboditi Formozo“.

Burmanski ministrski predsednik U.Nu je obiskal Peking; ob tej priložnosti je bila sklenjena kitajsko-burmanska trgovinska pogodba, prijateljski odnošaji med Burmo in Kitajsko po so se utrdili. Tako burmanski kot že prej indijski obisk na Kitajskem je pripomogel k izboljšanju razmer v Aziji, zlasti še zato, ker je Burma (kot tudi Indija) zavrnila svojo udeležbo v južnoazijskem obrambnem paktu (SEATO), ki so ga ustanovile ZDA.

V to razdobje pade tudi **obisk jugoslovanske vladne delegacije pod vodstvom predsednika republike Josipa Broza-Tita Indiji.** Maršal Tito je ob tej priložnosti govoril pred indijskim parlamentom v New Delhiju, pozneje pa je bila objavljena skupna **indijsko-jugoslovanska deklaracija,** ki v 14 točkah poudarja skupna načela Indije in Jugoslavije glede zunanjepolitičnih vprašanj. Obe državi zavračata sodelovanje v kateremkoli bloku, pač pa se zavzemata za enakopravno sodelovanje vseh narodov, za tako imenovano „**aktivno koeksistenco**“, hkrati pa zavračata misel, da bi bilo potrebno ustanoviti še tretji „nevtralnostni blok“.

Na Japonskem je dolgoletni ministrski predsednik Jošida moral odstopiti. Ministrski predsednik je postal Hatojama, zunanji minister pa Šigemicu. Šigemicu je ob tem imenovanju poudaril, da bo skušala nova **japonska vlada vzpostaviti prijateljske odnose tako s Sovjetsko zvezo kot z LR Kitajsko.**

V Evropi se je še vedno vsa problematika sukala okrog pariških sporazumov. Naposled je francoska poslanska zbornica le **ratificirala te sporazume,** pred njo pa je to zadevo opravila še italijanska skupščina. — Velika Britanija je privolila v tesnejše sodelovanje z **Evropsko skupnostjo za premog in jeklo,** kar naj bi podprlo „zedinjevanje Evrope“. — V zvezi z evropskimi problemi pa se je v Parizu sešel **svet ministrov Atlantskega pakta,** pozneje pa še **Evropski svet;** obe organizaciji sta se zavzeli za hitro ratifikacijo pariških sporazumov. — V Amsterdamu se je sešla tudi **Socialistična internacionala,** da bi vskladila svoje poglede

(zlasti še ublažila nasprotovanje nemških socialnih demokratov) glede na oborožitev Zahodne Nemčije in njenega sprejema v NATO.

Sovjetska vlada si je v zadnjem hipu prizadevala preprečiti ratifikacijo pariških sporazumov; najprej je Sovjetska zveza poslala noto zahodnim velesilam, v kateri je obsodila ponovno oborožitev Nemčije in **obnovitev „nemškega militarizma“**, nato pa je francoski in britanski vladi sporočila, da bi ratifikacija pariških sporazumov pomenila prekršitev sovjetsko-francoske, oziroma sovjetsko-britanske prijateljske pogodbe.

V ČSR je po splošnih volitvah dobil mandat za sestavo nove vlade spet Široky. — V Švici pa je bil za predsednika države (Helvetske konfederacije) že drugič izvoljen Max Petitpierre. — Na Finskem je prišlo do vladne krize, vendar je Kekkonen še nadalje ostal ministrski predsednik.

V Jugoslavijo je prišel italijanski minister za zunanjo trgovino Martinelli. Ob tej priložnosti je bila podpisana **jugoslovansko-italijanska trgovinska pogodba**.

JANUAR 1955

Jugoslovanska javnost je pozorno spremljala pot jugoslovanske vladne delegacije, ki je zapustila Indijo in z vojno ladjo „Galeb“ odplula v glavno mesto Burme Rangun, kjer je predsednika Josipa Broza-Tita pozdravil v imenu burmanskega ljudstva predsednik Burmanske zveze dr. Ba U. Univerza v Rangunju je maršalu Titu podelila naslov častnega doktorja. Ob tej priložnosti je predsednik FLRJ govoril o mednarodnih vprašanjih, pri čemer je obsodil politiko blokov in poudaril nujnost miroljubne koeksistence. — Maršal Tito je imel razgovore politične vsebine s predsednikom burmanske vlade U Nujem. O teh razgovorih je bil objavljen **skupen burmansko-jugoslovanski komuniké**, ki poudarja istovetnost ciljev burmanske in jugoslovanske zunanje politike pri varovanju državne neodvisnosti in utrjevanju miru na svetu.

Na Daljnem vzhodu je prišlo do nove napetosti. Generalni sekretar Združenih narodov Hammerskjöld je pri svojem posredovanju v Pekingu dosegel delni uspeh in s tem je pekinška vlada dobila zadoščenje vsaj glede tega, da so Združeni narodi poslali svojega predstavnika v Peking, čeprav LR Kitajska po krivdi predvsem ZDA ni še članica OZN. Toda ko so **kitajske čete naskočile in zavzele otok Tačen**, na katerem je imela svojo vojaško postojanko Čankajškova vlada s Formoze, se je vzdušje na tem področju spet zaostrilo; ameriški kongres je ob tej priložnosti pooblastil predsednika Eisenhowerja, da sme uporabiti ameriške čete „za obrambo Formoze, Pescadorskih in drugih otokov“. Zaradi tega sklepa so nastala nesoglasja zlasti med Veliko Britanijo, Kanado in Novo Zelandijo na eni in ZDA na drugi strani: Britanci in člani Britanske skupnosti narodov niso soglašali z Američani, kaj naj bi pravzaprav branile ameriške čete, kajti pojem „in drugi otoki“ ni bil jasno določen. — Temu se je pridružila še **sovjetska vlada, ki je zahtevala razpravo pred Varnostnim svetom OZN**, ki naj sklepa o „vprašanju ameriških agresivnih dejanj proti LR Kitajski na področju Formoze in drugih ki-

tajskih otokov“. Varnostni svet je zavrnil sovjetski predlog, naj se obsodijo ZDA kot „agresor“, pač pa je povabil pekinško vlado, naj pošlje svojega predstavnika k razpravam o razmerah okrog Formoze, kar pa je kitajska vlada pozneje zavrnila.

Tudi na **Srednjem vzhodu** je bilo precëj nemirno in to predvsem zaradi sporazuma **med Irakom in Turčijo**, da bosta ustanovila skupen obrambni pakt. Proti tem načrtom je ostro protestiral Egipt in z njim tudi Arabska liga, češ da tak pakt razbija enotnost arabskih držav, hkrati pa tudi njihovo nevtralnost, kajti iraško-turški pakt naj bi bil plod angleških in ameriških prizadevanj, da ustanove vojaški sistem na Srednjem vzhodu. — Pred tem je iraška vlada pretrgala diplomatske odnošaje s Sovjetsko zvezo.

Srednja Amerika je po udaru v Guatemali doživela novo vojno: **Nikaragua je napadla sosedno Costarico**, pri čemer so baje sodelovala tudi venezuelska letala. Zaradi tega napada je bil sklican sestanek Organizacije ameriških držav, ki je sklenil, da morajo sovražnosti takoj prenehati, meja med obema državama pa je bila demilitarizirana.

V Panami so „neznanci“ napravili **atentat na predsednika republike Remona**. Novi predsednik je bil kmalu nato aretiran, češ da je sodeloval pri atentatu. Šele čez čas je Panama dobila novega predsednika v osebi Espinoze. Vsi ti dogodki v Srednji Ameriki so ponovno zbudili sum, da se za vsemi temi dejanji skrivajo interesi iz tujine.

Medtem ko so evropske države — članice Atlantskega pakta — druga za drugo **ratificirale pariške sporazume**, pa je Moskva razvijala precejšnjo diplomatsko dejavnost predvsem glede nemškega vprašanja; Vrhovni sovjet je tudi razglasil, da se je **končalo vojno stanje med ZSSR in Nemčijo**. Na drugi strani je prišlo do izmenjave not med Sovjetsko zvezo in Japonsko z namenom, da se med obema državama vzpostavijo normalni diplomatski odnošaji.

Tudi **Jugoslavija in Kitajska** sta vzpostavili redne diplomatske odnošaje, medtem ko je bila v Moskvi podpisana **sovjetsko-jugoslovanska trgovinska pogodba** v skupnem znesku 20 milijonov dolarjev.

FEBRUAR 1955

V Londonu so se zbrali ministrski predsedniki članic **Britanske skupnosti narodov**; na tej konferenci, ki ji je predsedoval predsednik britanske vlade sir Winston Churchill, so razpravljali predvsem o razmerah na Daljnem vzhodu. V tej zvezi je konferenca opozorila na nevarnost zaradi nasprotij glede Formoze in je priporočila, da se je treba izogibati slehernemu incidentu. Konferenca se je zavzela tudi za razorožitev, predsednik indijske vlade Nehru pa je ponovno poudaril potrebo, da **Združeni narodi sprejmejo v svoje članstvo LR Kitajsko**.

V Franciji je vlada Mendès-Francea dobila v skupščini nezaupnico (319 glasov „proti“, 273 „za“) in Mendès-France je odstopil; po daljši vladni krizi je **novο vlado sestavil radikal Edgar Faure**, zunanj minister pa je postal Antoine Pinay.

Pred Vrhovnim sovjetom je ministrski predsednik ZSSR — **Georgij Malenkov** **odstopil**. Za novega ministrskega predsednika je bil nato na predlog generalnega sekretarja komunistične partije SZ Nikite Hruščeva izbran **maršal Nikolaj Bulganin**. Molotov je ostal zunanji minister, maršal Žukov pa je postal minister za obrambo.

V Bangkoku v Siamu je bila konferenca osemih držav (Avstralija, Filipini, Francija, Vel. Britanija, Nova Zelandija, Pakistan, ZDA in Siam), ki so vstopile v **obrambni pakt za južnovzhodno Azijo — SEATO** (ki je nekak azijski Atlantski pakt). Na tej konferenci je ameriški zunanji minister Dulles izjavil, da „Manilski pakt ni naperjen proti nikomur“, pač pa da hoče varovati „prijateljske in svobodne države“ v Aziji.

Pri parlamentarnih volitvah na Japonskem je zmagala stranka ministrskega predsednika Hatojame, ki je dobila 186 od 467 sedežev (liberalci 111 sedežev, levi socialisti 89, desni socialisti 67, stranka delavcev in kmetov 4, komunisti 2, neodvisni 6 in ostali 2).

Nemški parlament je ratificiral pariške sporazume, in sicer: konec okupacijskega režima in s tem suverenost Zahodne Nemčije, konvencijo o tujih četah (ameriških, britanskih in francoskih v sklopu NATO), ki bodo še nadalje ostale na nemškem ozemlju, pristop Zahodne Nemčije k razširjenemu Briselskemu paktu (to je k zahodnoevropski zvezi) in tudi sporazum o Posarju.

V Londonu se je pod predsedstvom britanskega podtajnika za zunanje zadeve Nuttinga **sestala podkomisija Združenih narodov za razorožitev**; na tej konferenci so razpravljali o dveh razorožitvenih predlogih: o zahodnem in o sovjetskem.

MAREC 1955

Največje presenečenje je vzbudilo **povabilo sovjetske vlade avstrijski vladi**, naj pošlje v Moskvo svoje predstavnike. Namen tega sovjetsko-avstrijskega sestanka naj bi bila priprava državne pogodbe z Avstrijo in s tem tudi umik okupacijskih sil z avstrijskega ozemlja. Avstrijska vlada je to povabilo sprejela in določila kanclerja Raaba za voditelja avstrijske delegacije.

V tem mesecu je prišlo **na Srednjem vzhodu** do važnih dogodkov. **Incident pri Gazi** med izraelskimi in egiptovskimi četami je terjal 31 mrtvih in 38 ranjenih egipčanskih vojakov. Egipt se je zaradi tega pritožil pri Varnostnem svetu OZN, mednarodna komisija za nadzorstvo premirja v Palestini pa je ugotovila, da je za ta incident kriv Izrael. — Čez mesec je prišlo spet do spopada na področju Gaze; tokrat so napadli Egipčani in izraelske čete so imele precej mrtvih in ranjenih.

Vladi Egipta in Sirije sta podpisali politično, gospodarsko in vojaško pogodbo z namenom, da utrdita kolektivno obrambo arabskih držav; k temu paktu je kmalu nato pristopila še Saudova Arabija, medtem ko sta bila Jordanija in Libanon povabljeni, naj se tudi pridružita temu paktu. Ta pakt naj bi bil nekakšna protiutež turško-iraškemu vojaškemu paktu, h kateremu je pristopila tudi Velika

Britanija. — V istem razdobju je prišlo **do napetosti med Turčijo in Sirijo**, vendar brez hujših posledic.

V Ankari so se na redni seji sešli zunanji ministri **Balkanske zveze**: Koča Popovič za Jugoslavijo, Stefanopulos za Grčijo in Köprülü za Turčijo. Svet zunanjih ministrov je ugotovil napredek v odnošajih med tremi balkanskimi državami in sklenil, da bo v okviru Balkanske zveze ustanovljena še **balkanska posvetovalna skupščina**, ki naj še bolj utrdi zveze med tremi državami.

V Parizu so naposled ratificirali protokole, ki določajo prenehanje okupacijskega statuta v Zahodni Nemčiji, sprejem Zahodne Nemčije v NATO, **ustanovitev Zahodnoevropske (vojaške) zveze**, v kateri naj bi imela Zahodna Nemčija 12 divizij, in tudi francosko-nemški sporazum glede Posarja.

Vlada Združenih držav Amerike je objavila tajne **dokumente z Jaltske konference**, na kateri so se med vojno sešli Stalin, Roosevelt in Churchill. Zaradi teh dokumentov je nastalo veliko govoric, češ da poudarjajo predvsem ameriško stališče in da hoče ameriška vlada, ki je v rokah republikanske stranke, s temi dokumenti spraviti v zagato voditelje opozicijske demokratske stranke, katere voditelj je bil pokojni predsednik Roosevelt. Iz Moskve so protestirali proti priobčitvi teh dokumentov, predsednik britanske vlade Churchill pa je izjavil, da bo vlada Velike Britanije objavila svojo verzijo o poteku konference na Jalti.

APRIL 1955

Avstrijski kancler Raab na čelu avstrijske vladne delegacije je prišel v **Moskvo**, kjer so parafirali listino, ki obljublja Avstriji neodvisnost s pogojem, da bo ostala nevtralna. Sovjetska vlada pa je brž nato poslala zahodnim velesilam noto, v kateri se zavzema za čim hitrejšo sklenitev avstrijske državne pogodbe.

Francosko področje v Severni Afriki povzroča pariški vladi velike preglavice; v **Alžiru**, ki velja za del francoskega ozemlja, je prišlo do resnih uporov, predvsem v gorovju Aurès; te razmere so trajale že dolgo časa. Francoska vlada je zato zahtevala izredna polnomočja in razglasitev obsednega stanja, kar je parlament tudi odobril; s tem ukrepom se je začela „policijska akcija“ proti alžirskim domačinom, ki se borijo, da bi dosegli najosnovnejše demokratične pravice, oziroma vsaj toliko pravic, kolikor so jih dosegli Tunizijci po podpisu **tunizijsko-francoskega sporazuma**.

V **Južnem Vietnamu** je izbruhnila ostra državljanska vojna; versko-vojaške sekte so odrekle pokorščino vladi predsednika Diema; ker ministrski predsednik Diem kljub pozivom cesarja Bao Daja ni hotel odstopiti, je prišlo do ostrih bojov v samem Saigonu in okolici. Diem velja za varovanca Američanov, od katerih dobiva tako denarno kot vojaško podporo, sekte pa so ostanki francoske kolonialne uprave v Indokini; Francozi so voditeljem treh „verskih“ sekt dali takšna izredna polnomočja in ugodnosti, da se jim za nobeno ceno nočejo odreči, čeprav je predsednik južnovietnamske vlade Diem to zahteval. Zaradi razmer v Saigonu je prišlo tudi do nasprotij med Parizom in Washingtonom, toda ameriški politični

krogi so zahtevali, da naj Diem ostane na svojem položaju. To se je tudi zgodilo, ministrski predsednik Diem pa je „začasno“ odstavil cesarja Bao Daja, ki že tako ali tako ne živi v Vietnamu, pač pa v francoskih letoviščih.

V Jemenu je skupina oficirjev izvedla **državni udar**; kralj Ahmed je odstopil, na prestol pa je sedel njegov brat emir Abdulah, ki je bil dotlej zunanji minister. Toda že po desetih dneh je Ahmed pahnil s prestola uzurpatorja in ga ukazal obglaviti hkrati z njegovimi najožjimi sodelavci.

V Perziji je odstopil ministrski predsednik Zahedi, njegovo mesto pa je prevzel Husein Ali. General Zahedi je pred časom s pomočjo ameriške obveščevalne službe pregnal dr. Mosadika in omogočil povratak pobeglega kralja. — Med **Perzijo in Sovjetsko zvezo** je bil v Teheranu podpisan sporazum o ureditvi obmejnih vprašanj, hkrati s tem pa tudi trgovinska pogodba.

Zunanji minister turške vlade **Köprülü je odstopil**. Posle zunanjega ministrstva je prevzel sam ministrski predsednik Menderes. Köprülü je še nadalje ostal član vlade.

Naposled je **odstopil tudi dolgoletni predsednik britanske vlade sir Winston Churchill**. Predsednik vlade je nato postal dotedanji zunanji minister sir Anthony Eden, medtem ko je bilo britansko zunanje ministrstvo zaupano MacMillanu.

Madžarskega ministrskega predsednika **Nagyja pa so odstavili**, češ da je razglašal „ideje, ki so nasprotne težnjam ljudske demokracije in socializma“. Nagyja so tudi izključili iz centralnega komiteja madžarske partije. Nagy je namreč na Madžarskem hotel voditi podobno politiko kot Malenkov v Sovjetski zvezi, se pravi politiko skromnejšega tempa pri industrializaciji z večjim poudarkom na dvig življenjskega standarda. Novi ministrski predsednik madžarske vlade je postal Hegedus.

Največji dogodek tega meseca pa je bila **konferenca v Bandungu na Javi**, kjer so se na povabilo Indije, Indonezije, Burme, Pakistana in Ceylona zbrali predstavniki 29 afriških in azijskih držav (poleg sklicateljev konference še: Afganistan, Kambodža, LR Kitajska, Egipt, Etiopija, Zlata obala, Perzija, Irak, Japonska, Jordanija, Laos, Libanon, Liberija, Libija, Nepal, Filipini, Saudova Arabija, Sudan, Sirija, Siam, Turčija ter Severni in Južni Vietnam). Na afriško-azijski konferenci v Bandungu so proučevali razmere v Aziji in Afriki v okviru svetovne politike, da bi našli sredstva in način za čim tesnejše politično, gospodarsko in kulturno sodelovanje. Osrednji osebnosti na tej konferenci, na kateri so temnopolti narodi prvič razpravljali brez prisotnosti in sodelovanja predstavnikov belih narodov, sta bila kitajski ministrski predsednik Ču En Laj in indijski premier Nehru. Poleg vrste izjav, ki so bile naperjene **proti kolonializmu in kakršnikoli vrsti imperializma**, je še najbolj odmevala v svetu ponudba, ki jo je izrekel Ču En Laj: **kitajski ministrski predsednik je namreč pozval washingtonsko vlado na neposredne kitajsko-ameriške razgovore** za ureditev spornih vprašanj na Daljnem vzhodu, zlasti pa še za ureditev spora zaradi Formoze.

Za novega predsednika italijanske republike je bil izvoljen Giovanni Gronchi, dosedanji predsednik poslanske zbornice.

MAJ 1955

Deset let po vojni je **Avstrija spet postala suverena država;** na Dunaju so se sešli zunanji ministri Molotov (ZSSR), Dulles (ZDA), MacMillan (Velika Britanija) in Pinay (Francija) in podpisali avstrijsko državno pogodbo.

Francoski zunanji minister **Pinay je imel v Bonnu razgovore z zahodnonemškim kanclerjem dr. Adenauerjem;** o teh razgovorih je bil objavljen skupni komunike, ki pravi, da je bil med obema državnikoma dosežen sporazum glede vseh vprašanj, ki se nanašajo na **vzpostavitev francosko-nemškega prijateljstva;** kmalu potem sta francoska in posarska vlada podpisali pogodbo o **ekonomskem sodelovanju med Francijo in Posarjem.**

Prav na deseto obletnico poraza Hitlerjeve Nemčije je **Zahodna Nemčija spet dobila, sicer delno omejeno, svojo samostojnost in suverenost** (5. maj 1955); brž nato je bil v Parizu sestanek zunanjih ministrov Atlantskega pakta. Ob tej priložnosti je bila **Zahodna Nemčija sprejeta v Atlantski pakt.**

Zunanji ministri zahodnih velesil — ZDA, Velike Britanije in Francije — so poslali sovjetski vladi **povabilo na sestanek štirih najvišjih predstavnikov velesil.** To povabilo je Moskva sprejela in privolila na sestanek na „najvišjem nivoju“.

V Varšavi so se sešli predstavniki Poljske, ČSR, Sovjetske zveze, Madžarske, Romunije, Bolgarije, Albanije in Vzhodne Nemčije. Sovjetsko zvezo je zastopal predsednik vlade maršal Bulganin, konferenci pa je prisostvoval tudi predstavnik pekinške vlade. Varšavska konferenca je zavzela svoje stališče do pariških sporazumov, ki jih je obsodila, hkrati pa je sedem vzhodnoevropskih držav podpisalo pogodbo, s katero je bil **ustanovljen vzhodnoevropski obrambni sistem** (Vzhodna Nemčija ni podpisala te pogodbe).

Sovjetska vlada je podkomisiji za razorožitev Združenih narodov, ki je zasedala v Londonu, predložila nov predlog, ki so ga tudi predstavniki zahodnih velesil ocenili za „važnega in ohrabrujočega“, kajti najnovejši sovjetski razorožitveni predlog se prilagaja nekaterim predlogom zahodnih velesil.

Med vladama LR Kitajske in Japonske je bil sklenjen gospodarski sporazum, hkrati pa sta bili osnovani gospodarski misiji obeh držav s sedežem v Pekingu in Tokiu. — Na drugi strani so se v Londonu začela **japonsko-sovjetska pogajanja,** s katerimi naj bi uredili odnose med obema državama.

Med Afganistanom in Pakistanom je prišlo do hude napetosti; afganistanska vlada je razglasila izredno stanje, da „zavaruje svojo neodvisnost“. Spor je nastal zaradi tega, ker je afganistanska vlada hotela ustanoviti posebno državo, v kateri naj bi združila pathanska plemena, ki živijo deloma na pakistanski, deloma na afganistanski strani. Šele čez nekaj tednov je s posredovanjem Saudove Arabije prišlo do pomiritve med obema državama.

V Argentini sta obe zbornici potrdili vladni zakonski predlog o ločitvi cerkve

od države; ta zakon bo morala vsebovati tudi ustava, ki jo zaradi tega nameravajo popraviti.

Turški ministrski predsednik Menderes je prišel v Beograd, kjer je imel razgovore z jugoslovanskimi državniki o vprašanjih, ki zanimajo obe državi in to predvsem v zvezi z Balkansko zvezo.

Sporočilo, da bo **Jugoslavijo obiskala posebna sovjetska delegacija pod vodstvom Nikite Hruščeva, generalnega sekretarja KP SZ, in maršala Bulganina, predsednika sovjetske vlade**, je vzbudila velikansko pozornost. O tem vprašanju je še pred prihodom sovjetske delegacije govoril sekretar za zunanje zadeve Koča Popović, medtem ko je predsednik Josip Broz-Tito v svojem govoru v počastitev Prve proletarske divizije v Postojni poudaril moralni in politični ugled, ki ga Jugoslavija uživa v svetu, zlasti še v azijskih državah. — 26. maja je prišla sovjetska delegacija v Beograd. Ob tej priložnosti je Hruščev izjavil, da Sovjetska zveza obžaluje, ker je v preteklosti prišlo do spora med ZSSR in Jugoslavijo.

JUNIJ 1955

Po objavi **skupne izjave sovjetske in jugoslovanske vladne delegacije** o poteku in sklepih razgovorov sta predsednik sovjetske vlade Bulganin in Nikita Hruščev odpotovala v Sofijo, kjer sta se sestala z bolgarskimi političnimi voditelji. V Sofiji je Hruščev izjavil, da je zadovoljen glede poteka jugoslovansko-sovjetskih razgovorov, ker sta obe vladi našli osnovo za normalizacijo odnosov med ZSSR in Jugoslavijo. Iz Sofije je sovjetska delegacija odšla še v Bukarešto, kjer je bil širši sestanek z nekaterimi voditelji iz Vzhodne Evrope.

Generalni tajnik Arabske lige je poslal državam-članicam Atlantskega pakta protestno pismo, ker je **francoska vlada poslala v Severno Afriko divizijo iz sestava oboroženih sil NATO**. Ta divizija naj bi zatrla upor domačinov v Alžiru. Arabska liga je opozorila, da francoski „policijski ukrepi“ proti domačinom v Severni Afriki pomenijo nevarnost za mir in varnost na tem področju.

Na poti v Jugoslavijo se je **predsednik burmanske vlade U Nu ustavil v Izraelu**. Ob tej priložnosti je U Nu ponudil posredovanje Burme v sporu med Izraelom in Egiptom, za katerega je burmanski ministrski predsednik mnenja, da ga je mogoče rešiti na miroljuben način.

Kmalu nato je **burmanska vladna delegacija prišla na obisk v Jugoslavijo**. V Beogradu in v vseh mestih, skozi katera je potovala, so burmanski delegaciji priredili svečan in prijateljski sprejem. Maršal Tito in U Nu sta imela politične razgovore v Beogradu in na Brionih; o teh razgovorih je bil objavljen skupni komuniké, ki poudarja istovetnost pogledov na mnoga mednarodna vprašanja. U Nu je še posebej poudaril, da je načelo dejavnega sožitja, ki je bilo sprejeto za Titovega obiska v Burmi (in Indiji), že doslej pokazalo svoje sadove. Med Jugoslavijo in Burmo je bil sklenjen tudi trgovinski sporazum in sporazum o tehnični pomoči.

Sovjetska vlada je uradno povabila zahodno-nemškega kanclerja **dr. Adenauerja na obisk Sovjetske zveze** z namenom, da bi ob tej priložnosti prišlo do

vzpostavitev diplomatskih in gospodarskih odnošajev med ZSSR in Zahodno Nemčijo. To povabilo je prišlo prav v trenutku, ko se je Adenauer odpravljal v Washington. Iz Washingtona je potem dr. Adenauer odgovoril, da sprejema povabilo, vendar da bo odšel v Moskvo šele meseca septembra, se pravi po konferenci štirih najvišjih predstavnikov velesil v Ženevi. — Za novega zahodnonemškega ministra za zunanje zadeve je bil imenovan v. Brentano, Blanck pa je postal obrambni minister.

Na poti v San Francisco, kjer je bila slavnostna proslava 10-letnice ustanovitve Organizacije združenih narodov, se je **sovjetski zunanji minister Molotov ustavil v Parizu**, kjer se je sestel s predsednikom francoske vlade Faurom. Pri tem sestanku je Molotov izjavil, da si Sovjetska zveza želi tesnejših zvez s Francijo.

Na proslavi 10-letnice Združenih narodov so govorili zastopniki vseh 60 držav — članic OZN. Združeni narodi so izdali tudi Svetovno deklaracijo o miru, ki se zavzema za utrditev veljave OZN in s tem tudi za utrditev miru. Jugoslovanski predstavnik Koča Popovič, državni sekretar za zunanje zadeve, je ob tej priložnosti izjavil: „Proslava je dokazala, da so dani vsi pogoji za utrditev OZN in da svet pričakuje tudi dejanj, ki naj potrdijo to misel.“

V Argentini je prišlo do hudega spopada med katoliško cerkvijo in vlado: vlada v Buenos Airesu je izgnala dva škofa, ki sta s pomočjo Katoliške akcije rovarila proti vladi generala Perona. Vatikan pa je takoj nato izobčil Perona in njegove sodelavce iz Cerkve. To izobčenje je bilo poziv na upor Peronovi vladi; uprli so se nekateri oddelki mornarice, toda suhozemska vojska je zatrla upor.

Predsednik kitajske vlade **Ču En Laj je ponovno predlagal**, naj bi prišlo do neposrednih razgovorov med Kitajsko in ZDA; Ču En Laj je še posebej poudaril, da si Kitajska sicer želi osvoboditi Formozo, vendar le z miroljubnimi sredstvi. — Na obisk v Peking je prišel predsednik vlade Severnega Vietnama Ho Ši Minh z namenom, da razširi že tako ali tako tesne zveze med Kitajsko in Vietnamom.

Predsednik italijanske vlade **Mario Scelba je podal ostavko**. Uradno je bilo razglašeno, da je vzrok za ta padec v nesoglasju med štirimi strankami vladne koalicije, zlasti pa zaradi nasprotij med krščanskimi demokrati in republikanci, toda v bistvu gre za notranje spore med samimi krščanskimi demokrati in za nesoglasja glede italijanske notranje politike. — **Novi ministrski predsednik je postal prof. Antonio Segni**, ki velja v krščansko demokratični stranki za pristaša socialnih reform in sodelovanja z levičarskimi strankami.

JULIJ 1955

S predajo akreditivnih pisem predsedniku LR Kitajske Mao Ce Tungu so bili vzpostavljeni **redni diplomatski stiki med Jugoslavijo in Kitajsko**. Prvi jugoslovanski veleposlanik v Pekingju je Velimir Popovič. — V Pekingju se je sestala velika skupščina, ki je razpravljala predvsem o poteku prvega petletnega gospodarskega načrta. — Na poti v Moskvo je Peking obiskal predsednik severnovietnamske vlade Ho Ši Minh. Tako v Pekingju kot pozneje v Moskvi se je Ho Ši Minh

razgovarjal s kitajskimi in sovjetskimi državniki o problemih Vietnama in o razmerah na Daljnem vzhodu.

Predsednik burmanske vlade U Nu je po obisku Jugoslavije odpotoval v ZDA, kjer se je razgovarjal z vodilnimi ameriškimi politikami; ob odhodu U Nuja iz ZDA je bil objavljen skupen komuniké obeh vlad, ki poudarja, da obstaja med ZDA in Burmo široko torišče za uveljavljanje medsebojnih interesov.

Albanska vlada je zaprosila tajništvo OZN naj posreduje pri grški vladi, da bi obe vladi znova vzpostavili redne diplomatske odnose. Diplomatski stiki med Albanijo in Grčijo so bili namreč pretrgani med grško državljansko vojno.

V Ženevi se je začelo XX. redno zasedanje **Gospodarsko-socialnega sveta Združenih narodov**. Ob tej priložnosti so pregledali gospodarske in socialne razmere na svetu. Svet je tudi sklenil, da bo na letošnjem zasedanju Generalne skupščine OZN predlagal ustanovitev posebnega fonda, s katerim bi finansirali gospodarski razvoj v zaostalih državah.

V Strasbourgu se je pod predsedstvom francoskega socialista Guy Molleta začelo **zasedanje Evropskega sveta**. Svet je razpravljal o političnih razmerah v zahodni Evropi in o pripravah na ženevsko konferenco „velikih štirih“. Na tem zasedanju so tudi razpravljali o možnosti, da bi v Evropskem svetu sodelovala tudi Jugoslavija.

V Mehiki so bile volitve v poslansko zbornico. Vladna stranka mehiške revolucije je pri teh volitvah dobila 159 sedežev od 162, kolikor jih ima poslanska zbornica.

V Londonu je bilo **zasedanje Socialistične internacionale**. Tega zasedanja se je udeležilo 70 delegatov iz 32 držav.

Sovjetska agencija TASS je sporočila, da je bil **v Sovjetski zvezi** uspešno končan **peti petletni gospodarski načrt**. To petletko so končali sedem mesecev pred določenim rokom. Skupna proizvodnja se je povečala za 84 % v odnosu na leto 1950.

Osemnajstega julija se je v Ženevi začela **konferenca štirih velesil**. Združene države Amerike sta zastopala predsednik Eisenhower in zunanji minister Dulles, Sovjetsko zvezo — predsednik vlade maršal Bulganin, generalni sekretar KP Sovjetske zveze Nikita Hruščev, zunanji minister Molotov in obrambni minister maršal Žukov, Veliko Britanijo predsednik vlade sir Anthony Eden in zunanji minister MacMillan, Francijo pa predsednik vlade Edgar Faure in zunanji minister Antoine Pinay. Dnevni red tega zgodovinskega sestanka, s katerim se je dejansko nehala „hladna vojna“, ki je skozi deset let zastrupljala mednarodno ozračje, je bil naslednji: vprašanje zedinjenja obeh delov Nemčije, organizacija evropskega sistema varnosti, razorožitev in zboljšanje gospodarskih in kulturnih zvez med Vzhodom in Zahodom. Predstavniki štirih velesil so glede na vsa ta vprašanja pojasnili svoje stališče; ta stališča niso bila enotna, vendar je bilo opaziti, da je na ženevski konferenci prevladal duh sodelovanja in medsebojnega razumevanja. Razlike v stališčih so se zlasti pokazale pri vprašanju zedinjenja

Nemčije in pri organizaciji evropskega sistema kolektivne varnosti: zahodne velešile so predlagale, naj bi prišlo najprej do zedinjenja Nemčije in šele potem do organizacije varnostnega sistema, medtem ko je sovjetska delegacija predložila svoj načrt, ki predvideva najprej osnovanje evropskega varnostnega sistema in šele nato tudi zedinjenje Nemčije. Tudi glede tretjega vprašanja — o razorožitvi — so delegacije zagovarjale različna stališča, toda v bistvu se je pokazalo, da so vse štiri vlade naklonjene zamisli, da je treba zmanjšati oborožitev in preprečiti proizvodnjo atomskega in nuklearnega orožja. V tej zvezi je zlasti zanimiv predlog predsednika francoske vlade, ki je dal pobudo, naj bi del prihrankov, ki bi jih dobili z zmanjšano oborožitvijo, posvetili posebnemu fondu za finansiranje in pomoč gospodarsko zaostalim državam. Glede četrte točke dnevnega reda ni bilo posebnih pomislekov: obe strani se zavzemata za izboljšanje gospodarskih zvez in kulturnih stikov. Konferenca ni sprejela posebnih sklepov, pač pa je poverila zunanjim ministrom nalogo, naj na konferenci zunanjih ministrov (sestanek je bil določen za mesec oktober) po možnosti konkretno rešijo vprašanja, o katerih so „štirje veliki“ povedali svoje predloge. Glede razorožitvenih vprašanj je bilo določeno, da bodo zunanji ministri spremljali delo podkomiteja komisije za razorožitev pri Združenih narodih, vprašanje boljših zvez med Vzhodom in Zahodom pa je bilo poverjeno strokovnjakom. Kljub temu, da ženevska konferenca ni prinesla dokončnih sklepov glede važnejših mednarodnih vprašanj, je vendar opravila veliko delo, kajti že takoj po konferenci je bilo v mednarodnih odnošajih čutiti veliko popuščanje in splošno usmeritev zunanje politike po tiru, za katerega velja „ženevski duh“, se pravi duh sporazumevanja in sodelovanja.

JOHANN EINICHER

EISENHANDELS-AKTIENGESSELLSCHAFT / KLAGENFURT

Trgovina na debelo in drobno

za

**železo, železnino, kuhinjsko orodje, peči in štedilnike,
gradbeni material i. t. d.**

Trgovina in pisarne:
Kramergasse 5

Skladišča:
Lastenstraße 15

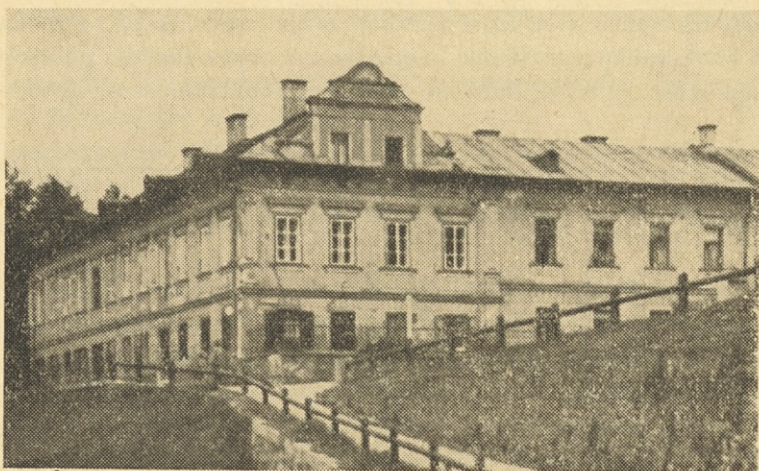
Telefon 43-03 — 43-04

Osnove za naše kulturno udejstvovanje

O Meškovem rojstnem dnevu se je celovski radio v svoji besedi o Mešku dotaknil tudi koroških slovenskih prilik in na koncu nanje apliciral Krilovo basen O labodu, raku in ščuki, ki so se zmenili, da bi voz prepeljali, pa se niso mogli zediniti. Konec basni „a voz še danes tam stoji“ je bil nekak zaključek tudi govornika, ki je s tem mislil koroške slovenske gospodarske in kulturne prilike.

Ko sem to poslušal, sem se zamislil nazaj v zadnje desetletje po vojni in se vprašal, ali se res ni nič spremenilo, ali je res vse pri starem, ali voz res stoji še tam, kjer je stal za časa Hitlerja in na koncu vojne?

Temeljit pregled vsega, kar se je ustvarjalo in kar se ustvarja, nikakor ne kaže tako žalostne bilance, kakor jo je naslikal radiogovornik ob Meškovem rojstnem dnevu. Že kratka pot skozi naše vasi odkrije človeku stvaritve, ki jih prej ni bilo. Razne združne ustanove brez dvoma niso le formalne tvorbe, temveč iz dneva v dan postajajo gospodarska središča našega delovnega človeka. Združni domovi in magacini so tudi vidna znamenja prizadevanja in truda za gospodarski napredek naših vasi.

Dijaški dom SPZ v Celovcu

Toda tu nočem govoriti o tem področju našega napredovanja, kateremu je bilo že drugod posvečeno dovolj pozornosti.

Kako pa je z našim kulturnim prizadevanjem? Zamislimo se le malo čez deset let nazaj: materni jezik tudi v zatišju družine prepovedan, odri opustošeni, prosvetni domovi uničeni, knjižnice zažgane, društva razpuščena, vsa prosveta brez sleherne materialne osnove... Zato je morala biti prvenstvena dolžnost

prosvetne centrale, da poskrbi potrebne materialne osnove: treba je bilo obnoviti društva, obnoviti porušene in opustošene domove; društvom je bilo treba pomagati pri ureditvi odrov; za gojitev pevske in glasbene kulture so bili potrebni instrumenti in note; knjižne police je bilo treba napolniti s knjigami; ob manjkajoči možnosti, oskrbeti si slovensko knjigo, je nastala potreba po slovenski knjigarni; prepotraben lastni tisk in samostojno založniško dejavnost naj bi omogočila ustanovljena lastna tiskarna; v današnjem času je uspešno kulturno delo brez filma nemogoče, zaradi česar je SPZ osnovala tudi potujoče filmsko podjetje, ki bo te dni pričelo vršiti svoje kulturno poslanstvo; narod brez lastne inteligence je obsojen na smrt; za vzgojo le-te je SPZ ustanovila lep, moderno urejen Dijaški dom.

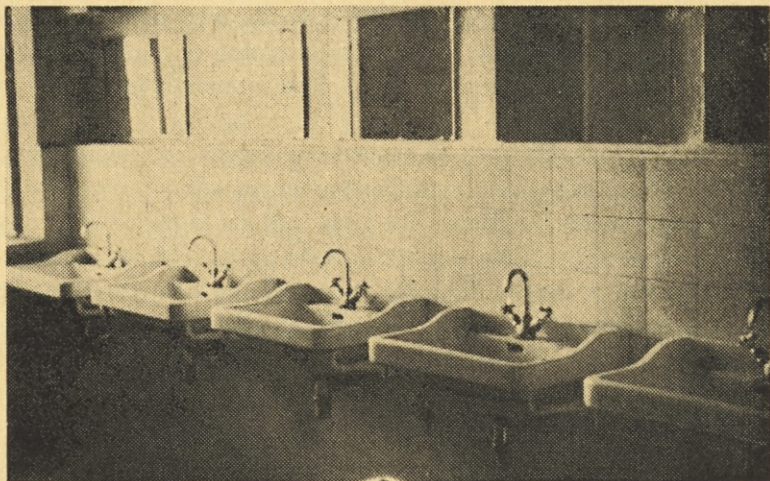
Res pa je, da je takoj po vojni ob navdušenju zmage nad nacifašizmom in ob sprostitvi duhovnih sil v borbi za narodnostne in socialne pravice bilo mnogo več kulturne razgibanosti kot danes. Res pa je tudi, da je poznejši povojni razvoj človeka, še prav posebno našega človeka, tako zavzel, da mu ni preostalo nič več časa za kulturno-prosvetno delo. Ne velja to le za tiste številne mlade prosvetaše in prosvetašice, ki so morali v svet (Švica, Anglija, Belgija itd.) s trebihom za kruhom; velja isto tudi za vse, ki so ostali doma in jih tam razvoj in delo tako zavzemata, da za trudapolno prosvetno delo ne preostane več dovolj časa. To pa je vsesplošen pojav ne le pri nas, temveč tudi v drugih vrstah.

Ko torej po desetih letih ugotavljamo nekak zaključek prizadevanj za potrebne materialne osnove za gojitev kulturne prosvete, se nam na drugi strani naravnost vsiljuje skrb za našo organizacijsko utrditev, ki ji moramo v bodoče posvetiti vse sile. Vse to pa velja le za okvir naše kulturne samopomoči.

Zaradi prepovedi sleherne kulturne dejavnosti v dobi nacističnega nasilja so bile koroškimi Slovencem uničene vrednote in so shirale sile, ki so za kulturno življenje naroda neobhodno potrebne. Naše ljudstvo je bilo v nevarnosti, da se ga posili v obrambo za zgolj fizični obstoj. Zdaj pa je treba pristopiti k delu, da se nastale vrzeli spet zaokrožijo in se uresniči duhovna priključitev tudi našega človeka k napredku in kulturnemu razvoju. Kar pri tem sami zmoremo, smo in bomo storili. Pričakujemo pa pomoč tudi od strani države, ki se je v Državni pogodbi obvezala, da bo spoštovala naravno pravo in v njem zasnovane manjšinske pravice. Koroški Slovenci pričakujemo od demokratične države dokaz njenih prizadevanj za novi red ter spoštovanje dostojanstva in svobode človeka — pa čeprav gre pri tem za tako majhno število ljudi, kakor ga predstavljamo koroški Slovenci. Vsako zmanjšanje teh osnovnih pravic je izdajstvo demokracije.

Izdajstvo demokracije in s tem izdajstvo človeka pa je tudi današnja borba proti dvojezični šolski ureditvi, najbolj resnemu in priznanja vrednemu poskusu, ki ga je pokazala vlada po drugi svetovni vojni, da prekine z nekdanjo protidemokratsko, Slovencem sovražno politiko in ustvari pogoje za mirno, plodonosno sožitje med narodoma sosedoma.

Južna Koroška je brez dvoma stična točka dveh jezikov in dveh kultur in lahko tvori most, ki naj veže naroda soseda in sosedni državi. To je v osnovi demokratična zamisel dvojezične šolske odredbe, kakor so jo ob njeni objavi podarjali predstavniki vseh tedaj v deželnem zboru zastopanih strank — tudi današnji njeni nasprotniki —, in kakor jo pojmuje koroški Slovenci tudi še danes. Zaradi te njene v osnovi demokratične vsebine se tudi zanjo borimo in na

Umivalnica v Dijaškem domu SPZ

podlagi člena 7 Državne pogodbe zahtevamo njeno dosledno izvajanje proti vsem tistim, ki jim je sklicevanje na pravico staršev le navidezno demokratično sredstvo za svoje protidemokratično nastrojenje proti pravicam našega ljudstva.

Pri tem smo prepričani, da smo eno tudi z vsemi demokratičnimi Avstrijci, ki vedo, da sta nacionalna in socialna borba tesno povezani in da je zgolj nacionalna borba donkihotska borba, če ni hkrati tudi borba za napredek, za demokracijo, za socializem. Tudi to naše iskreno prepričanje je plod našega p osvetnega dela in morda najbolj prepričljiv dokaz, da voz ne stoji več tam, kjer je stal.

V tej zvezi pa je treba omeniti še nekaj. Politika raznarodavanja na Koroškem je vedno spet načrtno odstranjevala iz javnega življenja tiste slovenske plasti, ki so za kulturno življenje naroda odločilne. To velja zlasti za učiteljstvo in uradništvo — poklice, ki so bili Slovencem praktično nedostopni. Če torej danes Državna pogodba določa slovenščini kot uradnemu jeziku enakopravno mesto poleg nemščine in zagotavlja koroškim Slovencem udeležbo na kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah, je odstranjena največja nevarnost za konec naše kulture. Zato velja danes predvsem poživeti zanimanje za kulturne vrednote, ki je na žalost, kakor smo že zgoraj omenili, močno ponehalo. Zato zahtevamo od države tudi tozadevno enakopravnost, da ustanovi tudi za naše ljudstvo poseben urad za

pospeševanje slovenske kulture in nudi v to svrho tudi potrebne subvencije. Vsa raznarodovalna politika namreč ni uspela doseči cilja nemških šovinistov, da bi koroški Slovenci z oviranjem njihove slovenske kulture polagoma izginili v nemškem kulturnem krogu. Kultura pomeni rast in je naša kultura rasla tudi v najtežjih okoliščinah nacističnega nasilja v zatišju domače hiše, v pregnanstvu in v gozdovih.

Na Koroškem živimo na stični točki dveh narodov, dveh jezikov in dveh kultur. Da bi oba naroda, oba jezika in obe kulturi enakopravno zaživel, uspevali in napredovali, je naloga resnično demokratične šolske ureditve in resnično demokratičnih kulturnih prizadevanj. Če hočemo graditi novo Evropo, lepšo in mirnejšo bodočnost našim narodom, in doseči mirno sožitje, sporazumevanje in bratstvo med narodi, vzgajajmo v tem duhu mladino in vršimo v tem duhu svoje kulturno poslanstvo!

Po desetih letih našega novega življenja se mi zdi, da prihaja čas, ko bo treba zgradbo vsega našega dejanja in nedejanja zaključiti z izgradnjo naše kulture, stopnjevati prisotnost kulture v našem življenju, intenzivneje posredovati kulturo širokim ljudskim množicam in jo vnašati v vse naše javno življenje. Tu čakajo naš tisk nove in nelahke dolžnosti, kajti šele z resnično in široko kulturnostjo bo postala naša stvarnost dokončno in zanesljivo socialistična, se pravi človeška in napredna.

(Josip Vidmar, predsednik Slovenske Akademije znanosti in umetnosti, ob desetletnici tiska)

Vzgojno delo stranke pa ima nalogo, da vzgaja borce za svobodnoljubno socialistično družbo, ki je naš cilj. To vzgojno delo ima večje naloge kot kdaj koli prej! Človeka napolniti z duhom tiste solidarnosti in skupnosti, ki je potrebna za obstoj socialistične družbe, je brez dvoma težje kakor vse, kar je bilo od naše delavske prosvete ustvarjeno doslej v desetletju dolgem, napornem delu.

Mi se ne pustimo več omejiti zgolj na delna ali celo stranska področja kulture kakor v preteklosti. Če hočemo izpolniti svojo odgovornost v državi, moramo delovnemu človeku odkriti vsa področja kulturnega življenja. Ideje, ki nas pri tem vodijo, so ideje novega socialističnega humanizma . . .

(Minister Karl Waldbrunner v razlagi socialističnega kulturnega programa na kongresu SPÖ leta 1955)

Dr. Mirt Zwitter:

Poredni paur Andrej Šuestar-Drabosnjak

Ob 130-letnici njegove smrti

Vse premalo poznamo koroški Slovenci našega Andreja Šuestarja-Drabosnjaka, čeprav je njegovo literarno delo našlo znamenite raziskovalce in ocenjevalce kot Frana Kidriča, Ivana Grafenauerja, Franca Kotnika in Frana Ramovša, in sta ga nam približala v drami Jaka Špicar ter Niko Kuret in v pripovedi Prežihov Voranc. Še bolj pa je znanje o njem enostransko. Po krivici ga prištevamo nekako svetopisemskim prevajalcem, čeprav je pomen njegovega ustvarjanja večji prav v povsem drugi smeri. Že to bi moralo biti dovolj, da bi se lotil podrobne raziskave njegovega življenja, posebno nepoznane usode njegovih zadnjih let in njegove smrti, nanovo z vso ljubeznijo in skrbnostjo raziskovalec. To bi naš bukovnik v resnici zaslužil. Takšno delo je posebno važno, dokler še živi izročilo njegovih okornih kmečkih rajmov na sončnih obronkih njegove nekdanje domačije v neposredni bližini plehkih tujih popevk, ki udarjajo iz tujskoprometne Vrbe proti Drabosnjak . . .

Te vrstice niso in nočejo biti odkritje. Popraviti hočejo samo enostransko

Drabosnjakov dom na Kostanjah

sliko, ki jo imamo doslej o Andreju Drabosnjaku, našem pesniku-kmetu, ki je že pisal in širil „svovenjo“ besedo med ljudstvom, ko je duhovna in svetna gospoda pri nas še sramežljivo zanemarjala jezik podložne raje.

Res je, da predstavljajo prevodi in prepesnitve duhovnih iger iz nemških vzorov v slovenski jezik okoliša njegove domačije levji del njegove literarne dejavnosti. Tudi brez dvoma drži, da bi bili čudaškega kmeta iz Drabosenj njegovi sosede in njihovi potomci zdavnaj pozabili — kakor mnogo drugih ljudskih pevcev in pripovednikov — ko ne bi bilo zapisano njegovo ime pod igrokaze, ki so se ponavljali iz roda v rod na Kostanjah in v bližnji okolici, predvsem „Pasion, tu je Popisvanie od terpleinia Jezusa Kristusa inu njegove shalostne matere Marie device“ iz leta 1811 ter „Komedijo od celiga grenkiga terplenja ino smerti Jezusa Kristusa, našiga lubiga gospoda“, ki je nastala leta 1818. Tako pa so rajmi iz teh dveh duhovnih ljudskih iger še dandanes živa lastnina v številnih družinah na Kostanjah, v Jezercah, v Dvoru, na Strmcu, v Lipi, v Domačalah in Skočidolu. Izročilo pozna in našteva celo vse znamenitejše nosilce raznih vlog. Deloma so jih dedovali sinovi in hčere po starših prav tako, kakor so za njimi podedovali svoje domove.

Manj poznani so že nadaljnji Drabosnjakovi prevodi duhovnih iger, tako božična o pastircih in treh kraljih, o bogatemu zapravljevcu, o Amanu in Esteri, o egiptovskem Jožefu in o izgubljenem sinu, čeprav jih je ljudstvo tudi igralo. Skoroda docela nepoznan pa nam je Andrej Šuestar-Drabosnjak prav po svojih izvirnih delih; prav v njih pa je bolje osvetljena njegova oseba in usoda, po njih šele razumemo njegovo lastno izpoved o „porednosti“.

Rojen 1768, je Andrej Šuestar zagospodaril mali kmetiji na Zvrhnjih Drabosnjah št. 22, ki je spadala prvotno v kostanjsko, v njegovem času pod strmško župnijo. Po značaju je bil šaljivec in veseljak in ga rad pokušal. Bil je mož srednje postave in se ni v ničemer vidno razlikoval od svojih sosedov. Leta 1793 se je oženil, a delo in dom često prepuščal ženi, sam pa je rajši hodil po soseščini in slikal panje, popravljal ure, po tabernah koval rajme in popevke in pomagal sosedom z nasveti ter dekletom s prerokbami. Pravijo, da je imel številno družino. Kako je prišel do knjig, ni dognano. Znano pa je, da je bral mnogo, kolikor je le imel dostopa do knjig. To v tedanjih Drabosnjah gotovo ni bilo preveč enostavno. Izposojal si je celo iz oddaljenega ziljskega Podkloštra protestantske slovenske tiske, kar vsekakor dokazuje za kmeta izredno duhovno razgibanost in zanimanje. Mogoče je, da ga je imel za svoje razmere in v okolici, v kateri mu je bilo sojeno živeti, vse preveč: prevzelo ga je, da je pri oranju bral knjige in vsepovsodi zapisoval svoje rajme, posestvo pa mu je propadalo, pozneje ga je sploh moral izročiti v druge roke. Ob razmišljanju pa se je sprl s socialnimi in moralnimi razmerami, ki so mu gospodovale. Oddaljeno gospodo je malo poznal, tembolj pa se je uprl duhovni, ki ji očita pohlepnost posvetnega blaga, jo dolži pijančevanja in nemoralnega življenja, kmet pa je prepuščen svoji bedi in usodi.

Zelo verjetno je, da mu tiskarne teh izpovedi niso hotele javno natisniti.

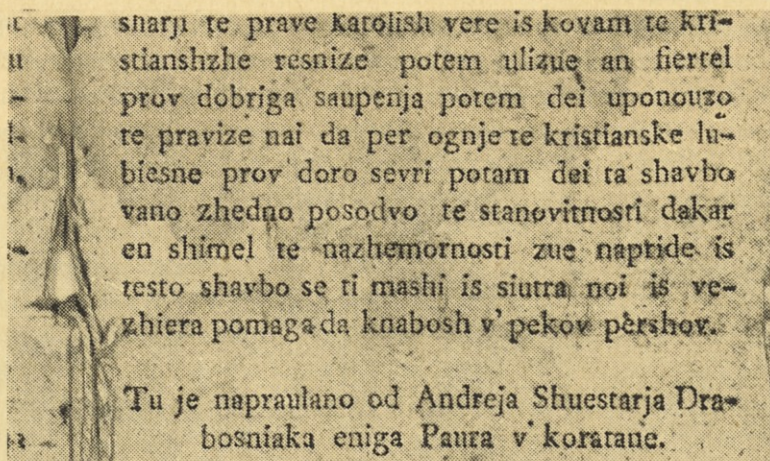
Tako je dal Drabosnjak svoje kritične rajme na svetlo ilegalno, po izročilu celo v lastni skriti tiskarni. Njegov „Svoventi OBACe“ naj bi bil njegovim kmečkim rojakom nekakšno kritično napotilo, v katerem izpoveduje svoje gledanje na tri stanove: kmeta, svetno gospodo in duhovščino.

Časovno verjetno v isto dobo spada tudi natisk petdelne brošure brez skupnega naslova, ki pravtako v uporni misli in besedi zbada razmere ter se posmejuje usodi, v katero je pesnik padel: V teh delih je Andrej Šuestar, že propadli Drabosnjak, poredni pivec-pevec, sit očitkov žene, prepričan o pokvarjenosti svoje okolice, poznan z gulufijami birtov in mlinarjev, brez vere, da bi pomagale „Žavbe“, ki so mu jih dotlej priporočali! Gotovo se je prav zaradi tega še bolj udajal pitju in pohajkovanju po tabernah, o katerih pravi, da

„Taberne so an dober žvahten krej,

Tam dobimo bratrov vsolej kejl!“

Kaj čudo, da je Drabosnjak po izdaji teh svojih zadnjih del padel v sum širjenja nepokorščine „predpostavljeni gosposki“, da so ga dolžili pohujšanja in da je začela za njim in njegovim početjem stikati oblast. Po izročilu so mu okoli leta

Originalni tisk iz Drabosnjakove tiskarne

1820 na domu v Zgornjih Jezercah, kamor se je bil preselil iz Drabosenj, napravili hišno preiskavo, našli njegovo skrito tiskarno ter zaplenili vse knjige in spise. Poslani biriči so odpeljali poln gnojni koš njegovega zadnjega bogastva proti Celovcu, kjer so vse knjige in spise uničili. Pred gostilno v Dvoru, kjer so biriči na poti popivali, pa je bila raz voz ukradena brošura, ki nam je ohranila v svojih petih delih izvirno podobo Drabosnjaka. Iz roda v rod so jo skrbno hranili pri p. d. Ribiču na Dvoru.

Andrej Šuestar je bil na podlagi svojih spisov obdolžen hujskanja proti gosposki ter v Celovcu obsojen in kaznovan. Strogo mu je bilo prepovedano kakršno-

koli pisanje in tiskanje. Zaplenili in vzeli so mu tudi še zadnje imetje. Telesno in duševno ubit se je na stara leta zatekel k svoji hčerki v strmško župnijo in tam med leti 1820 do 1825 umrl. Pokopan je baje na Domačalah ali pri podružni cerkvi, še do danes pa ni dognan točni dan in kraj njegove smrti in njegov grob.

Vsekakor počiva Andrej Šuestar iz Drabosenj že najmanj 130 let v domači slovenski zemlji, ki jo je oral v dvojnem pomenu: kot kmet in pesnik. Njegova skrita tiskarna ni spremenjena v muzej, kakor je to slučaj pri gosposkih narodih;

Odlikovani prosvetaši SPD „Zvezda“ v Hodišah

preveč so jo razbili biriči, da še od bajte ni kaj ostalo. Brez sledu naj bi izginil v lesovih, odkoder je prišel. Tako bi bil oproščen celovski izdajatelj njegovega „Pasijona“, ki ne ve povedati, ali se je ohranil kje kak tiskan izvod Drabosnjakove slovenske priredbe . . .

Ali pregloboko je zaoral Drabosnjak svoje brazde, da bi kdo še mogel iztrebiti zasevek. Resda, zginil je brez sijaja, a svoje je povedal in to v „svovenjem“ jeziku svojega ljudstva, nič drugače, pa če se je tudi še v tem zameril gospodi in ostal „poreden paur v Koratanel“. Iz sledečih rajmov in stavkov ga spoznajmo takega, kakršen je bil, neopiljen, brez lišpa, naš samorastni kmet — poet.

ENA LEPA ZELU NOVA LATANIA OD TAH HUDAH SHIEN?

Predgovor.

Katiere so svojam moshiem svo superne noi niedek, inu nasramne noi faush inu nasbaste noi sanikerne inu shlekraesh noi sapravlive: inu is ano besiedo zale Sovseshzhenni . . hpohushenje.

To Latanijo jest satu zue diem k' otrozi prei kei lieberna samerkajo, koker

kei pridna, inu satadela tudei dabojo otrozi skues tu lieberno branje, bol vaesht k' branje dobili?

Da bojo potlei skues duhoune bukve raishi kei poiskali, karbimovo nie od grieha nasai dershati, inu k' brumnosti na pelati inu sposhtano shieveti, uresnizi noi upravizi prad buegam noi prad usiemi ludmi.

Inu tudei satu sze kier bojo otrozi to latanijo vezh barti brali se bojo nieh hudobne matere sramavale noi varuale tazhah falarjov kateri so vtei Latanie sapapadani.

Kir bojo nieh brummi moshi noi usi ukupa an velik smieh noi shpot shniemi imeli bota videli boda velko shien dabodo modreishi gratale.

L A T A N I A .

Vi hude shane poshusheita,
Vi hude shane kna pohusheita,
Vi hude shane se pobvesheita,
Vi hude shane se spreobernite,
Ti nauridni predigar,
Ti rogament tah bouh.
Ti shazshlaht besedi,
Ti nasrezha zale hishe,
Ti nagnuesna rana,
Ti fovshnuest zale sovsheshzhene,
Ti shniegov use jese,
Ti naumna sverina,
Ti moshovna merdraraeza,
Ti svinshzhi shpel,
Ti grenka miera,
Ti iftna kazha,
Ti smerdlivi pok,
Ti shganjarshka posodva,
Ti na kofe navajani trap,
Ti kriegaraeza tah faif,
Ti fovsh shtima tah laier,
Ti struplano motuivo,
Ti riovezhi laev,
Ti strashni gruamski veter,
Ti naumni gaesell,
Ti na dva povu resezhi mezh,
Ti teshzhi hishni krish,
Ti pobiti vou,
Ti loden use shemarije,

Mi prosno tabe spreoberni se.

Ti od usah krajou hud veter,
Ti divje murije,
Ti stekli paes,
Ti obsontar hudizhou,
Ti kamra sa shaze te galufije,
Ti skushani nazhisti stov,
Ti svedeini zeug,
Ti mieh usa napokoja,
Ti hudo sele tah sedem bratrov,
Ti kragno shaleso tvoiga mosha,
Ti shvert tvoiga mosha,
Ti quank tvoiga mosha,
Ti smertna diela tvoiga mosha,
Ti shrabel skaterim ga utrugua
perbiash,
Ti kriatura use naspraude,
Od usah hudah shien bodita,
rieshani o moshi,
Od franzhofti inu jese tah hudah
shien,
Od larmanja inu pobijenja tah
hudah shien,
Od lietenja inu larmanja tah
hudah shien,
Od nieh pobijenja inu boja,
Od nieh pomerdvanja.
Od nieh poshelenja.
Od nieh salana obliezhja,
Od nieh zhasti iskanja,

Mi prosma dabe bli reishani od tazhah shien.

Od nieh halufije,
 Od nieh grenzhiga petija,
 Od foush koshte,
 Od krazenja tah nidek mazhezh,
 Od tega zhasna ognja,
 Od tega posvatnega paekva,
 Od teha tashzha shishna krisha,
 Od nieh foush jesika,
 Od nieh toshve bras nota,
 Od tega shishna shpensta,
 Od tega svedeina zeuga,
 Od shraja teh bab,
 Od nieh foush andohti,
 Od nie sapelive lubiesne,
 Od tega smretniga shrabla,
 Od nieh terdouratnosti,
 Od nieh nesamouzhenja,
 Od nieh nesramnosti,

Mi prosimo dabe bli reishani od tazhah shien.

Od nieh pihenja inu riovenia,
 Od nieh pesije lubiesnje,
 Od nieh osierenja,
 Od nieh gniavenja,
 Od nieh praeshundrov,
 Od nieh ferbeshnosti,
 Od nieh sanikernosti,
 Od nieh sanikernosti,
 Od nieh shlahtvesti,
 Od nieh fablkusti,
 Od nieh nozhistost,
 Od nie klvbvenja ponozhi,
 Od nieh klvbvenja druge barti,
 Od nieh usega nasaidershanja,
 Od nieh usega bohuishanje,
 Od nieh gerdih bogledav,
 Od nieh gerdiga brehanja,
 On nieh gerdiga odgovorjanja,

Mi prosma dabe bli reishani od tazhah shien.

Od nieh useh lashnivih besedi, noi od vsah tazhah bab bodita rishani
 o mashi.

Skues brumnost tvoiga mosha,
 Skues sbestvovst tvoiga mosha,
 Skues lubiesen tvoiga mosha,
 Skues tashku devo tvoiga mosha,
 Skues zhest tvoiga mosha,
 Skues perjasnost tvoiga mosha,
 Skues roistvo tvoiga,
 Skues niega velko skerb,
 Skues negovi vesieli poglad,
 Skues nia perjanost,

Spraberni se o shena.

Skues nia lapoto,
 Skues nia doto sastopnost,
 Skues niega pomujenje,
 Skues niega aifer,
 Skues niega brumnost,
 Skues niega pohlevnost,
 Skues niega faintlih govrienje,
 Skues niega manierlich huantez,
 Skues niega liepo ponishnost,
 Skues niega shauberno hoja,

Spraberni se o shena.

Skues niega liepo sadershanje,
 Skues niega zevu shiuljenje natam sviete,

Oh ti vrezha shana, sram te bodi,
 Oh ti bras use zhasti, sram te bodi,
 Oh ti piana shana, sram te boti,

Oh vi use brumne shane, kna gleite natazhe, katere se bras use
zhasti, prad bvegam noi prad ludmi,

W prosi sanas o Gouspued lipus.

R dauriedni poustanamo, los biti tazhah shien.

Ane so dro boshje,

Ane so dro boshje,

Ane so dro boshje,

Kierje on sam.

Kierje on sam.

NB. Ta Latenija je k' satazhe shane udruk dana katere niezh dora na diejo
svojam moshom. Ta brumnam panezh nagre an katere so svojam moshum fliesek
noi shaste inu lube.

SPET ENA

NOVA OZHITNA SPUED SAPIANZE

inu savinske bratre.

Oh jest bogi pianez jest se sedei odpoviem usam hudam babam nieh fvetvanja
noi dianje, inu jest verujem na ozheta bierta noi na sina peka inu na duha kel-
narja jest vervjam use kar vina vova noi shagnja bratri verujajo testo piano vero
se jest spoviem noi sposnam ozhetu biertu noi negove vesoko zhastitei matere
inu usam lubam napitam bratram dasim jest od mojeh detozhnah dni nakkei do-
sedanje ure shae dosti krat velko piv venka is verzhev skangel noi is gvashov inu
is fiertalov katere sejo shie vse sgvedivo skrino al ozhitno vdiozh al navidiozh
zhries deset fiertelnov inu zhries sedem frakelnov noi zhries pet gvashov shganja
inu she vezh drujah tazhah falarjov mena is serza griva noi je mena mozno shov
kier se tu kni vezh barti is guedivo o kier sebu drommovo velku is goditi rauno
savolta jest poudarim namoja bogo prasno moshno inu pravim istieme ozhitnemi
pianzami o Gosbued biert bodi ta mena bojomi pianzi gnadlov inu milostlou kues
tvojo bivo kriedo. Amen.

V'tam jemeni ozheta bierta inu sina peka noi Duha Kelnarja. Amen.

ENA SHAVBA.

Katera je nuzna inu potribna use dni nasha shiulenja.

To shaubo mora saketeri la sam iz kuhati noi sam sanuzati.

Merkei kai is ane shtuzhe imash htei shaube sanuzat.

1. Usemi pet lotov tavezhah krishou inu potashav.
2. Usemi deset lotov ta prave poterpeshlivosti.
3. Usemi petneist lotov ta prave zhivosti.
4. Usemi dvaiste lotov masekosti.

5. Usemi stue noi pet inu dveisti lotov radivolnu daianja.

Unu tu use ukupa smishei inu stliezi v' movsharji te prave katolish vere is kovam te kristianskhzhe resnize potem ulizue an fiertel prov dobriga saupenja potem dei uponouzo te pravize nai da per ognje te kristianske lubiesne prov doro sevri potam dei ta shavbo vano zhedno posodvo te stanovitnosti dakar en shimel te nazhemornosti zue napride is testo shavbo se ti mashi is siutra noi is vehiera pomaga da knabosh v' pekov pershov.

Tu je napraulano od Andreja Shuestarja Drabosniaka eniga Paura
v koratane.

ENA NOVA PESEM

od napitah Bratrov.

1.

Taberne so an dober shvahten krei,
Tam dobimo bratrov vsolei kei,
Vshtno je vtaberni biti,
Tam se dobi je ti noi piti.

2.

To pesem sem shribov sam,
Sause katere jest posnam,
Dajo mora saketeri brati,
Jeri sta napiti bratri.

3.

Jest bi otov vsam poveti,
Al pianz nozhe aneri biti,
Tu je mena sama sram,
Kier ga tudei rad serklam.

4.

V' tabernah smo vsi bogati,
Shana hodi doma koker tarogati,
Po tabernah hodi briezh,
Doma pa shena kokor sam hudizh.

5.

Jest se bojem mouka priti,
Dnarjev nemam vezh sapiti,
Doma mene shana usolei puza,
Temo mene pa biert sadnarje truza.

6.

Sedei sim o tou nashpueti sam,
Paje menei prad biertam sram, Brei
Brei sim biv od bierta hvalan,
Sedei pogrem od niega vaes povalan

7.

Biert mene naukasha she priti,
Kier vidi damam hvazhe stergane narite.
Bodi koker sam Bueg ozhe,
Dable doma bu dovol mozhe. Konz.

RAIMI

od mlinariov.

Mi bi mlinarje svo shetemali,
Kader bi oni kar antekai navegali,
Oni oblubijo saketeremi furt semleti,

Al oni ozhijo tudei dober trinkolt jmeti.
Pa da niemu lieh dober trinkolt da,
Vender she svo prasen shakel sad da,

Oni knozhijo shelmae biti,
Shganje pako morjo sakiden piti,
Sta vehku sposnamo mi,
Da ta riez h popravizi ni,
She v' nedelo prad mesho mora
sganje biti

Noi ano dobro prato sakosievzo
meti,

Shpilati skori sazhi dobro zna,
Sokure tudi skozi sazhi unerzhze
jma,

Ani she lube per gozah trahtierajo
Noi jem lape gvante shpandierajo,
Zhei an mlinar use tu dobi.

Ntue ima shkodo koker pauri mi,
Tier i mlienar an shkaf vode pod
trugvo utekne,

Dase moka niemu bol nategne,
Stiem se she mlienar svoj shtema
Da pauram bridno mozhe dati ma,
Skues te fortel ani mlienarji dnarje
sverbajo,

Nashe shane pa kruh ferderbajo,
Tier i mlienar pa te fortel jema,
Da jomi pauer vezh trinkolta da,
Pravi nam oblublano na zavo nedelo,
Ta pa ushtiernestnieh poborei
tatvojo melo,

Pauer nema doma kruh olek,
Satu oblubi mlienarji trinkolt velk,
Natu uskashe niemu mlienar furt
pomelo,

Dama lishje saoblublano zavo
nedelo,

Vsi fortali is usiemi kunshti ured,
So usi na pauershzhze tudi nared,
Da stiem mlienarji shivo vaeshe,
Kaku bo amert sa nieh dushe,
Natu obeden mlienar naspvevne,
Ko nashganje sazhe pvevne,
Tu je zhista resniza,
Da so mlinarji modri kaker lesiza

Spalnica v Dijaškem domu

So modri da modreishah nezhni,
Paure pa shkoda she modreish vezhi.
Tier i mlinar prasen shakel namozhi,
Potlei drese poshushi de vkupa skozhi,
In tak shakel daji ti prou posushiti ozhe,
Vender veliko menje derhi potlei mozh,
Ti pauer je t bom tebe sdey poudzhov,
De bodesh vedou kdai bode mlinar
shakel namozhou,
Ti se shitam shakel is eno nitjo smeri.
Kader boda mlan pa spet naet okueli
pomeri,
Bosh pa vedou kdai bodo mlinari mo
vseli,
Bode net tedei velko deli,
Tu bi jemeu vsaki pauer posnati navzhi,
Kdai mlinar shakel namozhi,
So droshe ani vanka vseti pa mavi.

SLIKAR MARKO PERNHART

Kdo ne pozna našega koroškega slikarja Marka Pernharta? Tako avstrijska kot slovenska umetnostna zgodovina ga prištevata med pomembne pokrajinske slikarje romantičnega časa druge in tretje četrtine 19. stoletja, saj njegov sloves presega ozke meje koroške dežele, ki ga je rodila in v kateri je prebil večji del svojega življenja. Premalo pa je pri nas znano, da je bil ta umetnik, na katerega je Koroška upravičeno ponosna, otrok slovenskih staršev in da je prav slovenski lirični značaj vlil njegovemu delu tisti posebni pečat, ki ga loči tako od njegovih slikarskih vzornikov kot od raznih umetnostnih sodobnikov. Tako ga upravičeno lahko uvrščamo tako v razvoj slovenske umetnosti 19. stoletja, v katerega se vključuje po krvi, kot v avstrijski umetnostni krog, med katerim se je slikarsko izoblikoval. Med Slovenci velja celo za prvega realistično razpoloženega slikarja krajin, čeprav mu je botrinilo še izrazito romantično občutje.

Še danes nam muhasta usoda prikriva kraj njegovega rojstva. Na svet je pri-jokal 6. julija 1824 verjetno v Srednjem Medgorju pri Velikovcu ter obiskoval osnovno šolo v Tinjah. Oče mu je bil vaški mizar in mladi Markej je že v otroških letih poslikal z rožami in s svetniki mnogo tistih lepih skrinj, ki varujejo zaklade kmečkih domov. Kdo ve, koliko panjskih končnic je okrasila njegova roka in koliko živopisanih ptičjih kletk je pobič izdelal na paši ter jih prodal na celovškem trgu. Siva Peca je bdela nad njegovo mladostjo. Pesem koroške zemlje mu je pela v duši in kamor se mu je ozrlo oko, so ga pozdravljale gore od zelenih Karavank do zasneženih Visokih Tur. Pobič pa je rasel in v njem je vedno bolj zorela želja, da bi ta ljubi svet, ki mu je prepletal mladost, prelil z barvo v slike.

Ob cesti med Velikovcem in Celovcem stoji velika Krajcarjeva gostilna, postaja nekdanjih ponosnih voznikov. Dvanajst let je bilo Markeju, ko se je pogodil z gostilničarjem, da mu bo poslikal sobe. In dečko je delo tako dobro opravil, da je gostilničar opomnil na njegov talent škofovega kaplana in zgodovinarja Henrika Hermana. Ta je Marka, ko je stopil v uk k celovškemu slikarju Andreju Hau-serju, tudi gmotno podprl. Še večji mecen mu je postal ožji tinjski rojak, goriški nadškof Franc Ksaverij Lušin. Odločilno pa je postalo za Pernata srečanje z Edvardom pl. Morom, ki ni bil samo lastnik velike suknarne v Vetrinju, temveč tudi dober krajinski slikar. Ta je preskrbel Marku novega učitelja, slikarja Bokelena, pri katerem se je vadil risati figure. Toda Marka je bolj mikala narava. Domača zemlja ga je vabila, da bi jo poostvaril v barvah, zraven pa ga je k temu vzpodbujal tudi Edvard Moro. Z neugnano ljubeznijo je začel prenašati v skicirke — kar 50 se nam jih je ohranilo! — in na platno podobo rodne zemlje. Že leta 1844 mu je risanka polna zgodnjih pokrajinskih študij. Moro mu je omogočil tudi obisk Dunaja in Münchena, kjer pa se je mudil le kratek čas.

Predaleč bi nas zapelalo, če bi hoteli podrobneje razlagati Pernhartov umetniški razvoj. To je storil zelo dobro že koroški umetnostni zgodovinar dr. R. Milesi v knjižici „Markus Pernhart“, ki je izšla leta 1950. Pisatelj je lepo pokazal, koliko so delovali na našega mojstra sodobni avstrijski slikarji, posebno krajinar Peter Hess, koliko se je naučil v Münchenu in koliko pri starih holandskih krajinarjih 17. stoletja. Vsi ti vplivi pa niso mogli preglasiti mladostnih odmevov Hau-serjeve in Morove šole. Močnejši od vseh klicev modernih umetnostnih struj so bili mladostni spomini, v katerih je še utripala neugnana želja, da bi — do vseh podrobnosti in z romantično liričnostjo — priklical na platno in v risbo podobo koroških jezer in gora, oblitih z mirno svetlobo in kipečih pod modro, z begljivimi oblaki prepreženo nebo. Nobenega truda se ni ustrašil. Pozimi si je ob kotlici z žerjavico grel premrzle roke, ko je slikal na obali Vrbskega jezera; povzpел se je na vrhove gora, na Grossglockner in Stol, na Mangart in na Šmarno goro, na Hochschwab, Dobrač, Magdalensko goro, Sv. Višarje, Strmec in na Svinjo. Že leta 1849 je bil prvič na Triglavu, Grossglockner pa je obiskal kar sedemkrat. Koliko lepih in koliko vihar nih ur je prebil na gorskih vrhovih, ko je slikal razgled, ki se raznje odpira turistu (panorame). Oko mu je potovalo v daljave, se mu izgubljalo med gorskimi škrbinami, mu božalo bela snežišča in temne gozdove, iskalo zelena polja z vasm i v ravnini, tekalo za belimi cestami. Kolikokrat je preromal slovensko zemljo, da je zajel njeno tiho lepoto v barve, in kolikokrat še posebej koroško deželo, ko je prisluškoval oblikovni govorici njenih mest in gradov. Tudi v Trst in za dva meseca celo v Benetke (leta 1854) ga je popeljala pot, toda mesto ob morskih lagunah, obljubljena dežela slikarjev, ga ni priklenilo nase. Klicale so ga rodne doline med gorami, klicala so ga koroška jezera, stokrat lepša od beneškega morja. Morda je s to zaverovanostjo v okvir koroške dežele pristrigel peruti svojemu slikarskemu razvoju, po drugi strani pa mu je prav to izoblikovalo poseben, domačijsko topel umetnostni izraz. Akademski slikarski zakoni so mu bili tuji. Bolj ga je zanimala vsebina slik, kot sam način slikanja. Kakšnih posebno novih umetnostnih poti ni iskal. Bil je otrok alpskega sveta, ki je slikal z jasnimi barvami, pretopljenimi z mehko dnevno lučjo, ki mu jasno oblikuje podobo domovine. Človek se na teh slikah kar izgublja in služi le pozitivni pokrajine. Res, da so mu vrhovi mnogokrat še bolj priostreni in doline globlje kot v naravi, toda s tem je še bolj poudaril temeljni značaj gorskega sveta in njegovo dinamiko. Ničesar ni slikar prezrl, ne odbleska luči na vodi, ne drobnih listov na drevju, ne posameznih kamnov grajskih razvalin. Zadnji del slike navadno nekoliko dvigne, da je gledalcu preglednejši, ospredje zaključuje na straneh s kulisnim drevjem ter ga prepaja s sočnejšo barvitostjo. Nekak pobožen mir je razlit nad temi oljnatimi platni in risbami, mir gorskega ozračja, v katerem se vsakdanja resničnost spreminja v romantično nadahnjeno prepesnitev. Včasih pa mu zapojo slike v sugestivnem atmosferskem doživetju, kot n. pr. podoba Belopeških jezer, na kateri utriplje lesket gorske vode kot moder mineral pod vihar no grmado oblakov, ki jih predirajo zadnji prameni soparnega sonca.

Skoraj bi lahko rekli, da je postal Pernhart žrtev svojega poklica. Nekoč se je na poti na Stol ponesrečil, tako da so ga morali operirati. Iz te poškodbe se mu je razvil želodčni rak, ki mu je po dolgem trpljenju 30. marca 1871 utrnil v Celovcu življenje. Njegov pogreb v Št. Rupertu pri Celovcu je bil zavit v splošno žalovanje vseh rojakov brez narodnostnega in stanovskega razločka, kajti umetnik ni bil priljubljen samo zaradi svojega slikarskega dela, temveč tudi zaradi svoje izredne poštenosti in človeške dobrote.

Koroška domovina je svojega sina lepo počastila. Že za življenja je Pernhart večkrat razstavil svoje slike doma in na Dunaju ter izdal v Celovcu vrsto jeklo-rezov „Slike s Koroške“. 31 njegovih risb je dobila v dar cesarica Elizabeta in po smrti so izdali pet njegovih panoram v litografiji. Leto dni po smrti so mu prijatelji priredili v celovski realki razstavo 171 slik. Druga razstava v Celovcu je bila leta 1897, leta 1951 pa sta Deželni muzej in Umetnostno društvo za Koroško priredila za osemdeseto obletnico slikarjeve smrti lepo spominsko razstavo, na hiši, kjer je umrl (St. Veiter Ring 24) pa so mu odkrili spominsko ploščo. Toda tudi onkraj Karavank Pernhartovo ime enako slovi. Čeprav hrani večino njegovih slik Koroška, jih varuje nekaj v Narodni galeriji, Narodnem muzeju ter v zasebni lasti tudi Ljubljana in na razstavi „Klasicizem in romantika na Slovenskem“, ki

Pernhart Marko: Sava s Šmarno goro

je bila odprta leta 1954 v Ljubljani, so zavzemale Pernhartove krajine važno mesto; razstavljenih je bilo 23 njegovih slik in risb.

Toda nekaj je koroška umetnostna literatura vedno zamolčala: da je bil ta mož, ki je pel s sončno lučjo in barvo ne samo o svoji ožji koroški deželi, temveč tudi o širši slovenski domovini, s l o v e n s k e g a rodu. O tem nam ne priča samo velikovška okolica, kjer mu je stekla zibelka, temveč tudi slikar sam, ko je sicer z nemškim pravopisom, pa s slovensko besedo beležil v svoje risanke barvne in svetlobne opazke kot n. pr.: „Nebo swetwo, dimnasto. Senca no Swet se malo spoznata. Wse sivo, ta wetschi lutsch Mesto. Ta swetleschi petsch redetscha“ itd. Je mar verjetno, da bi slikar nemškega pokolenja pisal slovenske opombe? Značilno je tudi, da se je Pernhart na potnem listu, izdanem v Ljubljani, sam podpisal kot „Pernat“.

Premalo je, če govore knjige in razprave o Marku Pernhartu samo kot o pomembnem slikarju in Korošču. Pravičnost terja, da poudarimo tudi, da ga je zazibala slovenska mati in da je bila slovenska beseda tista, ki ga je vse življenje spremljala. Prijateljske vezi mu niso segale samo v koroška mesta, temveč tudi preko Karavank do bele Ljubljane, ki je ponosna na zaklad Pernhartovih slik prav tako kot celovski Deželni muzej. Prav toliko kot koroški, je Pernhart slovenski slikar, s svojo umetnostjo pa druží slovenske in nemške sosede. Res pa je tudi, če se morajo Korošci zahvaliti za Pernharta slovenskim staršem, da se moramo Slovenci pokloniti tistim nemškim prijateljem, ki so vodili Markov talent s svojim svetom in pomočjo. Prav tako velja, da je koroško slovenstvo z Markom Pernhartom prispevalo krepek zidak v stavbo koroške, pa tudi slovenske umetnostne kulture.

Ne pozabimo, da je prava samozavest narodov vse: plemenit ponos, нравна sila in zdrava tla za uspevanje človeštva. Zavedajmo se, da taka samozavest narodov ne izključuje splošnega človekoljubja, da je vsak posameznik predvsem člen kakega naroda in po tem šele člen človeštva; ne pozabimo, da bo velika misel o zvezi vseh narodov brezpredmetna kakor milni mehurček, kakor hitro bi uničili posebnost posameznih narodov.

F. VISCHER

Vetrovška plošča

V starih časih ni peljala cesta iz vasi Podvetrov, kjer je most čez Ziljo, ob znožju gore Gračenca,¹⁾ kakor pelje danes proti Beljaku, ampak iz Podvetrova naravnost na Megrje²⁾ in čez Stdiyne,³⁾ od koder je najbližja pot v Beljak. Megrje

Vetrovška plošča

in Stdiyne ležita v Prelazu med Dobračem in Gračenco. Čez te kraje je peljala že v starih časih rimska pot. Ker pa je imela pot na Megrje nekaj strmih klancev, jih je dal bamberski grof Jurij leta 1575 znižati, kar je bilo zelo težko, ker tvorijo tla samo trdo skalovje. V spomin na to delo si je postavil škof blizu Podvetrovske cerkvice kamenito ploščo, na kateri omenja, da je s tem delom potnikom zboljšal pot čez slovenski Pontabel (Slovenj - Pontabel), ki pelje potem v Italijo.

Za Vetrovško ploščo sem se začel zanimati že v mladih letih, ko sem hodil pogosto mimo nje v Beljak. Čudno se mi je vselej zdelo, zakaj da niso vse črke na njej tako porčnjene, kakor one v prvih štirih vrstah; ali so ukazali tistemu, ki je to delo opravljal, prevleči samo prve štiri

¹⁾ Gračenca, nemško Groschelitzen. Gora se tako imenuje, ker stoji na njenem zahodnem delu, na kakih 100 metrov visoki ter navpični skali grad, sedaj razvalina Vetrov. Naj omenim, da se je od slovenske strani za ime Gračenca rabil tu in tam po pomoti izraz Grošelice. Za čas pogajanj med Avstrijo in Jugoslavijo so označili potek narodne meje med Slovenci in Nemci preko „Grošelice“. Pravilni slovenski naziv, ki ga rabi ljudstvo, je Gračenca.

²⁾ Megrje = Medgorje, vasica pod Dobračem.

³⁾ Stdiyne — od imena stena, tako se imenuje pot čez skalnate stene.

vrste, kjer so črke malo večje in se je lažje prevleklo kakor na spodnjih, kjer so črke bolj stisnjene. Verjetno pa so imeli Nemci vmes svoje prste, da bi s tem odvrnili čitanje besed „windisch Pontafl“ (Slovenj-Pontafl). Tudi v poznejšem času, kadar so črke obnavljali, so obnovili samo prve štiri vrste, vse drugo pa pustili.

Bamberški škofje so imeli v beljaškem okraju obširna posestva in ves cestni promet v smeri proti Italiji je bil pod njihovim varstvom. Iz njega so črpali velike dohodke. Znanе so borbe koroškega vojvode Bernharda Sponheimskega z bamberskim škofom Ekbortom, ko je šlo v 13. stoletju za to, kdo bo pobral dobiček od tranzitne kupčije, ki je šla preko Koroške v Italijo.

Vetrovska plošča je za nas dokaz in dokument, da je Pontabelj leta 1575 bil še slovenski.

V. Konjar:

Jesen

Neslišno se utaplja korak
prek z listjem pokritih poljan;
v brezciljni, sanjavi somrak
zagrinja se žalostni dan.

Tam daleč se v sivi megli
izgublja odblesk hrepeneči,
tam daleč se v sivi megli
izgubljajo sanje o sreči.

Neslišno se utaplja korak
in tiho se zgublja srce,
v otožni večerni somrak
neslišno gube se želje.

Na Štalenski gori

Vsako poletje od leta 1948 dalje izkopavajo na Štalenski gori pod vodstvom Deželnega muzeja za Koroško in s finančno pomočjo Deželne vlade, medtem ko je prevzel Avstrijski arheološki inštitut znanstveno vodstvo izkopavanj. Univerzitetni profesor dr. Rudolf Egger je zaposlen s kustosom inž. Hanzom Dolencem in z gospo univ. prof. Hedviko Kenner vse poletje na vrhu Štalenske gore. Georg Khevenhüller pomaga kot znanstveni sodelavec Zgodovinskega društva za Koroško, državni arheolog dr. Hermann Vettters pa kot zastopnik Avstrijskega arheološkega inštituta na Dunaju.

Kdor še ni bil poleti kdaj na licu mesta in videl, kako pridno in skrajno skrbno ta mali štab znanstvenikov odkopava z vestnimi delavci dejal bi — dekagram z dekagramom zemlje, si ne more predstavljati, kakšnih žrtev in nesebičnega odnosa do dela je potrebno tako početje.

Mimo vsega tega pa je ta štab kulturnikov še stalno na razpolago tisočim in tisočim obiskovalcev, domačih in tujih, ker jim radevolje razkazuje in razlaga izkopanine.

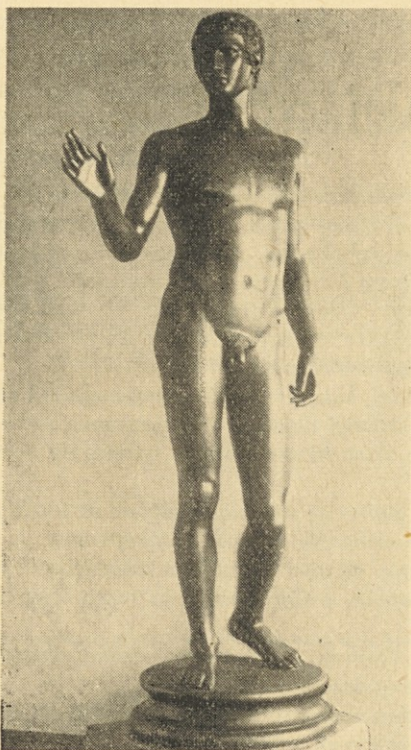
Od 1949. leta dalje objavljajo za vsako poletje posebej poročila o izkopavanjih v letni publikaciji Zgodovinskega društva za Koroško, v Carinthia I, in razen tega še v posebnem tisku.

Ravnatelj Deželnega muzeja za Koroško dr. Gotbert Moro pa ima velike zasluge v tem, da skrbi z vso vnemo za organizacijo in popularizacijo izkopavanj.

Njemu in inž. Dolencu se zahvaljujemo na tem mestu tudi za ljubeznivost, da sta nam dala na razpolago fotografske posnetke za prispevek o Štalenski gori.

Severno od celovške ravnice se vleče nizko pogorje, ki se vzpenja, bolj kot se steguje k severovzhodu, dokler se ne sklene v tesnem objemu dveh rek, Krke in Gline. Eden končnih členov v tej pogorski verigi je Magdalenska gora, Štalénska gora, kakor pravijo domačini, z nadmorsko višino 1058 m. S to višino nadvladuje bližnje sredogorje. V njeno pobočje se zajeda z juga rob Podjune, severno pod njo stoji v zeleni ravnini španhajmski Št. Vid, staro koroško glavno mesto, dalje proti vzhodu, kakor v ozki dolinski pregradi med rekama Glino in Krko ponosno raste v višino skalnato obzidje Ostrovice. V svoje okrilje še objema na zapadu Gosposvetsko polje, pomnik naše bogate in slavne zgodovine.

Čeprav komaj dosega višino sredogorja, nudi kot višinska točka v svoji vrsti, ker je tako široko razmejena, obsežen razgled po doberšnem delu koroške dežele. Prav sončna je panorama Podjune, ki se širi pod njo do Gur za Celovcem, do Grabštajna in pod galerijo vrhov Vzhodnih Karavank. Žitorodna ravnina sega od tam semkaj v njeno območje, se stisne in vzpenja čez nizka brda pri Otmanah v njen bok. Celo njeno južno pobočje je še posamezno naseljeno, okoli raztresenih kmetij so posejane njive. Košenice se menjavajo z redkim gozdom. Poljske kulture segajo pod sam vrh, ki se konča na koncu iznad najvišjega, Gradišnikovega posestva, bolj strmo. Tam se spremeni svet v vencu smrečja v planinski pašnik, kjer pozvanja čez leto pasoče se govedo in oživlja okolico cerkvice in

Mladenič s Stalenske gore — Fotografski posnetek mavčnega odlivka po originalu, ki se nahaja v Muzeju na Dunaju

planinskega gostišča na samem vrhu. Vse severno okrilje gore pa je odeto v gost gozd, ki ga le tu in tam pretrga kaka frata ali zelenica.

Zato so poti na njen vrh različne. Krajši smeri vodita skozi strmejša, senčna severna in zapadna pobočja in sta priporočljivi za vzpon v vročini poletja, medtem ko je južna, položnejša stran vabljliva ob vsakem ugodnem letnem času, posebno pa tedaj, kadar sončna toplota blagodejno vpliva.

Pot se vije le počasi v višino pod vrh, ki ga je treba doseči končno z ostrejšim naskokom. Tod so nedavno speljali tudi moderno avtobusno cesto, dolgo kakih osem kilometrov, ki konča pri rimskem izkopišču. Štalenska gora je namreč znamenita kot najdišče zgodovinskih spomenikov iz rimskega in predrimskega časa. Cesta, ki je očitvidno namenjena izkopišču in njega obiskovlancem in turistom, pomeni tudi za obisk gore same mnogo, ker le redkim uide vabljlivost bližnje višinske točke, ki daje čudovit razgled. Kakor hitro bo cesta dokon-

čana tudi z gornjim ustrojem cestišča, bo privabila brez dvoma mnogo turistov z vozili. Speljana je v širokih zavojih, ima vzpetine komaj 9 % in je zato vznosa tudi za slabša vozila. Morda so imeli graditelji v mislih tudi alpsko cesto na Grossglockner, ki šteje v poletnih mesecih mesečno do 250 tisoč obiskovalcev v približno 50 tisoč vozilih in se je izkazala za dobičkanosno investicijo. Tako si tudi obetajo, da se bo gradnja bogato izplačala. V pokrajinskem stilu so tu sicer le nizkogorski motivi, toda panorama je živa in polna prijetnih sprememb; mimo tega pomeni ta tura k Štalenski gori le kratek odskok, ker se odcepi cesta neposredno od prometno zelo žive magistrale Celovec—Dunaj.

Na vrhu gore stoji ob gostišču Škorjanc cerkev dveh svetnic. Iz zgodovinskih listin je razvidno, da je bila cerkev prvotno posvečena svetnici Jeleni, toda v poznejši dobi se je bolj uveljavila udomačena Magdalena, po kateri ima sedaj cerkev in tudi gora ime. Stavba sama je redek zgodovinski dokument. Če nas vodi oprema njene notranjosti, slike in oltarske umetnosti dobrih 500 let nazaj v dobo gotike, moramo seči v zgodovini še dalje nazaj, ko vidimo neenotno razdelitev zgradbe. Zidovi so prepleteni s kvadri iz ruševin. To nam da slutiti, da so postavljeni s starorimskim gradbenim materialom. Toda dalje nazaj v pradavnino kaže kamenita, koritu podobna klada, s tremi izklesanimi glavami ob treh stra-

neh, v plitvem reliefu. To korito je vgrajeno ob vhodu na zunanji strani cerkve in še dandanes služi kakemu cerkvenemu namenu. Ta spomenik pa je bil izdelan še v predkrščanski, odnosno še predrimski dobi. Je zanimiva priča iz časov, ko so prebivali v teh krajih še Iliri in Kelti, narodi, ki o njih vemo le iz posrednih rimskih virov kaj več. Ta kamen je bil brez dvoma kultnega pomena in ga je izdelal kak domorodni umetnik za keltsko svetišče.

Razvaline, ki so še pokopane pod vrhom gore, pričajo, da je bil le-ta poseljen že v predzgodovinski dobi. Oblika terena še sedaj kaže, da je prekopala zemeljsko tlo človeška roka. Še dandanes je mogoče ugotoviti po terasah, kako se je širila nekdanja prาดavna naselbina okoli najvišje točke. Prvotno je segala naselbina le do 17 metrov izpod vrha in bila torej v zgodnji dobi neznatna. Utrjena je bila z dvojnim vencem brun. Toda njen pomen je moral rasti z njenim razvojem, ker se je mesto širilo naglo nizdol po pobočju. Obdajali so ga že pravi obrambni zidovi. Na najvišji točki, kjer stoji sedaj cerkev, je stalo svetišče in poglavarjeva ali knezova palača. Razen že omenjenega korita spada v to najstarejšo dobo še nekaj izkopanih figur, medtem ko čakata tempelj in knezova palača še na to, da jim odkrijejo temelje. V razdalji štirih kilometrov od vrha naokoli se je razprostiralo utrjeno keltsko-ilirsko mesto. Plitvo pod sedanjim površjem se nahajajo ruševine, preraščene z lesom in pokrite s pašo.

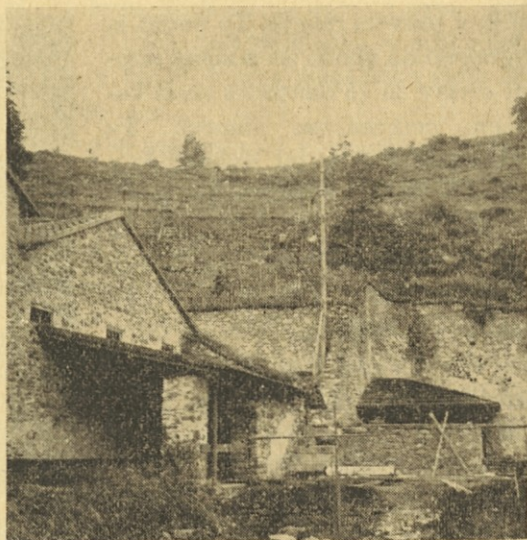
Zanimanje za Štalensko goro ni nastalo šele v zadnjem času. Pred več kot 400 leti je neki kmet naletel pri oranju na bronast kip atletskega mladeniča v naravni velikosti. To je bilo v bližini, kjer je moral stati stari tempelj. Po napisu na kipu je bilo to darilo nekih trgovcev iz rimske Akvileje. Ko so na mestu še dalje kopali, so izkopali še čelado, ščit in kij. To so bili znaki božanstva vojne — Latobija, ki so ga častili Kelti potem s tem kipom. Ta zanimiva najdba, ki že priča o vplivu rimske antike na sever, spada tudi med najlepše spomenike te antike, kar jih premorejo alpske dežele. Vzbudila je mnogo zanimanja po svetu in marsikdo je prišel na goro srečo iskat. Najbolj pa je to dražilo preproste ljudi, ki so si obetali zakladov in vreč zlata. Divje kopanje so zaježili šele pred dobrimi 80 leti. Tedaj so uredili pregled terena ter odkritega materiala. Delo je potem ustavila prva svetovna vojna in nemirno razdobje do druge vojne. Končno je leta 1948 vzela goro v svoje varstvo koroška deželna vlada. Od tedaj delo sistematično na-

Štalenska gora — Trudapolno kulturno delo

daljujejo in uspeh je tolikšen, da je postala točka vabljiva ne samo za arheologe in zgodovinarje, temveč tudi za množечи se promet turistov.

Ne odkriva se nam namreč samo nepoznana davnina predzgodovine; jasno nam pričajo izkopanine v tem nepoznanem mestu, kako se je rimska civilizacija vrinila in vsidrila svoje zveze, še preden je deželo popolnoma podjarmila. Rimljani, ki so jih najprej privedle sem trgovske zveze, potem pa zavojevalnost, so postavili tu svoje posadke. Zgradili so ob robu naselbine, na niže ležeči terasi, ki so jo umetno izravnali in razširili, svoje zgradbe in svetišča, ki naj bi pri-

Rimsko reprezentacijsko poslopje
z vodnjakom

pričala o kulturi, civilizaciji in političnemu ustroju v veliki rimski državi. S to propagando so utrdili gospodarske vezi z domorodnimi plemeni, ki so jih potem povezali tudi politično in vojaško s svojo državo. Kakor kažejo rimski nagrobni kamni, so se domorodni veljaki raznih plemen udinjali njihovim oblastem in dobivali tudi rimske vojaške čine.

Samo rimski del naselbine je povečini odkrit in odkopan. Na zunaj je sedaj glavna vaba za turiste. V največji od stavb, ki so docela izkopane, je urejen muzej z rimskimi kipi, orodjem in nakitom, med katerimi se nahaja tudi kak keltski predmet. Ker še izkopujejo in ima izkopišče tudi svoj laboratorij, vsakdo lahko dobi vsak čas strokovno vodstvo.

Štalenska gora je med redkimi točkami podalpskega področja, kjer zasledimo kulture od kulta Menhirov do današnjega časa. Ves njen okoliš pomeni za potek zgodovine neprekinjen razvoj in nam podaja bolj nazorno kakor sleherna knjiga dokumente, ki nam jih je ohranil čas. Ko je utrdila rimska oblast tu svojo posest, so zgradili novi gospodarji ob svoji glavni cesti na sedanjem Gosposvet-skem polju mesto Virunum. Tudi to je razpadlo s propadom rimskega carstva ob preseljevanju narodov. Prihaja doba srednjega veka in slovenska naselitev. V dobi borbe med centralno oblastjo in fevdalnimi gospodi je slovensko ljudstvo vršilo svojo oblast in ustoličevalo svoje vojvode, kar je eden od najvažnejših pomnikov naše politične zgodovine.

Toda ljudski spomin in izročila so ohranila v svojih starih povestih dogodke iz prastarih časov po dedovanju od rodu do rodu. Med njimi je tudi povest o Štalenski gori.

V pradavnih časih — tako ve povedati pripovedka, — je stalo na gori nad

Del odkopavanja med reprezentacijskim poslopjem in templom

vine. Turki pa, katerih vpadi v koroško deželo so usodno obrazili ljudsko domišljijo, so bili gotovo pozneje vpleteni v zgodbo.

Ko stojimo na vrhu Štalenske gore, se oko ne spotika ob davnini, pokopani pod zemeljsko plastjo, staro sto in tisočletja. Sproščeno uživa pogled po sedanjosti na vse strani današnje pokrajine. Tu ob južnem podanku se smehljajo v prijazen sončni dan hribovske kmetije in naselja sredi sadovnjakov in rodovitnih njiv. Pogled se spušča nizdol po zelenih vijugastih tokavah, čez senčnata brda k Podjuni, od tam pa dalje v rahlo valovito pokrajino k zapadu. Tam daleč iznad sončne meglenice še Osojščica in Dobrač, ki sta se široko ustopila v ozadju. Na jugu je daleč odprta galerija Karavank od Pece pa do višinskega ovinka iznad Roža. Morda išče davna povest gore svojo posetrimo tam pod Obirjem na Gračarci pri Klopinskem jezeru, kjer je bilo za njene davnine tudi takšno naselje...

Otmanami veliko mesto imenovano Sala, z ajdovskim templjem. V njegovem stolpu je bil vzdign velik dragulj, ki je razširjal svoj blesk daleč naokrog. Tudi Turki so izvedeli za ta dragulj in sklenili, da se polaste te dragocenosti. Domorodci so svoj zaklad skrbno čuvali, da ni bilo mogoče priti do njega. Vnela se je silna in usodepolna vojna. Turki so domorodne končno premagali. Polastili so se dragulja in ga odnesli kot plen s seboj v Carigrad.

Z ozirom na ugotovljene izkopske spomenike je ta povest vsekakor zanimiva in morda je priča resničnega obeležja davne zgodovine.

Odkopavanje zapadnega dela templja

Iz srbske kulture

(Umetnostna obdelava kovin v Srbiji srednjega veka)

Srbija je bogata s srebrom, zlatom, bakrom in drugimi rudami. Tako so se že srbski vladarji v srednjem veku zavzemali za kopanje rude. Kralj Vladislav (1234—1243) je naselil v Srbiji saške rudarje. Razvoj zlatarske umetnosti v Dubrovniku je soodločal o hitrem razvoju srbskega rudarstva, ker je Srbija dobavljala Dubrovniku srebro. Rast srbskega rudarstva pa je povzročila bolj intenzivno obdelavo kovin. V 13. stoletju je znan n. pr. srbski rudnik Brskovo, v 14. stoletju pa Rudnik, Novo Brdo, Trepča, Železnik, Kučevo i. dr.

Ko je potoval Guillaume Adam po Srbiji, je pisal francoskemu kralju (1324) z namenom, da ga prepriča o tem, naj zavojuje Srbijo, ker je tako bogata z zlatom in s srebrovimi žilami. Svoje poročilo je zaključil z besedami: „Kdor koli bo že dobil to deželo, se bo mogel postavljati z lepim nakitom, z najlepšim in najdragocenejšem tega stoletja.“

Razvoj te vrste srbske umetnosti je bil vezan, kakor smo že rekli, na razvoj rudarstva. Ob rudnikih so nastale prve delavnice za kovanje denarja, ki pa so predstavljale istočasno prve zlatarske delavnice. Knežji dvori so poklicali v deželo za svoje potrebe zlatarje iz tujine, tako n. pr. iz Raguse ali Benetk. Le-ti so jim izdelovali dragocen nakit, posodo in orožje, medtem ko so domači zlatarji delali za potrebe ljudstva. Knezi so strogo pazili na to, da njihovi zlatarji niso

Uhani (13. stol.)

Skodelica (14. stol.)

delali izven mestnega zidovja, a kljub temu so si ti gospodarsko zelo opomogli, zlasti v 16. stoletju. Tedaj so že premožni in ugledni meščani, ki imajo finančni moč. Zlatar Jovan Hočanin je pomagal n. pr. ustanoviti samostan Svete Trojice Plevalske pri Plevlju in se dal upodobiti zraven zemljiškega posestnika Vojina Podblačanina na neki freski. To je pomenilo tedaj toliko kot enakopravnost stanu.

Zgodovina Srbije in njena zemljepisna lega sta povzročili, da se križajo v srbski zlatarski umetnosti benečanski elementi z bizantinskimi, pa tudi s čisto orientalskimi iz Mezopotamije in Perzije. Napačno pa bi bilo, če bi domnevali, da so srbski umetniki kar slepo prevzemali to ali drugo tehniko. Nakit so resda izdelovali tudi po načinu zapada, a druge okrasne in kovinske predmete so izdelovali „ad modum slavicum“ (na slovanski, to je srbski način), kakor je izpričano v dubrovniških dokumentih.

Bizantinski zgodovinar Theodoros Metochites, ki se je mudil leta 1298 v Srbiji, opisuje srbski dvor in kralja takole: „Kralj ima na sebi zelo lep okras. Na njegovem telesu visi nakit iz dragocenih biserov in draguljev, kolikor ga le ima prostora; lesketal se je v zlatu od nog do glave. Vsa palača se je kopala v blesku pohištva, ki je bilo okrašeno s svilo in zlatom. Jedi so prinašali na mizo v zlatih in srebrnih skledah in posodah.“

Neka odredba iz Zakonika carja Dušana je določala, da pripada po smrti kakega fevdalca orožje umrlega (in en konj) carju. Iz tega lahko povzamemo, da so morali imeti fevdalni gospodje zelo dragoceno orožje.

Zlatar Ivan Pragonovič je delal n. pr. tudi po naročilu ogrskega kralja Matjaža (Kralj Matjaž). Na žalost mnogo teh umetnikov danes ne poznamo po imenu, ker so se začeli podpisovati na izdelke šele v začetku 16. stoletja.

Beograjski Muzej za uporabno umetnost je razstavil pod vodstvom kustosa dr. Bojane Radojkovič in prof. Miodraga Suzoviča novembra 1955 čudovit izbor umetnostnih kovinskih izdelkov tudi v Celovcu. Razstavo je otvoril deželni glavar Ferdinand Wedenig in izrazil lepo misel o časti in spoštovanju, ki smo ga dolžni izkazati potrpežljivim umetnikom, kajti razstavljeni predmeti pričajo o veliki ljubezni do dela.

P. A.

Werner Berg:

Izvoljena domovina Spodnja Koroška

Rutarjev dvor, če nekoliko bahavo imenujem našo kmetijo, leži na južno-zapadnem kotu gorske verige pred Obirjem, pod katero se Bela zliva v Dravo. Kdor je bil kdaj tam in ima oči, je prav gotovo občutil posebnost te lege. Onstran Drave, ki pred mostom sv. Ane napravi koleno, se čez gozdno pobočje razprostira kamenita gmota Škrbine. Ta deli razgled na zahod v dve polovici, lahko bi dejal na dva svetova: na severozahodu na Podjuno in Celovško kotlino, ki leži pred teboj kot na dlani in ob jasnih dneh seže do Tur. Južnozahodno pa gre pogled tja daleč do Roža, ki se od tu ponuja sicer manj znan, a zato tem lepši in bolj zaokrožen. Ob sončnem vzhodu pritajeno govori iz širnih gozdov Dobrave in izrastkov vzhodnih pogorij. Nad vsem pa na južni strani kraljuje Obir. Njegova silhueta se s klasično plemenitostjo vzpenja v nebo in zazdi se ti, da je nekak signum in priča za vse, kar se pod njim dogaja.

Ta kmetija in ta košček neba sta postala zame, če se lahko tako izrazim, moja izvoljena domovina. Dejal sem izvoljena domovina in dobro čutim dvomljivi pomen te besede: le kdo si more izvoliti, izbrati domovino. Prvi glas matere in vrt

otroških let, kopica zgodnjih skrivnosti in še temnejši svet dedov in pradedov — vse to je, dobro vem, nespremenljivo. Vsakdo, ki ni brezbarven kameleon, nosi vse svoje življenje s seboj in v sebi to domovino. Qui trans mare currit, non se ipsum fugit. Tudi jaz nikoli ne bom pozabil ali zatajil te domovine. Mnogokaj bi moral povedati, če bi hotel opisati značaj tako imenovane Gorske krajine, ki pripada Porenju in ki v zgodovinskem, jezikovnem in duhovnem pogledu tvori nekak zelo svojevrsten otoček med rensko sproščenostjo in westfalsko zaprtostjo, med ljubeznijo do rodne grude in svetovno širino, ki mi je že zgodaj prirasla k srcu. V Elberseldu se je rodil Hans von Marées, ki je bil med nemškimi slikarji prejšnjega stoletja suveren umetnik brez primere. V muzeju nasproti rodne hiše je viselo veliko najlepših Maréesovih slik in še danes živi v meni občutek otroka, da je v teh slikah nekaj skrivnostno velikega. V dolnjem Porenju je tudi domovina Hansa Leifthelmsa, ki je nedavno tako tragično preminul v tujini. Ime pesnika, ki mi je bil blizu, omenjam samo zato, ker je tudi njemu usoda tukaj, sicer drugače kot meni, a vendar podobno, namenila svoj delež.

S tem sem posegel v jedro stvari in menim, da je druga domovina človeku vnaprej namenjena in si jo prav tako ne moreš izbrati, kot si ne moreš izbrati prve. Tako se lahko primeri, da človek, ki se pritepe na ta način, prinese s seboj in ohrani posebno dovezetnost in občutljivost za marsikaj, kar se zdi domačinu od nekdaj nekaj samo po sebi umljivega ali nevažnega. Tako postane nekak posrednik ali instrument, na katerem dobivajo melodije njegove nove domovine svoj posebni zven. To bi bilo seveda nasprotje takega, ki ga naplavi slučaj, turističnih eksistenc ali „potujočega umetnika“, ki postavlja stojala danes tu, jutri tam, danes na Holandskem, jutri v Nici; umetnika, ki s spretnim čopičem naslika vse, kar si kdo zaželi, kozmopolita, a nikakor ne svetovljana. Svetovljan ima izza ožjih meja vselej še svojo domovino, ki nima meja. Njeni junaki in svetniki govorijo mnogo jezikov, vsi nosijo znamenja, ki jih duhovno vežejo. Iz kopice imen bi lahko naštel nekaj zanimivih primerov in gotovo ne bom zamenjal meril: Joseph Conrad in Holbein v Angliji, Van Swieten, Brahms, Beethoven na Dunaju ali Wilhelm Leibl na Zgornjem Bavarskem — ali pa tisti polnokrvni Holandec, katerega ime je postalo simbol sončne Provanse. Najbolj španski vseh Špancev pa je bil in se je imenoval — El Greco.

Nikak razum mi ne bi mogel tako dobro svetovati, kot me je nekoč vodil in semkaj pripeljal instinkt. Instinkt mi je že v najzgodnejših letih, ko sem si prizadeval priti v stik z umetnostjo, razodel, da gre danes za to, da se umetnost spet približa življenju, da se najde oblika življenja, ki ima svoj smisel in je idejno utemeljena. Poznal sem mnogo talentov, ki so kmalu zapravili svojo podedovano ustvarjalno sposobnost. Bilo me je strah izumetničenosti pojmov, kakor so atelje, umetniško društvo, „steklena palača“. Že v otroških letih sem bil velikokrat in z veseljem obiskal alpske dežele in med daljšim bivanjem v Mali Aziji se je spomin na njene zelene livade sprevrnil v koprneče hrepenenje. Pred osemindvajsetimi leti sem prišel študirat na Dunaj in poslej je postala Avstrija moja usoda,

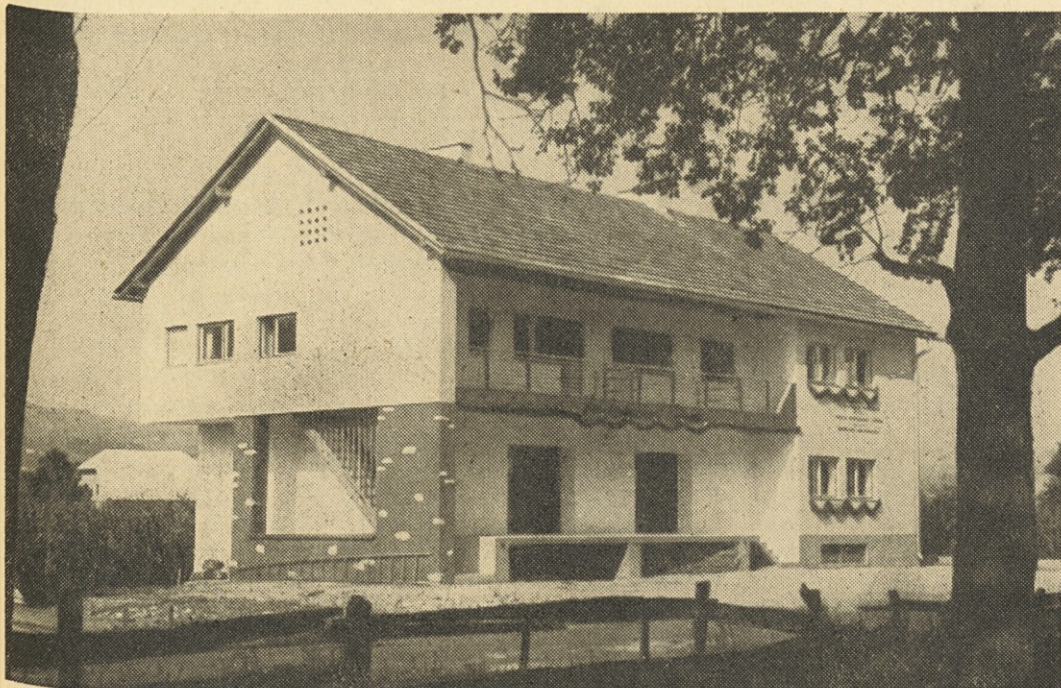
podlaga mojega duhovnega razvoja. Da sem takrat kot slikar s svojim mladostnim prijateljem Kurtom Sachssom, ki ga že šestnajst let krije zemlja, pristal na Rutarjevi kmetiji na Spodnjem Koroškem, je golo naključje ali bolje: veriga naključij. Tiha in vstrana ležeča dežela, ker se tok tujcev vselej razliva zahodno od Celovca, se mi je kmalu prikupila. Nenavadni in umetniško neupodobljivi so se mi zdeli izpočetka tudi ljudje, koroški Slovenci, katerih bistvo še nihče ni pravilno orisal. Bilo bi neumno in nepravilno, če bi jih deval v nič, prav tako pa tudi, če bi jih poceni idealiziral. Katoliška religioznost v zvezi s pradavnimi izročili, neutrudljiva marljivost in nezaupanje do širokih gest so značilni za prebivalstvo. Po letu dni bivanja v teh krajih bi lahko več in lažje izpovedal, kot sedaj po nad dvajsetih letih, kajti, vse, kar se dogaja tu, je težko imenovati in razbrati. Prav ta skrivnostni svet bi moral predvsem zamikati umetnika našega časa, ki nezaupljiv do površja stvari, skuša pretresti ljudi z globljim posegom. Seveda imajo kje drugod lepšo nošo in bolj postavne ljudi, toda največkrat manjka — o tem sem se večkrat prepričal — tista težko opredeljiva začimba posebnosti. Le kdo izmed tistih, ki se ne poigravajo z visokimi nazivi mojstrstva, bi znal posneti tisto jasno samoumevnost in robustno svežino kot Courbet in Leibl? Skok, nagibanje k Himeri, najsi to obžalujemo ali ne, je nespodbiten. Tudi ni himerno samo to, da v vrvenju dneva zaslutiš skrivnostne tone, dolgo preden se približa kameniti gost. Pojdi v kako manj obiskovano vaško cerkev, na pokopališče v Dobrli vasi ob vseh svetih ali ob kakem prazniku na goro sv. Hene, kjer se zbero ljudje in ti nudijo kopico prizorov, v katerih za anekdoto in folkloro brez težav odkriješ veliko formo, brezčasen dogodek in slikovito skrivnost. Vedno znova priklene mojo pozornost podoba kmetice, ki moli, toga, resna in polna vdanosti, simbol prastrahu sploh. Neredno in široko odprem oči, čudeč se, da ta arhaično velika forma in mitična zatopljenost v resnici obstoji. Resničnost današnjih dni, ne neke daljne zakletosti ali muzejske konserviranosti. V takih trenutkih se razgali in obnovi, daleč od prizadevanj izobražencev, pravo bistvo ljudstva. Oglej si notranjost cerkve, njena bogata okrasitev in barvitost imata izrazito izvirni značaj.

Minilo je že nad dvajset let, odkar živim s svojo polagoma naraslo družino na Rutarjevi kmetiji, dobro se zavedajoč važnosti naloge, ki jo opravljam po zaslugi dobrotljive usode. Tu so notranja hišna opravila, ki večkrat predstavljajo nasprotni pol slikarskih tem. Vsaka beseda o neutrudljivi gospodinjji bi bila odveč in preneznatna, otroci pa pomagajo in zaležejo več, kot bi si kdo lahko predstavljal. Polja leže na treh planjavah, ki jih je nekdanj obrusil ledenik, vmes morenski previsi s skromnim ruševjem, kjer je treba pošteno pljuniti v roke. Vse to majhno kraljestvo, res pravo kraljestvo, obdaja gozd. In tam daleč je vnani svet, blizu in daleč, dobro znan in hkrati skrivnosten. V zmeraj novih slikah skušam posneti ta svet, in v vseh slikah ga skušam upodobiti, a ostane neupodobljiv. In potem večno veliki momenti letnih časov — prozornega prvega zelenja pred modrino in sivino majskih neviht — nebo, ki migljajoče trepeta v opoldanski vročini pravkar požetega polja — milobne in bleščeče megle v oktobrskem jutru, in —

morda najslovesnejši moment: jasnost, belina in tišina zimske noči. V dolini šumi Bela, in v nebo tja do sanj zanosno vzpenja Obir svoj vrh. Pred zvezdami se maje v nočnem pišu vejica in njenih besed še nikoli nisem preslišal:

*„Kdor je zaverovan vase,
nikoli ne bo dojel veličine.“*

(Sestavek slikarja Wernerja Berga je bil objavljen v „Carinthia, I.“, Celovec 1952, Vestnik Zgodovinskega društva za Koroško.)

Novi Zadružni dom v Št. Janžu v Rožu

Potrpi in prizanesi! Pomisli, da je treba zmotno mnenje pomilovati, naj je še tako hudo, ne pa kaznovati ali zasramovati. Kakor so pomilovanja vredne slepe oči, tako je treba pomilovati slepoto duha.

CHESTERFIELD

Ugrabljena strd

Josefa Friedricha Perkoniga imajo avstrijski književni zgodovinarji in kritiki za prvega pisatelja nemške Koroške naših dni. 1935. leta že so ga odlikovali z državno nagrado za literaturo.

Rodil se je 3. avgusta 1890 v Borovljah avstrijski materi in slovenskemu očetu, rokodelcu. Morda je prav ta mešana kri povzročila, da je Perkonig — starejši kot je postajal — mogel izoblikovati ob bolj znosnih političnih razmerah zadnjih let fiziognomijo širokogrudnega, kozmopolitskega kulturnega delavca, ki se zaveda, da s peresom lahko zastruplja ozračje v deželi, se pravi škodi naprednemu razvoju dežele, ali pa mu z istim peresom koristi in ga pospešuje.

Ce je Perkonig po zadnji vojni posvetil — v duhu zbliževanja narodov — odkrito-srčno pažnjo duhovnemu svetu Slovencev, se je s tem lepo oddolžil svojemu očetu, kate-rega slovensko lirično mehko in pesniško zasanjanost jasno izpričujejo njegova dela. (Opozarjam vsaj na „Evropsko pesništvo z jugovzhoda“, izdajo, v kateri je pisatelj deloma sam prevedel, deloma predstavil nemškim bralcem delo Ivana Cankarja, Ivana Tavčarja in Miška Kranjca, dalje na psihološko študijo „Koroški Slovenec“, v kateri je opredelil s pronicavim razumom značajne poteze našega človeka, določene po posebnostih zgodovine, grude, prometa in okolja.) Prav s tem svojim korakom pa je pridobil mož spoštovanje kulturne javnosti, ne samo koroške slovenske in nemške, ampak vse tiste, ki skrbí za rast evropske miselnosti na majhni, a razvojno politično tako kočljivi, vroči koroški zemlji.

Ne dopušča nam prostor, da bi segli globlje v njegov opus in ga očrtali našim bralcem. Preobširen je za ta uvod. Opozoril bi bralce vsaj na dve njegovi deli, ki ju je izdal po zadnji vojni, na „Jutranji svit“ (Im Morgenlicht) in na „Patriote“ (Patrioten). V „Jutranjem svitu“ se je pisatelj vrnil z zrelim, razsodnim duhom in ljubečim srcem v svojo otroško dobo in očrtal tisti mali svet malega človeka. Studenčki in reke, otroške igre in razposajanosti, očetova hiša, preprosti puškarji in pevci, ljubi starši in sorodniki, skratka vse, kar je ljubo doraščajočemu otroku, je ob trpkem občutku prvega slovesa vsebina teh mladostnih spominov. Nežen čar je razlil po njih in spoštovanje do slovenskih kulturnih dobrin razodeva pisateljeva beseda. Roman „Patrioti“ obravnava na 800 straneh zgodovino krvavih koroških bojev pred plebiscitom leta 1920. Pisatelj se je trudil, da bi razgrnil bralcu kolikor mogoče objektivno podobo tega časa. Priznati je treba, da se mu je to posrečilo v veliki meri, gotovo pa bolj kot v „Domovini v sili“ (Heimat in Not, 1921) ali v „Borbi za Koroško“ (Kampf um Kärnten, 1930).

Leta 1952 pa je dal Perkonig ponatisniti „Ugrabljeno strd“ (Honigraub, 1935), prozo, ki priča o velikem znanju, kajti v tem delu je znal dvigniti v simbol plemenito preprostost in mirno veličino vaških ubožcev, izobčencev družbe — se pravi vsakdanjo, „nepomembno“, trpko danost, v kateri se motovili „navadni“ ljudje. Ta simbol pa je oblikoval prepričevalno, s srcem pri stvari, a vendar v potrebni čustveni distanci do obravnavanih usod, ki jih razgrinja bralcu spravno, razumevajoče in odpuščajoče.

Jaz, Lukež, ki prav tako kot evangelist nimam drugega imena, sem želel pospraviti svojo strdeno žetev zgodaj v letu, bolj zgodaj kot vsi čebelji očanci na griču Sv. Jožefa, spodaj v logu in zgoraj v gori. Ljubi bog, usliši me, starega moža, ki mu ni namenjeno več kdo ve kakšno veselje na zemlji, in zapelji mi

čebelice na pašnik, kjer bodo lahko nabrale sedmero breme. Ni lakomnost ali predrznost, če si želim ta prid, le enkrat samkrat v življenju bi rad prednjačil. Vedno sem bil med zadnjimi, pa bi lahko bil enkrat med prvimi.

To bi mi godilo: še dolgo drugi čebelarji ne bi smeli pomisliti na strd, ko bi jaz že izrezal polno satovje iz tistih mojih nekaj panjev. Bilo bi lepo, če bi moji panji bili polni pred časom, in vsi ljudje naj bi se čudili: Lukež ima že strd, in naša ljudstva bodo v teh dneh šele rojila. Ali se je zgodil čudež, da so njegovi panji že sedaj, v maju, prenapolnjeni? Ali ima drugačne čebele kot mi? Poštene stvari se ne vrše tako, sadje je komaj v cvetju, gozd se šele začenja preoblačiti in lipe bodo cvetele šele mnogo kasneje.

Ljudje od Sv. Jožefa, zdolaj v logu, in zgoraj v gori naj mislijo in govore, kar hočejo; človek bo vzel zrelo satovje iz panjev, ujel bo nekaj kapljic na prste in poskusil strd, kakšna je po okusu, tanko bo zaslutil v njej travnik in gozd; rože, iz katerih je bila prinešena, bi lahko naštel po imenih; človek bo, star mož, kot pač je, ki zasluži le redko nekaj malega denarcev, prodal strd v mestu, to je sicer oddaljeno premnoge ure, toda našla se bo dobra duša, ki bo strd vzela k svojim stvarjem na voz, k lesu in živalim, in ljudi v mestu ne bo treba nič prositi, naj mu prevzamejo zlato breme, pritekli bodo na trg zaradi sveže strdi.

Je to lahkotno, svečano sanjarjenje ob nekaj panjih, sladki vonj pomladi lebdi v svežem zraku, čebele ga prinašajo z vsakim letom zopet semkaj in od njih izhaja enakomerno, dobrotljivo brenčanje, ki leže vsakomur kakor spanec na srce.

Kaj naj bi starec Lukež sanjal tukaj drugega kot sen o čarobni strdeni žetvi, o prenapolnjenem satovju, ki bi mu že sedaj v maju prineslo v hišo nekaj denarja. Dobro, pil je kozje mleko in jedel rumeni koruzni kruh tridesetkrat od ene do druge lune, če ni moglo biti drugače, toda tudi star človek ljubi drobne užitke, kot sta sladkor in tobak, in če mu tudi svetijo zvezde, je imel često potrebo, da bi sam sebi svetil s svečo ali petrolejem.

Od časa do časa je čital globoko v noč iz nekega koledarja vedno iste zgodbe o Indijancih in prodajalcih sužnjev, o lovu na kite in slonovo kost.

Preostalo mu je kaj malo časa, da bi nasitil svoje večno hrepenenje s takimi zgodbami, oh, to ne bo nikoli nasičeno, rastlo je iz dneva v dan; z divjo željo je popotoval po tujem svetu, proti smrti, in če je bral čudovita sporočila, z močnimi črkami tiskana, potem je bilo, kakor da je gasil neznansko žejo z nekaj kapljicami in žejal zatem v še večjem poželenju.

Tako mu je bila dnevna svetloba le prekratka in Lukež si je svetil v vsako polnoč s svojim svetilom. V to petrolejsko svetilo naj bi se spremenila strd, ki si jo je izsanjal za dni pred žetvenim časom: ubog je dninar, ki praznuje, in posodica petroleja mu je dražja kot hlebec kruha.

Bilo je suhljato leto, kmetje so ga malo kdaj želeli, kadar se jim je ponujal in potolažili so ga s poletjem in jesenjo. Kako daleč pa sta bili še košnja in žetev in hraniti je treba tudi staro telo.

Bila je še sreča, da je mogel včasih pri kmetu Besoldu iz smrekovih debel cepiti škodlje, drugače bi moral počivati v svoji bajtici spodaj za pokopališčem, tem kjer pada grič Sv. Jožefa v globel, in za starca ni dobro sedeti ure in ure ob mrmranju izvirka ali ob brenčanju čebel, v šepetanju vetra.

Lukež je pogledoval k panjem in odprtinici, h kateri so se plazile medene ptičke, iz katere so zopet izlezele, vsaka zase v nekem lenem razpoloženju in se zaustavljale še za dolgo pred poslikano deščico, preden so vzletele. Mrzli dnevi so bili v deželi, še vedno je kapljalo z drevja od kasne megle, poln vode je bil sladki sok cvetja, z vodo zalita tudi srebrna rosa.

Če je človek ostarel kot Lukež in je videl letiti že premnoge roje, če je tehtal v svojih rokah že stokrat ali pa še večkrat satovje, si je pridobil tudi pogled za življenje čebel, potrebno mu je bilo le nasloniti uho na les in mogel je zaznati veselje in turobnost v panju. Kako žalostno se plazijo živalice danes, odlašajo gotovo pred slednjim vzletom. No, mogel bi jih v teh hladnih, deževnih dneh krmiti, kakor to store drugi kmetje, toda sladkorja nima niti za lastni jezik, kako naj bi ga nudil lačnim čebelam? Ali naj sedaj v predpomladi izgledujejo, potem ko jih je spravil z bridko mujo skozi ledeno zimo? Reši mi, ljubi bog, moje tri panje, moleduje Lukež v sebi, pošlji sonce izza oblakov in stori, da bo toplo.

Vendar bog ga ni uslišal, Lukež je prebival preskrito, spodaj za pokopališčem, kjer je položna strmina griča rahlo padala proti sončnemu vzhodu, in vsaka njegovih besed je padala z valčkom izvirka vred v temno, zeleno globel. Bog ga ni uslišal, v njegovem prgišču je bilo nabranega še preveč dežja.

Ko je že zopet začelo kapljati iz sivega neba, ko je bila vedno znova zadeta katera od čebelic od velike, težke dežne kaplje in se je začela opotekati pod njo, se je sicer vrnila k vratom svoje hiške, kot bi iskala zaščito v tisočerihi mračnih čumnatah, pa se je zasmilila Lukežu in le sočustvovanje z ubogimi malimi bitji, kot so bile njegove čbelice, ki jih je gojil, kot nekdo drugi goji svoje golobe in kokoši, je bilo krivo, da se je domislil, kako pomaga marsikateri kmetov v takih deževnih časih svojim čebelicam.

Odpusti mi, bog, moj greh! reče kmet in pošlje svoje čebele na roparski pohod; če je gozd mrtev in prazen in če travnik ne nudi ničesar, tedaj naj si poiščejo strdi, kjer jo je mogoče najti, tedaj vderite, ve, moje čbelice, pri vaših bratih in naropajte se pri njih do sitega! Nisem jaz ustvaril sveta, še poreče kmet, in tako tudi nisem ustvaril ropanja in plena. Vse pade nazaj na tistega, pri katerem se je začelo; ker je tako želel, mora gotovo biti pametno. Pohitite torej, moje čbelice, da boste ve prve; če ne boste poletele ve, bodo letele druge in ropale pri vas.

In tako je mislil naenkrat tudi dobri, pravični Lukež, kateremu nikoli ne bi padlo na um vzeti tujo lastnino; bila je v resnici le čudovita ljubezen, ki ni mogla trpeti, da bi gladovale čebele, ker je ostala prazna po nedoumljivi božji volji njih miza. Bilo je mogoče tudi nekoliko radovednosti, ki se je zmešala s tistim usmiljenjem, kajti često je že slišal pripovedovati o ropanju strdi, to se je dogodilo na

griču, spodaj v logu, bolj redkokdaj zgoraj v gori, da so čebelji očanci nakrmili svoja ljudstva za rop, vendar ta poročila so bila kakor legende, temna in negotova. Človek želi preizkusiti na lastnem panju, na enem samcatem, ne morda takoj na vseh treh, prav kaj malega bi se lahko ob tem pripetilo. V starem možu je bil strah pred pravico vendar močnejši kot vse sočustvovanje. Mogoče čebelar, kateremu bodo tuje čebele oropale strd, sploh ne bo zapazil, da je postal nekoliko revnejši, mogoče bo zadelo nekoga, ki je bogat s panji in ne bo gledal ob uri ropanja prav k svojemu čebelnjaku.

In priprava za mali greh, za katerega je upal Lukež, da se bo prav lahko poravnal, saj se mu je zdel drobcen, je bila pretehtano domišljena in izvedena. Lukež ni mogoče na hitro roko izbral panja, katerega ljudstvo je nameraval poslati na ropanje, da bi se brez truda nasitilo in preživelo ostala dva, kajti prepričan je bil, da je že odločen njihov propad. Dolgo je prisluškoval življenju v treh nizkih hiškah in ni ga nagnilo k izbiri najsvetlejše brenčanje, izbral je panj, v katerem je zvenel zamolkel zven, najšibkejšo ljudstvo je hotel odposlati, tatvina naj bi bila majhna; tisti, ki je bo deležen, naj jo z lahkoto utrpi in mogoče bo hotela božja previdnost, da bodo ropajoče čebele kaznovane s smrtjo in uničenjem s strani močnejšega panja. Tudi potem bo vse v redu. Bog je tako hotel, bog mora pravično urediti!

Lukež je zvil v majhno porcelanasto skledico na nekaj koščkov sladkorja bezgovo žganje, ki ga je sam našel: kocke so pohlepno pile vase in že jih ni več bilo. In ta majhni napoj je porinil v izbrani panj. Ni meril časa, ki so ga njegove čebele potrebovale, da so se upijale od sladkega strupa, tako nedolžno je bilo njegovo bedasto, staro srce, da je skoraj pozabil, kako je postal zvodnik čebeljega ljudstva. Mogoče bi bil zadremal v polno pozabljenje, če ga ne bi bilo prebudilo voljno brenčanje. Mirno ozračje je plulo okoli njega, globel pod njim je molčala, mrtvi nad njim, na pokopališču, so molčali še celo in ni slišal več niti curljanja izvirka, tako večno dolgo je že šepetalo k njemu, kakor sanjavo listje dreves.

Tedaj je on, ki je začutil vsako rahlo izprembo brenčanja, takoj zaznal upor čebel. Hitele so iz odprtine k vzletu, kakor roji čebelji grozd za odpotujočo kraljico. Izstrelile so se v strmim zaletu v zrak, kakor da jih je pognala divja lakomnost. In ko je prislonil sedaj uho na leseno ohišje, je slišal v njem zven, ki je bil kot dušeno zvonjenje.

Le nekaj minut je moral čakati. Tedaj so se že vrnila prva krdela, v pijani naglici odložila svoj plen in se spet izstrelila nazaj; njih let je bil temen pramen v daljo, cesta v zraku, in čebele so nosile po njej domov plen za tistega, ki se je včasih s svojim imenskim patronom, evangelistom Lukežem, imenoval v isti sapi: ne zaradi gizdavosti, temveč iz vesele, starčevske hudomušnosti, zaradi tega, ker je beseda lepo zvenela.

Njegova prevzvišenost gospod župnik je stal zavihanih rokavov ob čebelnjaku in kadil pipo, čeprav tega zaradi slabih pljuč ne bi smel in v porcelanastem

vivčku, poslikanem s Hubertusovim jelenom, je tlela mešanica prehlajenke, jago-dovega listja in Treh kraljev. Ravno je premišljeval, kako bodo čebele v tem hladnem letu kasno rojile, ko je zazvenel skozi zrak poseben šum in ker je bil veččak v razlaganju znamenj kmečkega leta, je bilo potrebno kaj malo srčnih utripov, da je doumel izvor nenadno nastalih zvokov.

V zraku med sadnim drevjem je visela proti njemu usmerjena cesta čebel in v svojem pravičnem srcu se je zgrozil: dobri bog, tu je nekdo nakrmil svoje čebele za ropanje! In istočasno je zaželel: ko bi le hotele vdreti pri meni! V zadnjem kotičku svojega preudarnega srca ni bil namreč samo prepričan, da bo izgubo aprilske strdi zlahka prenesel, temveč je menil, da bi mogel tudi molčati in odpustiti. Nihče na griču in v logu ne bi mogel spregledati tako odkritega ropanja, zato je prosil boga, naj bi usmeril opijanjene čebele k njegovim panjem. Toda bog se je odpovedal ljudem z griča Sv. Jožefa in naj je bil to tudi njegov posvečeni služabnik, ki ga je bil zaprosil.

Čebelice so odletale preko vrta prečastitega gospoda. Vzel je pipo iz ust in gledal za divjo jago in videl jo je zopet priti, temnejši je bil zrak od sivega neba zaradi leta roparjev strdi.

Kateri nesrečnik se je dal zopet zapeljati? je razmišljal župnik. In nato je zaželel srečo krivcu: njegove čebele naj bi se napile do sitega, še preden bi lastnik zapazil vdor. Morda je hotel bog, da je na griču ostalo vse tiho.

Ni še zaželel do kraja, ko se je z bližnjega vrta, polnega pohabljenih češpljevih dreves, dvignil krik.

Zdaj mu ne morem več pomagati, si je mislil duhovni gospod, in tudi bog ne more.

Kmet Waldhauzer je izkopaval odmrli oreh in že dolgo se mu je zdelo, kakor da bi brenčali sršeni okrog njegove glave. Tudi on je kmalu zaznal v zraku nagli čebelji pohod; skočil je za njim in odkril rop. Tam je zavratno plenilo tuje ljudstvo njegov panj Adam in Eva. Naslikana sta bila na prednji stranici, kako sta stala naga ob drevesu spoznanja in za miroljubnim parom, v raju, je bil pravi pekel. V hiški sta divjala boj in rop in dragoceni predpomladni med so ugrabili tatovi.

Waldhauzer je vihral za njimi in nato se je obrnil proti divjemu krdelu, ki je s smerjo poleta izdalo svoj izvor, izza pokopališča so prihajale, prišle so od Lukeža, nikjer drugje ne more biti njih domovina, onstran globeli se dviga zopet hrib in tam ni nobenih čebel.

Ko si je bil tega gotov, je začel preklinjati in sveže umito ozračje je preneslo kletvice od čebelnjaka preko pokopališča navzgor k župniku.

Prečastiti gospod, ki ni želel, da bi Waldhauzer ob strdi izgubil še božjo milost, si je ogrnil okoli ramen svojo dolgo, črno suknjo in se odpravil preko cerkvenega dvorišča navzdol. Prišel je prepozno; na vratcih pod zidnim obokom je videl, da je Hobianova hiša pravkar požrla preklinjajočega Waldhauzerja.

(Prevedel Rok Arih)

Ostala je samo sled v snegu

Gospodična Angelina je bila ravno pri tem, da zapre oknice, zakaj od mladih nog so jo vzgojili tako, da se je vedno zavedala, kako na samem stoji njihova oddaljena hiša, in da se je bala, kakor se spodobi; iznenada pa se je znašel pred njo neki mož in ji z neko nenavadno ustrežljivostjo pomagal pozapreti oknice, kolikor jih je bilo še odprtih.

„Preveč ste prijazni,“ je dejala Angelina in skušala pogledati možu, ki ji je bil neznan, v obraz, ne da bi bila pri tem nevljudna. Pismonoša je že proti dvem prinesel časnik, se pomenkoval o nekaj brezpomebnih rečeh in šel naprej po svoji službeni poti. Ob pol štirih je bil tukaj berač Vincenc, ki je vsak mesec dobil pedeset pfenigov. Le kdo bi sicer še mogel priti, posebno pozimi, posebno ob tej pozni uri?

„Dober večer, gospodična Angelina.“

„Dober večer. Pismo?“

„Ne.“

„Ali imate kako naročilo od mojega brata?“

„Ne. Tale oknica tukaj se ne zapira čisto dobro.“

„Vem.“ Angelina bi se bila zdaj resnično rada prestrašila, pa se ji ni posrečilo, ker je bolj ko vse drugo cenila vljudnost in olikanost, in ta mož je bil vljuden.

„Kakšne so vaše želje?“

„Denarja potrebujem, gospodična Angelina.“

„Koliko?“

„Vse, kar imate, vi in vaša sestra Magda.“

„Tudi obe skupaj nimava prav dosti.“

„Bomo videli. Pojdite pred menoj v hišo! In predvsem: ne kričite! Bodite tako mirni, kakor da sem star znanec, ki je prišel na obisk!“

„Potemtakem ste torej ropar, gospod?“

Gospodični Angelini je bilo oseminštirideset let, bila je tri leta starejša od svoje sestre Magde. Pred sedemnajstimi leti se je izkazalo, da ne bo od nikoder nikogar, ki bi sestri odpeljal kot nevesti, in tedaj jima je brat odstopil fazanjak, ki že zdavnaj ni bil več fazanjak, jima dal zraven majhno gozdno posestvo in ju s tem toliko oskrbel, da jima ni bilo treba živeti v pomanjkanju. Zakaj sestri nista dobili moža, si je bilo pravzaprav težko pojasniti, zakaj obe sta bili čedni, visoki, prikupnega života in prijetne čudi, tako, da so ju daleč naokoli raztreseni sosede cenili, toda mogoče jima je mati nekoč le vse preveč dopovedovala, kakšnih oblik se mora življenje držati, da bo potekalo v pravem slogu. Saj ravno zato je Angelina še celó svoj strah pred tem možem, ki je zahteval denar, kazala v vse preveč odklanjajoče strogi drži, če so jo sploh navdajali strah in bojazni, ko je stopila pred roparjem v vežo in v okusno opremljeno izbo.

„Obisk vsa dobili, Magda. Roparja.“

„Dober večer.“

„Dober večer, gospodična Magda.“

„Kako je to z vami, ropar?“ je rekla sestra Angelina.

Magda je bila že od nekdaj v vsem nekoliko bolj lahkomišljena od svoje sestre, in rahlo posmehljiv nasmešek se ji je pokazal na obrazu, ko je odložila pletenje in pokazala na prazen stol, na katerem se je udobno sedelo.

„Lepa hvala za vašo prijaznost. Toda naj vaju še tako spoštujem, gospodični moji, vendarle rajši ne bi sedel in klepetaje zapravljaj svoj dragoceni čas. Denar, če smem prositi! In sicer, da bo izključena vsaka pomota, ves denar, kar ga imata v hiši!“

Magda je vprašujoče pogledala sestro in Angelina je z narahlo privzdignjenim ramenom naznačila, da je človek proti roparjevi sili pač brez moči in da morata biti zato pripravljeni, predložiti gotovino, kolikor je imata. Toda ko se je Angelina hotela odstraniti, da bi prinesla denar iz sosednjega prostora, je ropar hlastno vstal in stopil za njo.

„Bodite brez skrbi! Nimava telefona.“ Magdin nasmešek se je umaknil očitnemu začudenju, ko je doživela sama pri sebi, kako preprosto, tiho in nenevarno se lahko zgodi, da ti ropar pobere vse, kar bi moralo zadostovati vsaj za pol meseca. „Sestra vam bo prinesla denar, tudi če mi boste medtem delali družbo.“

Roparju je to vzelo nekaj njegove moške nesramnosti in sédel je nazaj na stol. „Vaše življenje, gospodična Magda, in življenje vaše sestre ni vredno niti piškavega groša, če mislite nahujskati policijo name.“

„Saj, čemu pa bi bili sicer postali ropar?“

Trajalo je dolgo, zoprno dolgo, preden se je Angelina vrnila z oguljeno listnico v roki, zdaj vendarle prav bleda.

„Žal nimava več. Sto sedemdeset mark. To je vse.“

„Potem pojdem pač sam iskat.“

„Kar iščite, dokler se vam bo ljubilo!“

„Ljubilo?“ se je razjezil ropar. „Ali mislite, da počenjam to zato, ker mi drugače manjka kratkočasje? V stiski sem. Niti beliča nimam. Lačen sem.“

„To bi bili pa lahko takoj povedali! Najina večerja je sicer žal bolj preprosta in ni preračunana na zelo veliko lakoto. Toda radi se vam umakneva, če ste resnično lačni.“

Magda se je čudila, kako da se ji glas še vedno ni začel tresti, zakaj dotlej je bila upala, da se bo lahko svobodno predala svojemu strahu, kakor hitro bo ropar naposled zapustil hišo. Toda zdaj pač ni bilo pričakovati, da se bo to zgodilo tako kmalu, zakaj ravno zavoljo strahu, ki se je skrival za prijazno ustrezljivostjo, je Angelina prinesla na mizo, kar je bilo namenjeno za zvečer in zanj oboje: ne posebno širok kos jetrnice, štiri kose belega kruha od jutra in glinast vrč, poln tistega kislega domačega vina, ki ga je prideloval brat na posestvu.

Bela Ljubljana

„Dober tek!“

„Pa vedve, gospodični?“

„Več ko to žal ni pri hiši.“

„Potem se tudi jaz odrečem.“

„Toliko boste pa že dobri, da nama boste prepustili, kako in v kakšni obliki izkazujeva gostoljubnost. Ostanite, prosim, pri mizi! In jejte! Vino je boljše, kot govorijo o njem.“

Precej časa je bilo v sobi tiho. Osamljeni gospodični sta z zadovoljstvom ugotovili, da se zna obiskovalec spodobno vesti in da ob vsej lakoti je olikano in počasi, da si je prtiček skrbno razgrnil na kolena, ki so se svetila od oguljenosti, in si držal komolce tesno ob životu, čeprav je v svoji očitno pošteni lakoti pospravil vse, kar naj bi bilo zadostovalo obema gospodičnima. Ko jima je ponudil, naj bi popili požirek vina z njim in trčili za srečno prihodnost, sta ponudbo odklonili, zavoljo zdravstvenih razlogov, kakor sta rekli, v resnici pa zato, ker je njun strah

pred roparjem počasi postajal neznosen; bali sta se, da bi utegnil postati nepreračunljiv, če bi na pol sit pil več, kakor je treba.

Potem se je ropar naslonil nazaj, si potegnil listnico čez mizo in pobral iz nje vse, kar je našel. Sto sedemdeset mark.

„Ko zdaj odidem, bosta pač tako dobri, gospodični, da ne bosta ugovarjali, če vzamem ključ iz vrat in ga vržem zunaj v sneg. Se priporočam.“

Lagodno se je vzdignil in odšel, ne da bi pri tem izpustil gospodični iz oči, da ne bi komu v tej tihi hiši morda prišlo na misel, da bi skalil mir s strelom — kak samokres je bil gotovo v fazanjaku — odšel je iz sobe in zunaj, kakor je bil obljubil, krepko zaklenil in vrgel ključ v sneg. Še nekaj žametnih korakov, potem ga ni bilo nič več slišati, toliko bolj pa je bilo slišati Magdo; njen strah je bil nazadnje postal že orjaški in zdaj mu je dala duška med smehom in jokom. Šele čez pol ure ji je strah prekril bolj smeh kot jok, in v tem razpoloženju je Magda povedala sestri, ki ji je prijazno prigovarjala, da je prejle še naglo pobrala bankovec za deset mark iz listnice.

„Sram te bodil“ je rekla Angelina. Sama ni prav vedela, zakaj bi se bilo pravzaprav treba sramovati, toda sestri sta bili pač tako skrbno vzgojeni v poštenosti in plemenitih nazorih, da je bila poneverba bankovca za deset mark pač poneverba; storjena je bila sicer proti roparju, toda oškodovala je njegovo obrt.

„S čim pa si bova kupovali živež“, si je upala ugovarjati Magda. To je rekla izrazito ponižno, zakaj Angelina je bila pač starejša, imela je večjo pravico in večjo moč.

„Ah, da! Na jed in pijačo sploh nisem več pomislila“, je vzdihnila Angelina. Da bi preglasili lakoto, sta se gospodični pomenili o vseh posameznostih tihega roparskega napada in sklenili, da bosta naslednji dan obiskali brata in ga prosili, naj ju gmotno podpre in naj jima hkrati pomaga iskati roparja. Drugo bo bratu gotovo bolj pri srcu kakor prvo.

Ko sta se o vsem večkrat pogovorili, je bila ura pol enajstih, in ko sta sklenili, da si bosta zaradi strahu postlali kar tukaj v dnevni sobi, druga zraven druge, je bilo zunaj slišati glasne korake in nekdo je potisnil ključ v ključavnico.

„Oprostita mi, prosim, gospodični, da sem spet vdrl v hišo. Ali sta poskusili telefonirati? Ali sta sicer naredili kako zlo? Šele spotoma me je začelo peči v duši, da utegneta v takih okoliščinah ostati vse do jutrišnjega poldneva brez jedi. Tule! In tule! In tule!“

„Kaj pa?“

„Telečja jetrnica. Debrecinka. Milanski. Pa še nekaj znanih mestnih imen. Tukaj je bil kruh. In tukaj Beaujolais, dve steklenici. Rad bi bil prinesel še več, toda gospoda, pri katerih sem moral nakupovati, je bila drugačnih misli.“

„Ali res mislite“, se je razsrdila Angelina, „da bova vzeli od roparja, ki naju je pred nekaj urami izropal?“

„V zadovoljstvo mi bo, če sprejmeta mojo ponudbo. Sicer bi mi bilo žal, da sem zaman šel poldrugo uro daleč, da vama prinesem nekaj malega.“

„Vse to je vendar ukradeno!“

„Le kaj imenujeta ukradeno! Z vajinimi sto sedemdesetimi markami ne pridem daleč, če si bom moral kupovati še hrano. In ker sem vama pobral denar, sem nekako dolžen, da v tej trenutni stiski poskrbim za vaju.“

Magda, ki se ta večer že nekajkrat ni vedla tako, kakor bi se spodobilo, je začela na pol plaho, na pol radovedno brskati po pergamentnih omotih, in Angelina, ki se je nad tem zgražala, je četrť ure pozneje vneto jedla z njo, čeprav si je njen obraz nadel izraz studa, ker je sprejela roparjevo darilo. Toda povedati je treba tudi, da ji je roparjevo darilo nadvse dobro teknilo.

Kolikor je sposobnost dovoljevala, sta gospodični, medtem ko sta jedli, opazovali moža, ki jima je vljudno delal družbo, prinesel kozarce iz omare in nalil vina, in sicer v tri kozarce, kakor da misli za nekaj časa še ostati gost v fazanjaku. Pri pitju se je pomenek razživel in celó Angelina, ki je pazila na pravila in spodobnost bolj kot njena sestra, se ni mogla premagati, da ne bi vedrega pomenkovanja onih dveh kdaj pa kdaj pretrgala s káko prav tako glasno in vedro pripombo.

Gospodični sta hoteli vedeti, kako da se je ropar sploh lotil tega nepoštenega rokodelstva, in ropar je odgovoril na vprašanje, kakor je najbolje znal in vedel: iz lahkomišelnosti je zašel v stisko in v stiski je začel opravljati to rokodelstvo, in opravlja ga z neko mero lahkomišelnosti, tako da spet in spet prihaja v stisko.

Ko je to ravno takó opisoval — noč se je medtem že močno nagnila proti jutru — je vnovič potrkalo na vrata.

„Že spet kak ropar?“ je z nasmehom rekla Magda.

Toda skozi duri sta stopila dva policista.

„Dober večer, gospoda,“ je mogočno rekel ropar, primaknil dva stola, prinesel še dva kozarca iz omare in ju natočil, ne da bi se mu roke tresle. „Službena pot po tako debelem snegu pač ne more biti prijetna, gospoda moja? Ogrejta se malo!“

„Sledi je konec pri vaši hiši,“ je rekel eden izmed policistov.

„Kakšne sledi?“ Gospodični sta se ledeno smehljali.

„Hud vlom v trgovino z živili. Storilca so pregnali, toda po snegu se je dalo skoraj brez truda iti po sledi. Do tod. Ali ste ta večer karkoli opazili, kaj slišali, videli ali kakor koli izvedeli nekaj, kar bi kazalo, da je bil pri vas poskušen vlom?“

„Zelo dobre volje smo bili,“ je hripavo rekla Angelina, s stisnjenim grlom, „in mogoče bi bilo, da smo preslišali kako početje te vrste. Na vajino zdravje, gospoda!“

Policista sta pila in si obrisala znoj s čela. „Lepo toplo je pri vas.“

Tudi roparju se je zdelo, da je lepo toplo, in naglo si je obrisal čelo; toda da bi se ohladili, je predložil, naj bi si skupaj ogledali sledove, zunaj, pred hišo, v prijetnem hladu. Predlog je bil dober in ko so storili po njem, je znal ropar stvar razložiti prav preprosto, starejšo sled je izdal za mlajšo in rekel, da je prišel ma-

lopridnež do hiše, pri hišnih durih pa se je obrnil, ker sta imeli sicer osamljeni gospodični obisk, moški obisk, ki se ga tudi roparji bojijo.

„Vrh tega imamo samokres v hiši,“ je z nasmehom rekla Magda in pokazala pihalnik; ropar si ga je potem kakor razmišljen vtaknil v žep. „V ženskih rokah je taka reč zmerom nevarna.“

Slediti sled, ki je držala od fazanjaka, se je zdelo policistoma tako važno, da sta hlastno zlila vase preostalo vino in se odpravila v minevajoči noči.

Kakor je čudno, v tej minevajoči noči tudi v fazanjaku niso spregovorili skoraj nobene važne besede več. Magda kot uslužnejša izmed obeh sester je pripravila roparju v sosednji sobi ležišče, in ko Angelina za trenutek ni gledala, je Magda poljubila belo blazino, preden je povabila moža, naj gre spat.

Veter je ječal v starem tramovju, toda ropar ga ni slišal, zakaj spal je tako na mehkem in tako trdno kakor že dolgo. Angelina pa je gledala skozi temo proti temnemu gredastemu stropu in včasih potihoma rekla: „Magda, ali spiš?“

Magda si je držala blazino med zobmi in vprašala morda čez pol ure: „Ali spiš, Angelina?“

Ko sta gospodični zjutraj po prstih šli skozi sobe, je ležalo med praznimi vinskimi kozarci sto sedemdeset mark, kakor jih je bil ropar vzel, in zraven listek: „Po denar pridem ob kaki drugi priložnosti.“

Gospodični sta naročili mizarju na posestvu, da jima je naredil k vratom težek tram za zapiranje. V tako negotovih časih, tako sta razlagali gospodični, mora biti človek namreč zavarovan.

In ob večerih, ko je bila zunaj že zdavnaj noč, sta sedeli Magda in Angelina v širokih stolih pred mizo in upirali zasanjane oči kakor po naključju v okna in skozi okna ven v mehki sneg, v katerem ni bilo nikake sledi.

„Ali si že zataknila tram?“ je vprašala Magda.

„Kaj ga nisi ti?“ je vprašala Angelina.

In padal je sneg. In noči so bile tako neznansko tihe, tudi kadar je zunaj vzdihoval veter.

V oguljeni listnici pa je nedotaknjen tičal denar, ki je čakal na svojega roparja.

(Prevedel J. G.)

Bedaka lahko vodiš, še laže razumnika; toda človeka, ki ve na pol le kako stvar, niti Brahma sam ne more voditi.

BARTRIHARI

* * *

Spoje posebnosti imamo kaj radi za odlike, a drugi jih imajo za — norosti.

ROCHEFOUCAULD

Pri Kahu v Remšeniku

Iz Železne Kaple proti Olševi pelje pot v Remšenik. Z glavne ceste Železna Kapla—Jezerski vrh se le-ta odcepi pri Podobniku na levo. Poldrugo uro je peš-poti, preden prideš po hudi strmini k stezam, ki se stekajo h Kahovi domačiji. Hiša stoji na sedelcu med Remšenikom in Lepeno. Tudi z lepenske strani lahko prideš k Kahu. Danes, ko so ceste urejene že za avtomobilski promet, se pripe-lješ h Kahu preko Lepene celo z motornim kolesom, če poznaš pot, ki se odcepi pri Hirklnovem mlinu proti Kežarju in če si dovolj pogumen za strmino in ozke kolovoze. Ko prispeš do doma, se ti zdi, da sedi Kahovo posestvo kakor na konju. Tako podoba daje pobočje, ki mu pravijo Remšeniški vrh. Na obe strani, na remšeniško in lepensko, se spuščata dve strmi zaplati gozda, ki sta posuti s krpa-mi travnikov, njiv in pašnikov. Nudi se ti tudi skromen, a zelo zanimiv razgled, če se obrneš proti severovzhodu in jugozapadu od Kaha. Na prvi strani vidiš lepenske kmete, Milkava, Avbreša, Šrtela, Malija, Bajdlina, Kebra, Popa, Gre-goriča. Tudi del Avpriškega posestva zagledaš, ko se ti od daleč posvetita dve domačiji, najvišji v Podpeci, Čemrova in Aplnova. Z Lepenskega vrha, Aupriše zlamance, pogledata na Kaha tudi najvišja lobniška kmeta Vogel in Breček. Vse naštete domačije so žive. Povsod prebivajo pridne delavne družine malih in srednjih kmetov. Bolj žalostno je, če se ozreš v nasprotno stran. Tudi tam, v sen-čni strani Remšenika, so nekoč bili kmetje. Rjavičnik za Voljim vrhom, tako močan, „da je imel sveta za dve jagi“. Močnik, Petler in Gašperi so bili manjši kmetje, ki so še pred sto leti obdelovali lastno zemljo. Ta je postala pozneje last grofa Thurna v Železni Kapli. Take in podobne kmetije so si grofje pridobili svoj čas na zelo nepravilčen način. Kmetje, ki niso znali ne pisati in ne brati, so za-

Pogled proti Lepeni

Tu se skriva Kahova domačija

Pročelje Kahove kašče

Kahova kašča stara 200 let

ostali v plačevanju davkov in poceni jih je pokupil grof. V senčni strani Remšenika je na ta način prišlo mnogo kmetov v gosposke roke. Ali pa najlepša posestva pri Železni Kapli: polja leže tam na ravnini Remšenika in so prišla v grabežljive roke grofa: Karjon, Jozl, Rigelnik, potem pa tudi Kokež, Petaver, Ponovčar, Korat in Sp. Tomažič, ki pa se od Kaha ne vidijo več, ker leže bolj zapadno in jih skrivajo Veliki vrh in Kokežev vrh.

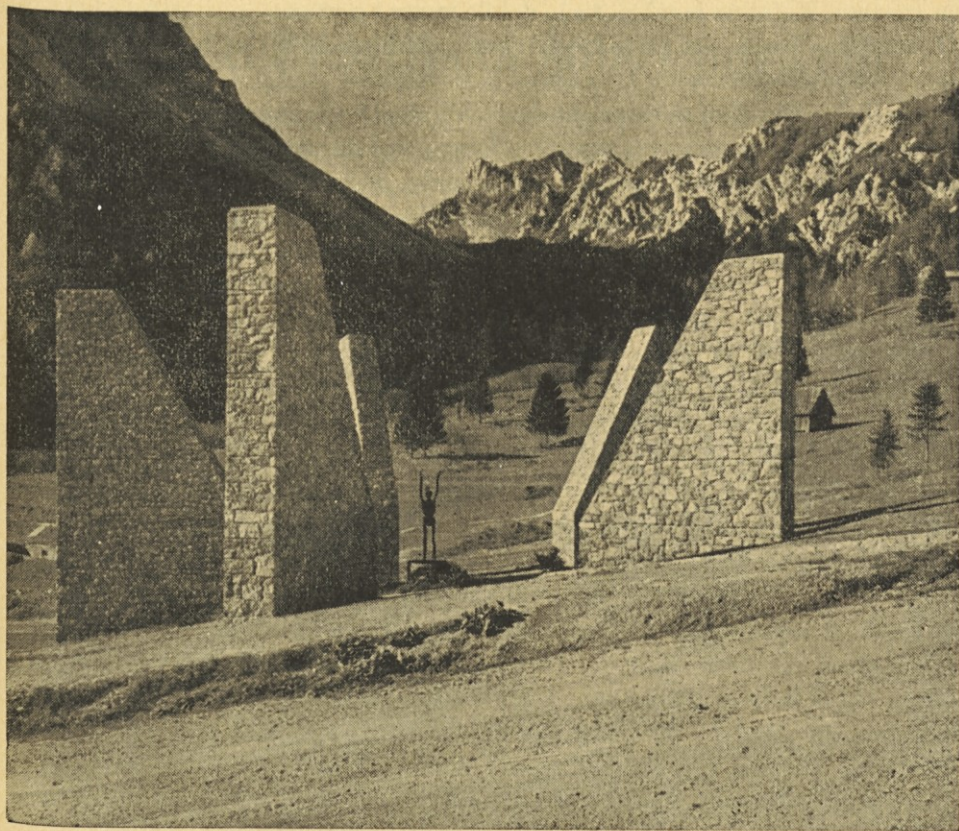
Tam, kjer so prebivali in živeli nekoč delavni kmetje, kjer so stale kmetije, rastejo danes debele smreke. Sledovi z zemljo zravnanih zidov so le še redki. Grof Thurn že v drugič seka les na teh nekdanjih kmečkih travnikih, njivah in vrtovih.

Kahovo posestvo je osmo od Olševe proti Železni Kapli in ima 900 m nadmorske višine. Pred drugo svetovno vojno je tukaj živela zdrava delovna družina Slovencev. Načeloval ji je Jurij Sluga, star 63 let, z ženo Katarino roj. Pasterk. Ta je bila 14 let mlajša od njega. Imela sta dva otroka, Karla in Mihija. Na posestvu jima je pomagal tudi brat Hanzi, dve leti mlajši od Jurija, ženina sestra Ana in brat Blaž. Oče Jurij je bil izučen stavbenik (cimperman) in od staršev ni bil namenjen za kmeta. Šele ko je prva vojna vzela mlajša brata, je Jurij prevzel Kahovo posestvo in opustil svoj pravi poklic. Na izredno strmem posestvu so pridelovali razen pšenice vse vrste žitaric. Negovali so sadje, sadili krompir in povrtnine, čeprav je podnebje tam že precej ostro. Brat Hanzi se je bavil vneto tudi s čebelarstvom in si postavil za tiste čase moderen čebelnjak. Opremil ga je z 36 Žnideršičevimi panji. Kmetje, kakršni so bili, pa niso pozabili tudi na kulturno izživljanje. Pri Kahu si našel — kakor danes — vse vrste glasbil. Oče Jurij je godel na violino, na harmoniko, bas, in citre. Vsa družina se je udeleževala tudi v izobraževalnem društvu in Hanzi je bil dolga leta knjižničar. Pri hiši je tradicija hišne muzike že stara, kajti tudi predhodniki, oče in brata Jurija, so bili godci. Niso se pa omejili samo na hišno muziko, Kahove so poznali kot godbenike tudi na raznih ovsetih in veselicah, ker so zmogli pri hiši kompletno zasedbo šramla: harmoniko, gosli, citre, kitaro in bas.

Žrtvi prve svetovne vojne sta bili dva Jurijeva brata Franc in Luka.

Druga svetovna vojna pa je prizadela družini veliko silo in škodo. Hitler je uničil s svojo strahovlado domala celo družino. Ostal je edinole sin, Miha Sluga, ki je šel med partizane že leta 1943. Očeta Jurija so ubili v Dachauu januarja 1944, Hanzi je storil smrt kot izgnanec v Lublinu na Poljskem, mati Katarina in sin Karel sta padla kot partizana, prva v Savinjski ofenzivi novembra 1944, Karl pa na Mali planini isti mesec. Materino sestro Nano so ubili na nekem transportu zapornikov v Nemčiji — neznano kje. Poleg Miha je preživel drugo svetovno vojno le še Blaži, ki je bil tudi partizan.

Kahova družina je bila kulturno razgledana, saj so bile pri hiši cele skrinje slovenskih knjig in časopisov. Hanzi ni bil knjižničar samo za društvene knjige v Železni Kapli (pri izobraževalnem društvu, ki je bilo primenovano leta 1930 iz „Katoliškega izobraževalnega društva — Žel. Kapla“ v „Izobraževalno društvo Z a r j a“), ampak je skrbel tudi za hišno knjižnico, kateri je posvečal mnogo lju-

Spomenik v čast francoskih žrtev, ki so jih nacisti zažgali pod Ljubeljem

bezni in spoštovanja. Kahova družina je bila tudi politično zrela ter nacionalno in razredno zavedna. Takšna, kakršna je bila, se je v celoti vključila v Narodnoosvobodilno borbo in je prav pri tej hiši bil ustanovni sestanek 1. krajevnega odbora Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Ta odbor se je uveljavil s svojim aktivnim delom predvsem na področju mobilizacije, zbiral pa je tudi zanesljive podatke o sovražnih akcijah, skrbel za sanitetni in tehnični material ter mobiliziral široke plasti prebivalstva, da so prehranjevali naraščajoče partizanske vojaške in politične edinice. Predsednica tega odbora je bila prav Katarina, Kahova mati, ki ni štedila moči in časa za utrditev partizanstva. Ko drugi še niso doumeli, da je mogoče premagati navidezno nepremagljivega nemškega okupatorja, je Katarina s svojo družino vred bila globoko prepričana, da je v našem ljudstvu skrita moč, silnejša od politike nacizma. Ta je hotel z ognjem in mečem ohraniti načela izkoriščanja človeka po človeku in zatiranja naroda po narodu, naše pošteno ljudstvo pa je ljubilo življenje in je bilo v tej ljubezni silnejše od vseh Hitlerjevih divizij. Predsednica Kahova mati pa je tudi takoj doumela, da je treba organiziranega odpora, da je treba poguma. Tega je vlivala v vedno širše kroge svojih prijateljev in znancev. Katarina je takoj, ko je dobila zvezo s partizani in političnimi delavci Osvobodilne fronte, (to pa je bilo že rano spomladi 1943) sedla k mizi in napisala svojemu najmlajšemu sinu pismo v slovenskem jeziku, čeprav je takrat veljalo načelo „Der Kärntner spricht deutsch“, in „Die Sprache ist Ausdruck deiner Gesinnung“ — ter ga nujno povabila domov, ker da mu ima nekaj važnega povedati. Mihi, ki je služil takrat v nemški vojski, je sledil klicu matere takoj, ko se mu je nudila priložnost. Mati mu je nesla civilno obleko v Celovec, kamor je smel šele julija 1943 na nedeljski dopust. Čez Dravo takrat že ni smel noben dopustnik, Mihi pa je prispel v Remšenik po skrivnih potih. Pustil je nemško uniformo v Celovcu, kajti doma ga je čakala partizanska. Oblekel jo je že 18. julija 1943.

Krajevni odbor OF s predsednico Katarino, partizansko Marjano, je živahno delal do 10. oktobra 1943. Pri Kahu je bilo partizansko ime „Pri Masovniku“. Razumljivo je, da ta Masovnikova aktivnost ni ostala samo v mejah zaželjenega kroga prebivalstva, ampak so tudi sovražniki občutili, da se jim prav iz tega dela slovenske zemlje koplje jama. Morda slučajno, lahko pa tudi da so izvolili deseti oktober kot tradicionalni datum za uničevanje slovenskega življa na Koroškem, vsekakor so ta dan prišli policisti aretirat Kahove. Katarina je policijo še zadnji trenutek opazila in se ji umaknila, medtem ko so očeta Jurija, njegova brata Hanzija in Katarinino sestro Nani aretirali in odgnali za vedno. Istočasno so odpeljali geštapovci tudi celo družino najbližjega sosedu Pavelna, z Micko, drugo sestro Kahove gospodinje, vred. Od desetega oktobra naprej je bila torej tudi mati v partizanih, ostali aretirani in hiša izpraznjena. Prazna je ostala vse do decembra 1947, ko se je vrnil Miha, najmlajši, edino preživel. Sin Karel je prispel v partizane januarja 1944 in dobil partizansko ime Vero. Marjana in France, s partizanskim imenom Miha, in Vero so bili borci Kahove domačije in dva od teh sta poškopila našo zemljo s svojo srčno krvjo.

Danes je na Kahovem novo življenje, skromno a trdno. Partizan Mihi-France je gospodar in žena mu je Katarina roj. Pristovnik, hči Ignacija Pristovnika, ki so ga tudi uničili fašisti v Dachauu. Pomaga jim osemnajstletna Romana, partizanska sirota, kajti v partizanih ji je padel oče, Fric Urh iz Plaznice, v koncentracijskem taborišču pa umrla mati Ana Roter. Vseh pet sester sedanje gospodinje na Kahovem so gestapovci vlačili po zaporih in taboriščih. Tudi brata, ki je danes pri njej na posestvu, so Nemci zaprli, sestra Klari pa je bila partizanka. Gestapo pa tudi ni prizanesel njeni materi Mariji. Morala je okusiti krutost Tretega rajha v zaporu.

Tako žive in delajo danes na Kahovem ljudje, ki so po vrsti žrtvovali mnogo za uničenje fašizma. Na čelu te družine pa je Miha Sluga, oče in gospodar, odlikovan z Zaslugo za narod III. stopnje in osemdesetodstoten invalid.

Blaž Singer:

Dve leti kmetijska šola Podravlje

Prva polovica dvajsetega stoletja ni prinesla človeštvu samo mnogo gorja, prinesla mu je predvsem ogromno izumov in iznajdb ter obogatila njegov ustvarjalni polet z nešteti znanstvenimi doseganji. Burni razvoj znanosti in tehnike zahteva od slehernega zemljana, da se neprenehoma uči, primerja ter si prisvaja njune pridobitve. Zanimanje in podcenjevanje učenja, primerjanja in prisva-

Podravlje nekdanj

janja pridobitev znanosti in tehnike se kruto maščuje. Človek prične zaostajati, donosnost njegovega dela prične padati, je manjša od splošnega povprečja, izdatki pa mu naraščajo. Z njimi se večajo dolgovi in kmalu se zgodi, da nekoč imoviti človek osiroti in da mora iti s trebuhom za kruhom.

Kmečki človek menda zadnji dojema resnost takega razvoja. Vedno spet naletimo — ne samo pri nas, temveč tudi v širnem svetu — na primere, ko pričenejajo mladi gospodarji kmetovati brez strokovne in poklicne izobrazbe in se spuščajo v vrtnec časa nepripravljeni in neokretni. Dolga leta je tudi državna uprava podcenjevala in zanemarjala potrebo poklicne izobrazbe in šolanja kmečkega naraščaja. Šele ko je prišlo kmetijstvo v stisko, ko se je ta pričela večati in ko je morala družba odstopati čedalje več svojih proizvodnih vrednosti za sanacijo oziroma životarjenje kmetijstva, je prodrlo v svetu spoznanje, da je treba problem kmetijstva prijeti pri korenini in omogočiti kmečkemu človeku, da se bo poklicno izobrazil in seznanil s pridobitvami znanosti in tehnike.

Borba za slovensko kmetijsko šolo

Slovenci smo to potrebo že zgodaj spoznali. Prva slovenska kmetijska šola je pričela delovati že pred 70 leti na Slapu pri Vipavi. Pozneje so jo prenesli na Grm pri Novem mestu. To šolo in druge, ki so ji sledile, je obiskovalo tudi mnogo fantov in deklet s Koroškega. Okoliščine po prvi svetovni vojni so začasno tudi na tem področju prekinile vezi s slovenskimi izobraževalnimi centri, ki so bili v Jugoslaviji. Nemške kmetijske šole na Koroškem pa potrebam naših kmetov in kmečke mladine niso ustrezale. Porodila se je zahteva po slovenski kmetijski šoli na Koroškem. Ta zahteva je postala čedalje glasnejša. Izražala se je predvsem v dejstvu, da je šlo med obema vojnama iz leta v leto večje število koroških fantov v kmetijske šole v Slovenijo. Zahtevi, da ustanovi na Koroškem slovensko kmetijsko šolo, prva republika ni zadostila. Nasprotno. Primeri pritiska na slovenskega kmeta, gospodarskega zapostavljanja in zanemarjanja kmetijstva na Zilji, v Rožu, Podjuni in na Gurah so se čedalje bolj vrstili. Svoj višek so našli v nacističnem ropu slovenskega združnega premoženja in nad 300 slovenskih kmetij ter v razpustitvi za tiste čase zelo plodnih slovenskih kmečkih, združnih in prosvetnih organizacij.

Žilavost in uporni duh, ki sta v zgodovini vedno odlikovala slovenskega človeka, sta premagala podivjani nemški šovinizem. Na ruševinah, v trdem delu ter neprenehnem boju za svoje pravice se je naš kmečki človek lotil z nezmanjšano žilavostjo obnove nekdanjih postojank ter se začel z vsemi silami boriti proti zapostavljanju in zaostalosti, za svoj obči napredek. Bolj kot kdaj prej je uvidel potrebo po slovenski kmetijski šoli. Združen v Slovenski kmečki zvezi je že 3. aprila 1947 zahteval ustanovitev javne slovenske kmetijske šole na Koroškem.

Spričo razumevanja, ki so ga kazali merodajni činitelji na Koroškem za izobraževanje kmečke mladine in za ustanavljanje primernih kmetijskih učilišč, bi bilo pričakovati, da bo tej zahtevi v kratkem zadoščeno. V nobeni zvezni deželi

Avstrije po drugi svetovni vojni ni ustanovila javna roka toliko izobraževališč za kmečko mladino kakor na Koroškem. Danes ima Koroška za okroglo 30.000 kmetov 7 kmetijskih, 4 kmetijsko gospodarske, 1 mlekarsko, 1 gozdarsko in 1 višjo kmetijsko gospodinjstvo šolo, skupno torej 14 kmetijskih učilišč. Vse to so javne šole. Štajerska pa ima za okroglo 79.600 kmetov le 12 učilišč, Salzburg za ca. 14.600 kmetov komaj 4 učilišča. Prezident koroške kmetijske zbornice je že leta 1951 naglasil, da na Koroškem nočejo ostati samo pri doseženem, temveč graditi naprej, da bo čimprej dosežen zastavljeni cilj: popolna kmetijsko poklicna izobrazba.

Spričo take skrbi za kmetijsko šolstvo na Koroškem bi bilo res upravičeno pričakovati, da bo tudi slovenska kmečka mladina na to zahtevo dobila takoj slovensko kmetijsko šolo.

Zahteva po javni slovenski kmetijski šoli in borba zanjo sta nas poučili drugače. Spoznali smo, da tudi na tem področju prevladuje politika dveh mer: ena za nemške sodeželane, druga za koroške Slovence. Zahtevi Slovenske kmečke zveze doslej ni bilo zadoščeno, pa čeprav se je za dosego tega cilja borila vsa slovenska javnost na Koroškem. Nad 20 spomenic in pismenih vlog je samo Slovenska kmečka zveza predložila Kmetijski zbornici, deželni vladi, zveznemu ministrstvu za kmetijstvo in gozdarstvo in zveznemu kanclerju. Štiri delegacije SKZ so na vseh pristojnih mestih govorile o potrebi slovenske kmetijske šole. Končno so se pridružile tej zahtevi vse slovenske organizacije na Koroškem. Najbolj prepričljivo pa je dokazalo potrebo po slovenski kmetijski šoli naše kmečko ljudstvo, ki je zahtevo Slovenske kmečke zveze podprlo z 2236 podpisi. Da kljub temu javna slovenska kmetijska šola ni bila ustanovljena, ne moremo iskati vzroka drugje, kakor v tem, da na merodajnih mestih še vedno prevladujejo sile, ki so proti vsakemu prizadevanju za dosego enakopravnosti obeh narodov v deželi.

Prvič v zgodovini Koroške slovenska kmetijska šola

Šest let brezuspešne borbe za javno slovensko kmetijsko šolo nam je po drugi starni z vso resnostjo predočilo, kakšne posledice lahko ima zadržanje merodajnih činiteljev do zahteve po tako potrebnih ustanovi, kakor je za slovenske kmetije in kmečke ljudi kmetijska šola. Ta odnos do ustanovitve slovenske kmetijske šole je zgovoren dokaz za težnjo, ohraniti slovenskega kmečkega človeka neukega in ne-seznanjenega s sodobnimi zakonitostmi uspešnega kmetovanja. Posledica tega bi bilo naglo obubožanje slovenskih kmetov in izpodjedanje gospodarskih osnov Slovencev na Koroškem.

Slovensko kmečko ljudstvo je sklepalo z Zvezo slovenskih zadrug in Slovensko kmečko zvezo iz tega spoznanja. Na skupni seji Zveze slovenskih zadrug in Slovenske kmečke zveze dne 6. marca 1953 je bilo sklenjeno, da vzame Slovenska kmečka zveza od Zveze slovenskih zadrug v zakup zadržno posestvo pg. Gvažar v Podravljah z namenom, da tam ustanovi in uredi svojo kmetijsko šolo. To posestvo so nacisti zaplenili. Lastnik ga je dobil šele po petletnem procesu. Sloven-

ška kmečka zveza je prevzela Gvažerjevo posestvo 11. aprila 1953, njen Pokrajinski odbor pa je 14. maja ustanovil kmetijsko šolo ter določil njeno ureditev, učni načrt in učno osobje.

S tem je bil položen temelj za prvo slovensko kmetijsko šolo v zgodovini koroških Slovencev. Na slavnosti, ki so ji prisostvovali številni udeleženci ter predstavniki slovenskega javnega življenja z vseh naših krajev, je dne 8. novembra 1953 kmetijska šola Podravlje odprla vrata in se predstavila z učiteljskim zborom, na čelu z agrarnim svetnikom Francetom Vernikom, in s svojimi prvimi gojenci. Ta dan je bil velik praznik slovenskega ljudstva; pomenil je izpolnitev desetletnih želja naših kmečkih ljudi, bil pa je tudi praznik zmage njihove žilavosti nad težavami in ovirami, katerih ni manjkalo do dneva otvoritve in tudi potem ne.

Ustroj in učni načrt kmetijske šole Podravlje

Kmetijska šola Podravlje vzgaja in uči kmečke fante, ki so dopolnili sedemnajsto leto starosti, v dveh zaporednih zimskih tečajih. Vsak tečaj prične s poukom v začetku novembra in konča konec marca naslednjega leta. Čez poletje ostanejo fantje lahko v praksi na šolski kmetiji. S tistimi pa, ki gredo čez poletje na svoje domače kmetije, vzdržuje šola zvezo z obiski, skupnimi poučnimi izleti, praktičnimi vajami in ogledi na šolskem posestvu.

Za časa pouka na šoli stanujejo gojenci v internatu šole, kjer imajo polno oskrbo. Internat šole jim nudi celotno posteljnino in skrbi za redno pranje osebne perila. Za šolanje in oskrbo v internatu prispevajo fantje mesečno največ 240 šilingov.

Življenje v internatu teče po določenem redu. Gojenci vstanejo ob 6. zjutraj, nato se učijo od $\frac{1}{2}$ 7. do $\frac{1}{2}$ 8. ure. Ob $\frac{1}{2}$ 8. uri zajtrkujejo. Dopoldanski pouk traja od 8. do 12. ure, vmes pa je ob 10. uri daljši odmor, v katerem dobijo gojenci svoje dopoldansko mleko. Po kosilu se ob $\frac{1}{2}$ 2. uri prične praktični pouk, ki traja do 4. ure popoldan. V tem času so gojenci zaposleni: v hlevu s pripravo krme, s sestavljanjem krmnih obrokov in s snaženjem živine; v šolski delavnici s čiščenjem strojev in s popravilom orodja; v sadovnjaku s oskrbovanjem sadnega drevja; v gozdu s sekanjem drv ter z urejevanjem in vzgojo gozda; opravljajo pa seveda tudi dvoriščna dela ter dela na polju, v kolikor so ta mogoča. Po popoldanski malici se prične spet šolski pouk, ki traja do večerje ob $\frac{1}{2}$ 7. uri. Nato je učna ura, čitanje časopisov, vsakdanja nega telesa i. pd. Ob 10. uri zvečer morajo biti gojenci v postelji.

V sobotah popoldne pomagajo fantje čistiti internat, dvorišče in hlev, čistijo svoje omare in obleke ter se kopajo. V kolikor ne gredo čez nedeljo domov, prebijejo sobotne večere v družabnih igrah, berejo, pišejo pisma in prepevajo. Nedeljo imajo zjutraj in popoldne prosto, od 10.30 do 12. ure in od 19.30 do 20. ure pa se učijo. Vsako drugo nedeljo prirejajo učitelji skupne poučne izlete, da spoznajo fantje okolico Podravelj in kmetovanje po drugih krajih.

Po končanem prvem tečaju dobijo gojenci prehodno spričevalo, ob zaključku drugega tečaja pa morajo opraviti izpit in dobijo zaključno spričevalo.

Pouk na kmetijski šoli je prilagojen kmečkogospodarskim razmeram na Zilji, v Rožu, Podjuni in na Gurah. Glavna skrb pri pouku se posveča upravljanju kmetijskega obrata. Temu namenu služijo kot neposredni predmeti: kmetijsko gospodarstvo, kmetijsko računovodstvo, tehnika v kmetijstvu, osnove elektrotehnike, kmetijska zakonodaja in kmetijsko združništvo. Pa tudi v osnovnih predmetih, kakor računstvo, slovenščina in nemščina, se odvija pouk po potrebah, ki jih stavi zunanji svet na kmečkega gospodarja. Fantje se vadijo v javnem nastopu, v govoru in v tem, kako je treba diskutirati, v obeh jezikih; nadalje se vadijo v poslovanju z občino, okrajnim glavarstvom, sodnijo, finančnim uradom, zavarovalnicami, denarnimi zavodi in trgovskimi podjetji. Vsi ti predmeti predstavljajo takorekoč polovico pouka.

S tem pa ne bodi rečeno, da kmetijska šola Podravlje zanemarja posredovanje znanja o kmetijstvu samem. Drugo polvico pouka zavzemajo poljedelstvo, živinoreja, gozdarstvo, sadjarstvo in vrtnarstvo ter živinozdravstvo. S teh področij imajo gojenci za osnovni pouk razen kmetije na razpolago še izredno lepo zbirko učil z episkopom za projiciranje slik na tablo, z mikroskopom, zbirko semen, gnojil, trav in rastlin ter malim šolskim laboratorijem. Vse te stvari pač gojencem zelo olajšajo učenje.

Gojenci pa imajo tudi priložnost, da se splošno izobražujejo in se vadijo v prosvetnem delu. Spoznavajo zgodovino, učijo se zemljepisa, spoznavajo vzroke in preprečevanje glavnih bolezni ter se vadijo v petju in oderskih nastopih.

Za verouk je šola v oktobru 1953 prosila župnika Ulbinga v Skočidolu. Ko je prošnjo sporočil škofijskemu ordinariatu v Celovec, mu je ta odgovoril, da si pridržuje imenovanje osebe za učitelja verouka. Doslej škofijski ordinariat učitelja za verouk še ni imenoval.

Šolska kmetija

Kmetijski šoli Podravlje je priključena kmetija, ki meri 22 ha kmetijsko obdelane zemlje. Ko je Slovenska kmečka zveza pomladi 1953 prevzela kmetijo, je bila ta izredno zanemarjena. Polje je bilo slabo obdelano, zemlja izčrpana in zapleveljena z najtrdovratnejšimi pleveli, živina pa zelo mršava. Manjkali pa so tudi najpotrebnejši stroji in orodje.

Uprava šolske kmetije je morala najprej rešiti naslednja štiri vprašanja:

1. zboljšanje rodovitnosti zemlje,
2. uničenje plevela,
3. določitev gospodarske smeri kmetije,
4. mehanizacija dela na kmetiji.

Kar se tiče zboljšanja rodovitnosti zemlje in uničenje plevela, je uprava lahko v praksi preskusila vsa tozadevna priporočila. Temeljita obdelava in obilo zalaganje zemlje s hlevskim gnojem, gnojili in apnom so poleg setve priznanih

semen omogočili, da so se pridelki znatno dvignili. Tako se je po hektarju pridelalo v q:

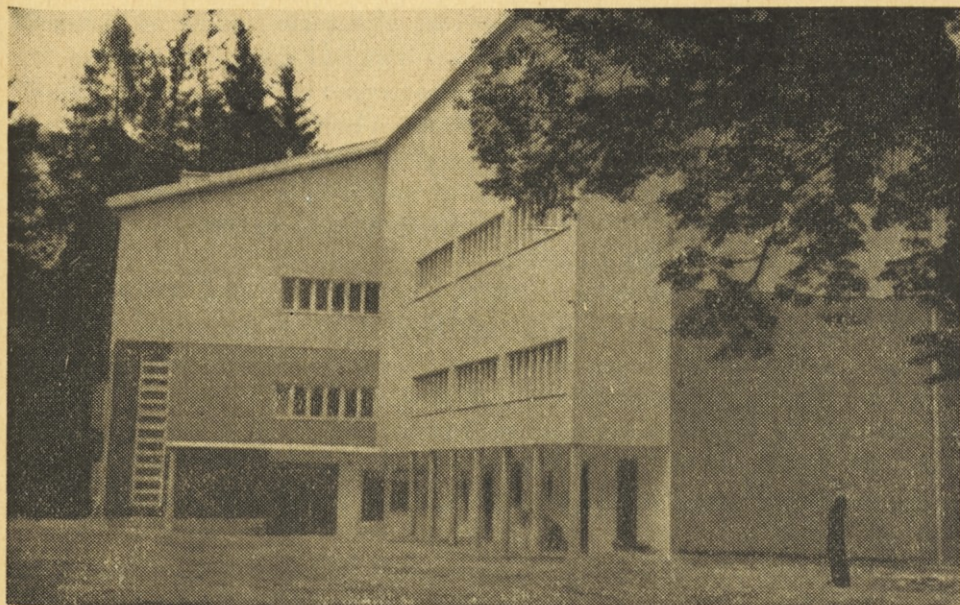
	1953	1954	1955
ozimna rž	11.25	12	niso sejali
ozimna pšenica	8.64	21	niso sejali
ječmen	—	27	32
oves	—	23	28
krompir	115.40	173	315
seno	47	64	75

Leta 1953 ječmena in ovsa zaradi poznega prevzema posestva ni bilo več mogoče sejati. Medtem ko so donosi na polju že na ustrezní višini, bo treba borbo proti plevelu, predvsem proti divji repici nadaljevati še nekaj let. S tem pa, da razpolaga kmetija z mrežno brano, vprežno škropilnico in razpršilnikom, ta borba ne predstavlja več kdo ve kakšnega delovnotehničnega in finančnega problema. Plevel ne more več dušiti rastlin v razvoju.

Teže rešljivo je bilo vprašanje rentabilne gospodarske smeri, ki se naj je kmetija drži. Kmetija, ki je odvisna od tuje delovne sile in ki ne razpolaga z dobrimi plemenskimi živalmi niti ne z letnim prirastkom v gozdu, s svojimi dohodki izredno težko krije svoje izdatke. In prav ti trije momenti so pri določanju gospodarske smeri na šolski kmetiji doslej igrali veliko vlogo. Stroji sicer omogočajo zmanjšanje ročnega dela na minimum, vendar sodi šolska kmetija prav med tiste obrate, v katerih zmogljivosti strojev ni mogoče v dovoljni meri izkoristiti. Po drugi strani pa obstojajo v bližnji okolici le manjše kmetije, ki so že same zelo dobro mehanizirane ali pa se za oranje in košnjo poslužujejo strojne postaje Vernberk. Spričo tega po prevzemu kmetije ni bilo misliti na kakšno strojno skupnost. Treba je bilo izbrati manjše zlo in nabaviti stroje, katerih zmogljivost ni v celoti izkoriščena.

Drugo težavo, pomanjkanje dobre plemenske živine, doslej še ni bilo mogoče v celoti odpraviti. Prvi poskus so napravili z govejo živino. Na plemenskem sejmu v Lienzu v jeseni 1953 je kmetija kupila 4 plemenske telice. Z njimi so hoteli zboljšati govejo čredo. Čeprav so bile telice po poreklu med najboljšimi, niso zadovoljile v celoti. Ker vsi poskusi v teku poletja in jeseni, dvigniti molznost domačih krav, niso privedli do zaželenega uspeha, je pregledal živinozdravnik vso živino na Tbc. Rezultat je bil porazen. Vso prevzeto živino je bilo treba spraviti iz hleva. Dokupili pa so 3 nadaljne krave in 1 tele. Od dokupljene živine je ostalo v teku leta 1955 v reji 6 krav, po katerih naj bi prišli čez nekaj let do 15 molznic, ki imajo na kmetiji svojo krmno osnovo.

Medtem pa je uprava že v jeseni 1954 prešla na povečano rejo in pitanje prašičev. Iz lastne vzreje je odbrala 6 dobrih plemenic, h katerim je dokupila poleti 1955 v Št. Vidu še nadaljne 3 plemenice in merjasca. S tem in pa s prehodom na večje površine krompirja, sladkorne pese in ječmena so dani prvi pogoji, da bo kmetija letno lahko opitala 150 prašičev.

Podravlje danes

Ker pa moderno pitanje takega števila prašičev ene osebe ne zaposli v celoti, po drugi strani pa le zahteva strokovno kvalificiranega človeka, ki drugega dela običajno noče vršiti, se je porodila misel, da bi pridobili še nekaj zemljišč, ki bi omogočili tak pridelek krme, da bi opitali 200 prašičev. Ta misel je bila toliko bolj mikavna, ker bi bil s tem tudi strojni park kmetije racionalneje izkoriščen in bi nadalje razbremenili stroške dela na kg pridelka. Ta misel je sedaj blizu uredničitve.

S tem je določena tudi gospodarska smer kmetije, ki obeta kriti tekoče izdatke kmetije in amortizacijo strojev.

Razen te svoje glavne smeri se kmetija za šolske potrebe bavi še s sadjarstvom, ker je poleg starega sadovnjaka urejen še sodoben gospodarski nasad in vzorčen nasad s sortami koroškega sadnega izbora. Nadalje se kmetija bavi še s proizvodnjo jajc in s pitanjem mladih petelinov ter s poljskim vrtnarstvom.

Ob pričetku tretjega šolskega leta lahko trdimo, da je tudi kmetija sodobno urejena. Učiteljskemu zboru je dalo urejevanje bogate izkušnje, gojenci pa imajo priložnost, da primerjajo njeno ureditev z domačim posestvom in da prav na primerih šolske kmetije spoznavajo sodobno ekonomiko kmetijstva.

Šola v novih prostorih

Kakor ureditev kmetije tako tudi šolsko poslopje prvo leto ni odgovarjalo potrebam šole. Šolsko poslopje je bilo spravljeno sicer v obširni stavbi, ki je služila svoj čas gostinskim namenom, ki pa za urejen šolski in internatski obrat ni

kako ni odgovarjala. Zato sta leta 1954 Zveza slovenskih zadrug in Slovenska kmečka zveza adaptirali šolsko poslopje ob izdatni podpori našega ljudstva. Poslopje je bilo v teku leta 1954 povečano za eno tretjino ter tudi v svoji notranjosti preurejeno. Pri teh prizadevanjih so avstrijske oblasti odklonile vse prošnje za podporo. Ministrstvo za trgovino in obnovo je šlo celo tako daleč, da je prepovedalo uvoz opeke, cementa in strešnega eternita, ki ga je v ta namen šoli darovala Glavna zadružna zveza Slovenije. Kljub temu se je lani pouk na šoli že pričel v novourejenih šolskih prostorih.

V teku letošnjega poletja pa je dobilo šolsko poslopje svoje dokončno lice. Z letošnjim šolskim letom je kmetijska šola končno postala to, kar smo hoteli, da bo: našim kmečkim fantom prijetno, udobno in zdravo bivališče. V pritličju poslopja sta prostorna kuhinja, jedilnica, nadalje gospodinjske shrambe in kurilnica za centralno kurjavo. V prvem nadstropju je 8 spalnic, umivalnica in kopalnica, v drugem nadstropju so učilnica in ostali prostori šole. Celotno poslopje pa greje centralna kurjava. Razen nekaj postelj je vsa šolska internatska oprema nova.

Medtem je v letošnji pomladi zapustilo podraveljsko kmetijsko šolo prvih 10 absolventov. Čeprav niso uživali takega udobja, kakor ga bodo bodoči absolventi, in čeprav so pri njih prišli učitelji takorekoč šele do prvih pedagoških izkušenj, so ti absolventi pri izpitih in pri zaključni prireditvi pokazali, da so na tej novi šoli prejeli na pot v življenje to, česar so bili potrebni in kar jim bo v življenju koristilo. Dve leti kmetijske šole pa je tudi pokazalo, da so Podravlje srčna zadeva našega ljudstva. Le-to prihaja iz vseh krajev, zlasti poleti, na obisk; na stotine ljudi je prišlo k letošnji zaključni prireditvi, ki so jo pripravili prvi absolventi. S to zaključno prireditvijo je šola doživela tudi prvi javni obisk s strani deželne vlade. Zastopnik deželnega glavarja Wedeniga, g. deželni poslanec Ebner, ki je prisostvoval tej prireditvi, se je prepričal o smotnosti in strokovni višini šole. V svojem pozdravnem nagovoru je naglasil, da smo koroški slovenski kmetje isti davkoplačevalci kakor nemški in da ima zato kmetijska šola Podravlje iste pravice do javnih dotacij in podpor s strani deželne vlade kakor druge kmetijske šole v deželi.

Pričakujemo, da bo temu priznanju v kratkem sledilo dejansko priznanje, ko bomo lahko zapisali, da je podraveljska šola deležna istih podpor in iste skrbi s strani deželnih in zveznih oblasti, kakor jih je deležnih 14 obstoječih kmetijskih učnih zavodov na Koroškem.

Kjer ljude dan na dan vidijo le eno in isto reč, eno in isto reč čujejo in počenajajo, samo z najbližjo soseščino občujejo, mora nujno slediti omejenost.

JAHN

Simon Rudmaš

Kakor ima Rož v Gregorju Somerju moža, ki uživa upravičen sloves vzornega slovenskega vzgojnika, tako ima tudi Podjuna svoje šolnike, med njimi vzornega učitelja Janeza Hofbaverja v Dobrli vasi, šolskega nadzornika dr. Simona Ladinika iz Goselne vasi in Simona Rudmaša. Če je deloval Ladinik pred sto leti pri takratnem guvernerju v Ljubljani in je zato v svoji ožji domovini le površno znan, je deloval Simon Rudmaš vsaj zadnja leta svojega šolnikovanja v svoji ožji domovini. Rodil se je 21. oktobra 1795 pri Rudmašu v Št. Primožu. Po svojem posvečenju 1821 se je že poleg dušnega pastirstva posvetil šoli. Tako je ustanovil pri starem voglu zasilno šolo in nastavljal Jurija Hobla, p. d. Rojaka kot učitelja. Pozneje je prepustil od rodne hiše potrebni prostor za zidanje šole in daroval v ta namen 1500 goldinarjev. Od 1827 do 1839 je bil nadzornik normalnih šol v Celju, od 1839 do 1851 pa v Trstu, kjer je izdajal „Jadranskega Slavjana“.

1851 je pisal kot nadzornik normalnih šol v Celovcu. Rudmaš je bil velik prijatelj šole. Podpiral je pripravnike in učitelje in ustanavljal šole, kjer je le mogel. Po svojem prihodu v Celovec je uvedel pokrajinske učiteljske sestanke. Tak sestanek se je vršil 1852 v Dobrli vasi. Tedaj je razvil učitelj Hofbaver, kakor poroča Ante Beg v koroškem šolstvu, slovenski vzgojni program, ki bi delal še današnji dobi čast. Sploh so uživale šole v Rudmaševi dobi tja do uvedbe znanih utrakvističnih šol velik ugled. Otroci so se priučili materinega jezika, a sprejeli so tudi podlago za priučenje nemčine. Dobrolški otroci s odšli v počitnicah v Kotarče (Guttaring), da so tam izpopolnjevali svoje znanje v nemščini. V zameno so prihajali otroci iz Kotarč v Dobrlo vas in se učili slovenščine. Danes se priučijo naši otroci v šoli dozdevno dovolj nemščine. Vprašanje je samo, če je res potrebno, da se dogaja to izključno na škodo srčne izobrazbe. Ali je res samo zaradi znanja nemščine potrebno, da zapuščajo naši otroci šolo in nudijo celo na desnem dravskemu bregu sramotne primere, ko ne znajo niti ene slovenske pesnice?! Doživljamo primere, ko šoli odrasli otroci z nekim naivnim, če ne neumnim ponosom zatrjujejo, da ne znajo slovensko čitati. Rudmaš je spisal nekaj vzgojeslovnih stvari, kakor kratko številoslovje „Beiträge zum Methodenbuche“ in potovanje v Krajelingo (v Švici). To potovanje ga je privedlo preko Bavarske, Leipziga, Prage in Dunaja spet v Celovec. Danes bi bilo umestno vzgojeslovno potovanje na Japonsko. Japonski alfabet šteje do štiri sto tisoč znakov. Četudi jih povprečni Japonec ne potrebuje in ne obvlada vseh, vendar se jih mora priučiti na tisoče. Kljub temu se učijo Japonci še angleščine, ki je predvsem na daljnem vzhodu posredovalni, svetovni jezik. Pri tem pa še nikoli ni bilo slišati, da bi Japonec ne bil dosti narodno vzgojen. Nasprotno?

Ko je Rudmaš konec junija 1858 umrl, je zapisal „Slovenski glasnik“ med drugim: „Naj sprejmejo vsi Slovani žalostno vest . . . , ki je bil steber slovenstva . . .“.

O marsikaterih šolskih razmerah za slovenske otroke bi morali danes zapisati: „Naj sprejmejo vsi Slovani žalostno vest, kako in kaj je v šolah za otroke koroških Slovencev kratkih deset let po Odredbi o dvojezičnem šolstvu.“

V nekem predalu — tako med raznimi papirji — smo našli tudi to meditacijo na „zlate stare cajte“, ki jo je moral zložiti (tako vsaj sodimo po narečju) kak Podjunčan. Na žalost ne vemo za njegovo ime. Morda ga bo izdal, ko nam bo poslal še kako podobno stvar za naslednji Koledar. — Ured.

ZLATI STARI CAJTI

Dragi pavri in pa bajte,
vzemite si mavo cajta
pa poglejte tam na gmajni,
kk so avžvali te rajni.

Košte so bve zmirej povne
pa živine nikdar bovine,
da bi morav tiroret prit,
da bi pumpov kravam z r . . .

Krave k biku smo gonili,
kk polet tk pozimi.
Zdaj pa je ži toka sila,
da ži tiroret bika špila.

Tam na gmajni je biv adn,
pa še tisti samo pavr biv.
Popovni je mav šribov,
dopovni pa kosiv.

Ob dveh, trijih smo vstajoli,
pa na gumno sa zagnoli.
Zdaj se še le ob sedmih na pule gre,
če moju kej srpe sklepane.

Hvapci v hlevu su ležoli,
pa sa nisu sramovali.
Zaj pa še za te burne toce
pretrde su modroce.

S svovnicami smu si svetili,
da bi sa s cepci ne pobili.
Tuj s treskami za an trošt,
smu tovkli za ta svadki mošt.

Za bruštk bili su igličiči,
tk za pvube kot deklčići.
Zdaj pa ta šega je,
da za bruštk je kufe.

Cajtnges tuj nismo broli,
ku su sa nam tk vgoli.
Zdaj pa vsok mo radijo,
pa pošuša ta holadrijo.

Kadar toča je prjuva
in nam na pvuli vse posuva,
taj močno smu zgunili,
da bi lermo prepodili.
Zdaj sa pa somu taj zguni,
če sa Šiling pumuli.

Kirhenštajra nismu meli,
pa smo glih tk vero meli.
Zdaj pa moraš pvačati,
če hočeš malo vervati.

Dohtarjev in notarjev,
tistih ni tk vejko bvo.
Zdaj pa tokeh le ne išči,
saj su ži pr vsoki hiši.

Šola in šolniki v Melvičah v dobi od leta 1789—1877¹⁾

(Prispevek h krajevni zgodovini)

U v o d

Najzapadnejši del Slovenske Koroške je široka, slikovita Ziljska dolina. Obmejna slovenska občina na zapadu te doline je Brdo, ki meri 45.93 km² in šteje po podatkih ljudskega štetja iz leta 1951 1409 stalnih prebivalcev. Občina leži na 2 uri hoda po dolgem in 1 uro hoda širokem grebenu, ki se razprostira sredi doline od vasi Loče proti zapadu do Limarč in od obrežja Preseškega jezera na severu, ki ga domačini imenujejo tudi Pazerško jezero, do vasi Napole in Potoče na jugu.

Občina obsega 2 šolska okoliša in 2 župniji: Brdo in Melviče. Pod šolski okoliš Brdo, ki se sedaj krije z območjem župnije Brdo²⁾ in ki je tako po ozemeljskem obsegu kakor po številu prebivalstva obsežnejši, spadajo naslednje vasi: Borovnica, Brdo, Dobrava, Gocinja (Ojstranka), Kozloz, Limarče, Lužje, Mele, Moste³⁾, Planja, Potoče, Tožkova, Velika ves. Šolski okoliš Melviče, ki se krije z župnijo Melviče²⁾, obsega vasi: Dule, Loče, Melviče, Napole, Pazerje, Rut in Pri Mlinarju pod goro.

S p l o š n i d e l

Prve šole na Slovenskem, ki so jih ustanavljali odnosno so obstojale od poznega srednjega veka dalje, so bile samostanske, župnijske in mestne. Vendar te niso bile osnovne šole, ker so jih ustanavljali in vzdrževali samostani in kapiteljske cerkve, da so v njih vzgajali duhovniški naraščaj, v sredini XIII. stoletja pa so nastale mestne šole, namenjene izobrazbi plemičev in meščanov.

Prave ljudske šole pri Slovencih so nastale v dobi reformacije, njih utemeljitelj pa je Primož Trubar, ki je leta 1551 napisal prvi slovenski abecednik. Te šole v mestih, trgih in tistih krajih, kjer so predikantje zamenjali župnike in so bili luteranci v večini, so bile protestantske. Tako je n. pr. obstojala protestantska šola v Zagoričah nad Podkloštom, kjer so se do danes ohranili slovenski protestantje. Še danes nazivajo vaščani v Zagoričah hišo, v kateri je bila ta šola in v kateri danes stanuje protestantski cerkovnik — „šola“. Protireformacija pa je tudi na šolskem področju zatrla vpliv protestantizma.

Z nastopom prosvetljenega absolutizma se je država pričela zanimati za šolstvo. Skrb za izboljšanje prosvete ji je narekovala skrb za povečano davčno

zmogljivost prebivalstva. Do takrat so obstojale v mestih, trgih in nekaterih drugih krajih šole, ki so jih vodili učitelji; ti so bili predvsem cerkovniki in organisti (orgljari). Šole so vzdrževale mestne občine in župnije, obstojale pa so tudi še zasebne šole. Poučevali niso po enotnem učnem načrtu; pouk je bil časovno omejen in nereden. Šolski pouk so nadzirali škofijski ordinariati.

Te šole so v splošnem imenovali nemške zaradi nemškega učnega jezika. Avstrijska vlada se je šele z „Občnim šolskim redom za nemške normalne, glavne in trivialne šole“, ki je izšel 6. decembra 1774⁴), lotila ureditve šolskega vprašanja in formalno uvedla splošno šolsko obveznost od 6. do 12. leta. Pričeli so ustanavljati normalke v deželnih glavnih mestih, glavne šole v okrožnih, in trivialke (ljudske šole) v manjših mestih, trgih in sedežih župnij. Na slovenskem ozemlju so organizatorji šolstva imeli velike težave zaradi revščine prebivalstva, ki ni zmoglo stroškov, in zaradi nemškega učnega jezika, ki ga učenci niso razumeli. Zato je bil učni uspeh majhen.⁵)

Ustanovitev šole v Melvičah

Šola v Melvičah obstoja že 167 let. Njena ustanovitev je v neposredni zvezi z ustanovitvijo melviške župnije. Obe sta bili ustanovljeni v dobi prosvetljenega absolutizma cesarja Jožefa II.

Pred tem so bile Melviče, Dule, Loče in Napole podružnice stare župnije Brdo, ki je spadala pod dekanat spodnja Ziljska dolina, okraj Beljak. Leta 1788 pa so bile navedene podružnice ločene od brške fare in je bila ustanovljena samostojna župnija Melviče. V farni kroniki brške fare je zabeleženo, da se je odcepitev Melvič in okoliških vasi od brške župnije in ustanovitev samostojne melviške župnije izvršila na podlagi napačnega opisa krajevnih razmer. V listini, v kateri se opisuje obravnava odcepitve, je kot glavni razlog za to navedeno, da so Melviče in okoliške vasi po reki Zilji ločene od Brda. V resnici pa se nahaja edinole vas Napole, ki šteje komaj 6 hišnih posestnikov, na drugi strani, t. j. južni strani Zilje, ki je sedaj ločena po Zilji prav tako od Melvič kakor od Brda. Napole bi torej mogle biti priključene sosednji bližnji fari Blače, ostale vasi pa bi prav lahko ostale pod župnijo Brdo, ker niti ovire v naravi — ne gora in ne voda — niti daljava niso utemeljevale odcepitve. Tako poročilo farne kronike brške fare.

Delitev brške župnije, ki je obstojala že v dobi pred letom 1288, pa je bila neposreden vzrok za ustanovitev melviške trivialne (ljudske) šole. Ker je bil prvi župnik melviške fare Franc Engler, ki je bil v Melvičah od 23. III. 1788 do 22. III. 1790, obenem administrator dekanije spodnje Ziljske doline, je na sedežu župnije organiziral trivialno (ljudsko) šolo. Šolski pouk se je začel leta 1789. V mogočnem enonadstropnem poslopju nad vasjo sta bili 110 let šola in župnišče pod eno streho, tako da je bilo že na zunaj vidno, da je bila tedaj šola popolnoma pod cerkvenim vplivom; zgradba sama pa je bila do zgraditve posebnega šol-

skega poslopja leta 1899 deloma last šolske občine Melviče, v večjem delu pa cerkvena last. V melviški šolski kroniki je skromen podatek, da so postavili temeljni kamen za zidanje šole že leta 1786 in da je gradnja trajala dve leti, nato se je verjetno pričel pouk. Bolj zanesljive podatke pa ima farna kronika melviške župnije. Po poročilu župnega upravitelja Franca Englerja so začeli zidati poslopje 4. aprila 1788 in dovršili glavna dela na stavbi še isto leto, tako da se je Engler, ki je tedaj dovršil ravno 40. leto starosti, mogel 25. novembra 1788 vseliti. Ostala dela so dokončali v teku leta 1789. Gradbena dela je izvršil zidarski mojster Andrej Grveder iz Naborjeta v Kanalski dolini, tesarska pa Krištof Teinacher iz Dul. Član stavbenega odbora je bil tudi neki Josef Räder kot pooblaščenec šolskega in cerkvenega patrona grofa Kühnburga, ki je pristal, da se je uporabil del cerkvenega denarja melviške fare in njenih podružnic za zidanje poslopja. Farani so „z rokami in konji robotali“ in tudi vaščani iz vasi Pazerje so se vključili v „robotase“, toda le s pogojem, da ostanejo pod svojo staro župnijo Brdo in da ne bodo priključeni novoustanovljeni župniji Melviče, medtem ko so za šolsko stavbo bili dolžni „robotati“, ker je vas Pazerje spadala pod okoliš melviške šole. V isti stavbi nameščena šola in župnišče sta imela vsaka svoj vhod, v pritličju poslopja so se nahajali: šolska učna soba, stanovanjski prostori učitelja, obstoječi iz večje in manjše sobe in črne kuhinje; ta pritlični del je bil šolska last. Prostori v I. nadstropju, obstoječi iz 4 sob in kuhinje ter kleti v pritličju, so tvorili župnišče in so bili cerkvena last. To solastništvo je ostalo do leta 1899, ko je bila dograjena nova šola in je oni del stavbe, ki je bil do tedaj last šolske občine, kupila cerkvena uprava.

Šola je bila enorazredna, pouk se je vršil do leta 1869/70 celodnevno v eni sami učilnici, pozneje pa zaradi naraslega števila otrok poldnevno. Poučeval je samo en učitelj, učitelji pa so morali opravljati do leta 1869 poleg učiteljske službe še službo cerkovnika in organista; materialno so bili odvisni od župnika, nadzorstvo nad šolo pa je vršil vsakokratni dekan dekanije spodnja Ziljska dolina. Oprema v učni sobi je bila silno skromna. Po poročilu šolske kronike je obstojala iz polomljene šolske table, mize ter skoro neuporabnih šolskih klopi.

Doba od 1789 — 1877

Podatki o učiteljih, njih plačah in o številu šolskih otrok iz dobe 1789 do 1877 so zelo skromni. Šolski upravitelj Anton Kovačič je beležil 25. aprila 1877 v šolski kroniki, da so pred njim poučevali sledeči učitelji: Jože Popotnik (po mojem mnenju verjetno od otvoritve šole in še v začetku 19. stoletja), za njim Jože Oberehsl, nato Peter Abruč, ki ga je leta 1840 nasledil Janez Dermuc (Dermouc, Dermouz, Dermutz), ki je poučeval v Melvičah do leta 1861, za njim Janez Aigner in nato od 1. februarja 1866 do 1. maja 1877 Anton Kovačič. Po podatkih farne kronike v Melvičah iz leta 1847 je učitelj Dermuc prejemal letno 136 gol-

dinarjev in je število šoloobveznih otrok znašalo 60—70. Koliko od tega zneska je prejemal kot učitelj, koliko pa kot cerkovnik in organist, ni navedeno. Ker izkazujejo podatki o številu otrok iz poznejše dobe 98—102 otroka, moramo smatrati, da je 60—70 otrok leta 1847 dejansko šolo obiskalo, da pa je število šoloobveznih otrok bilo najmanj za $\frac{1}{3}$ večje, a ta tretjina ni prihajala v šolo. Učiteljska plača učitelja Janeza Šumija⁶⁾ na Brdu je znašala v dobi pred letom 1865 90 goldinarjev. Šele leta 1865 so učiteljske plače znatno povišali. Od tedaj dalje je učitelj v Melvičah prejemal letno 210 goldinarjev in sicer je prispevala šolska občina 157 gold. 47 krajcarjev, šolski fond 40 gold., cerkvena uprava 12 gold. 16 krajc.

Z državnim šolskim zakonom z dne 14. maja 1869 in deželnim izvršilnim šolskim zakonom za Koroško od 17. januarja 1870 ter Šolskim in učnim redom za Koroško od 20. avgusta 1870, se je ustvarila podlaga za sedanjo organizacijo ljudskih šol na Koroškem. Učiteljstvo so osvobodili obvezne cerkveniške in organistovske službe, obenem pa so mu zagotovili materialno neodvisnost. Po odloku deželnega šolskega sveta v Celovcu z dne 26. oktobra 1870, št. 1250, se je uvrstil učitelj v Melvičah v II. plačilni razred učiteljstva s 500 gold. letne plače. Razen tega pa je prejemal v smislu odloka deželnega šolskega sveta z dne 20. januarja 1872, št. 22/20, še letno funkcijsko doklado v znesku 30 gold. Spošna šolska obveznost je bila določena od 6. do 14 leta. V šolskem letu 1871/72 je obiskovalo šolo 98 do 102 šoloobveznih otrok. Krajevni šolski odbor je nabavil 26. septembra 1870 najnujnejše učne pripomočke za šolo. Okrajni šolski svet v Šmohorju pa je v smislu odloka deželnega šolskega sveta v Celovcu z dne 29. januarja 1873, št. 153, daroval šolski knjižnici po eno slovensko (Galerija svetih podob) in eno nemško knjigo (Blumenlese). Iz tega se da zaključiti, da je šolska oblast v tedanji dobi spoštovala načelo, da je slovenščina v šoli enakopravna z nemščino.

Od zgoraj naštetih učiteljev sta si pridobila Janez Dermuc in Anton Kovačič s svojim delom med ljudstvom velik ugled in spoštovanje. Še v l. 1910 do 1914 sem v gostilni pri Trbišniku v Melvičah neštetokrat slišal pripovedovati starejše moške o obeh šolnikih, h katerima so hodili v šolo; zelo so ju spoštovali in se jih s hvaležnostjo spominjali. Oba sta budila narodno zavest slovenskega prebivalstva in se nista izneverila svojemu slovenskemu rodu. Živela sta v dobi, ko je bila v Avstriji postavljena zahteva po enakopravnosti narodov in jezikov in ko se je gojil na ljudskih šolah na Koroškem slovenski materni jezik; Anton Kovačič pa se je od leta 1870 dalje moral že boriti proti težnjam po omejevanju slovenskega pouka v korist nemščine; te težnje so na Koroškem dovedle končno v zloglasni utrakvizem ljudskih šol, katerega končni cilj je bil potujčevanje slovenskih otrok, slovenščina pa se je uporabljala zgolj kot pomožni jezik za priučenje nemškega jezika.

Z opisom življenja in delovanja obeh navedenih učiteljev hočem prispevati k boljšemu razumevanju tedanjih narodnih in socialnih razmer.

Janez Dermuc — učitelj, cerkovnik in organist
(1840 — 1861)

Janez Dermuc (v melviški šolski kroniki Dermutz, v knjigah melviške župnije tudi Dermouc in Dermouz, na pokopališču na Brnci pa sem našel napis pokojnih njegovih sorodnikov Dermuc) je izviral od p. d. Čičelna na Brnci št. 11. Njegov oče Blaž je bil kmetovalec, mati Marija je bila rojena Špičk. Razen gospodarja pri p. d. Čičelnu so se Dermuc pisali še gospodarji pri p. d. Pekču v Stopicah blizu Brnce, kjer je bilo v prejšnjem stoletju in v dobi pred prvo svetovno vojno središče slovenskega narodnega gibanja v tistem okolišu. Pri Pekču je bila doma mati koroške učiteljice Julijane pl. Kleinmeier-Čuček, Karolina Dermuc, ki se je poročila s slovenskim profesorjem Julijem pl. Kleinmeierjem v Celovcu.

Janez Dermuc je prišel v Melviče leta 1840 in je tam opravljal skozi 20 let službo učitelja, cerkovnika in organista. Že 24. januarja 1841 se je poročil z domačinko Magdaleno roj. Turner, hčerko Lovra Turnerja p. d. Slejka in Magdalene roj. Mörtl, oba iz Dul. Ker nevesta še ni bila polnoletna, jo je proglasilo okrajno sodišče v Šmohorju 7. januarja 1841 za polnoletno, da se je lahko poročila. Ena od poročnih prič je bil Matija Arbeiter, tedaj učitelj na Brdu. Poročil ju je melviški župnik Franc Seraph Tomantschger. Stanoval je v Melvičah št. 15. V zakonu sta se mu rodili 2 hčerki: Marija (8. I. 1843) in Magdalena (21. IX. 1849). Obema so bili botri Matija Šerman, mlinar pod goro, in Josip Janšic p. d. Rošpah v Napolah.

Dermuc je poučeval na melviški šoli v revolucionarnem letu 1848, ko so slovanski narodi v Avstriji zahtevali enakopravnost in jamstvo za „nedotakljivost narodnosti in jezika“. Ministrski odlok z dne 2. IX. 1848, št. 5692, je določal: „V ljudskih šolah . . . naj se odslej opravlja pouk v materinskem jeziku učencev“⁽⁷⁾. Materni jezik vseh šolarjev, ki so v Dermučevi in Kovačičevi dobi obiskovali šolo v Melvičah, je bil slovenski. V tisti dobi je bil na Koroškem v času od l. 1851 do 1858 član deželnega šolskega sveta in deželni šolski nadzornik Slovenec Simon Rudmaš. Tedaj je ministrstvo za vere in šole toleriralo cerkveno nadzorstvo v šolstvu, kakor ga je uvedel dvorni dekret z dne 10. februarja 1804. Zaradi tega je Dermuc poučeval v šoli več slovenščine, kakor se je, razen v Kovačičevi dobi, kdajkoli poučevala slovenščina na melviški šoli. Tudi je imel Dermuc stalne stike z Matijom Majarjem-Ziljskim, ki je bil od leta 1851 župnik v Gorjah v Ziljski dolini. Ko sta obiskala avstrijski cesar Franc Jožef in cesarica Elizabeta 18. septembra 1856 Šmohor, je vodil Majar deputacijo slovenskih Ziljanov in Ziljank in na vprašanje cesarja, dali tudi tod stanujejo Slovenci, odgovoril, da stanujejo od Šmohorja proti vzhodu sami Slovenci. Ziljani so tedaj v Šmohorju pokazali slovensko ziljsko ohcet in štehvanje. Nevesta je bila Dermučeva hči Marija, ki je izročila cesarici nevestin pas ziljske narodne noše. Njena lepota v ziljski narodni noši je vzbudila cesarjevo pozornost in jo je ta poljubil. Od tistega časa so Marijo v Ziljski dolini nazivali „cesarjevo nevesto“.

Ko je Dermuc leta 1860 opustil učiteljsko službo, ni več stanoval v Andrejevi kajži, ki je bila last p. d. Lavriča v Melvičah, temveč v Kramarjevi kajži št. 16, ki je bila njegova last in kjer je bila gostilna. Njegova hči Magdalena se je poročila 3. avgusta 1868 z njegovim naslednikom na melviški šoli, Antonom Kovačičem, Marija pa 11. aprila 1869 z Janezom Weilerjem, ki je bil doma pri Gojcenarju na Gocinji pri Brdu in vodil v Kramarjevi kajži trgovino z mešanim blagom in gostilno. V zakonu je Marija imela 4 hčere in 2 sinova, najmlajša hči Ljudmila se je poročila z Gregorjem Aichholzerjem, bratom staroste koroških učiteljev Franceta Aichholzerja.

Doba Antona K o v a č i č a (1866 — 1877)

Za Slovence najbolj zaslužen šolnik na melviški šoli v prejšnjem stoletju pa je bil Anton Kovačič, ki je služboval v Melvičah od 1. februarja 1866 do 1. maja 1877. Ni samo pospeševal izobrazbo ljudstva, marveč se je zanimal tudi za gospodarski napredek prebivalstva, posebno za sadjarstvo; uredil je v šolskem vrtu vzorno drevesnico.

Rodil se je leta 1841 v vasi Bonarje, v župniji sv. Eme na Sp. Štajerskem, kot sin kmeta Janeza Kovačiča in matere Marije roj. Rašba, ki sta imela dosti otrok. Po dovršitvi ljudske šole se je učil krojaške obrti. Rad je pripovedoval, kako je hodil s svojim mojstrom h kmetom v „šteto“. Kaj je bil povod, da je spremenil svoj poklic, ni znano. Šele, ko je dopolnil 20. leto, je vstopil v 1. razred nižje realke v Celju. Ta šola je bila tedaj nemška, poučevali pa so tudi slovenščino kot obvezen predmet. Bil je dober dijak. Vseskozi je bil ocenjen iz vseh predmetov s prav dobro in dokončal je razrede z odliko. Njegova sestra mu je nosila vsak teden košarico živil v Celje, ker starši niso zmogli stroškov študija. Potem je obiskoval nekaj časa najbrž normalno glavno šolo, kjer so se usposabljali takrat učiteljski kandidati za svoj poklic, ali o tem nisem mogel dobiti nobenega potrdila. Anton Kovačič sicer ni dolgo drgnil šolskih klopi, a izobrazil se je sam, ker je rad bral, ne samo časnike in povesti, ampak tudi strokovne knjige, tako da ni bil slabše podkovan kakor učitelji, ki so prejeli svojo izobrazbo na državnih učiteljiščih. To so mu priznali tudi njegovi tovariši sami, ki so ga, ko je bil šolski upravitelj v Melvičah, izvolili za nekaj časa kot zastopnika učiteljstva v okrajni šolski svet v Beljaku. Leta 1864 je bil „privatni podučitelj“ v svojem rojstnem kraju pri Sv. Emi, kjer sta mu izstavila učitelj Valentin Končan (Kontschan) in župnik Sevšek (Seuschek) zelo laskavo izpričevalo, ko je aprila leta 1865 zapustil to službo. Kot šolski pomočnik je moral opravljati v župnišću razna dela. Vsak dan je moral zgodaj vstajati, da je zvonil jutranjico, in župnika spremljati, če je šel izpovedovat. Ko je zapustil službo pri Sv. Emi, je bil kratek čas šolski pomočnik v Ponikvi na Sp. Štajerskem, rojstnem kraju škofa Antona Slomška. Tu se je začel potegovati za službo na Koroškem, kjer so učitelje iz Sp. Šta-

gerske radi sprejemali v službo. Le-te tedaj še ni oddajal deželni šolski svet, temveč duhovniška oblast, škofijski ordinariat in dekani. 18. avgusta 1855 je namreč Avstrija sklenila z Vatikanom konkordat, po katerem je vršila cerkev nadzorstvo nad ljudskim šolstvom. Ta prevladajoči vpliv cerkve na šolskem področju je trajal do izdaje državnega šolskega zakona (z dne 14. maja 1869), s katerim si je pridržala vrhovno vodstvo in nadzorstvo nad šolstvom in vzgojo država.⁸⁾

V tistem času je prišlo več učiteljev-Slovencev s Štajerskega na Koroško. Razen Antona Kovačiča še Franc Eller, ki je služboval pri Mariji na Zilji, Janez Rupnik, rojen leta 1841 v Šmarju pri Jelšah, ki je služboval na Djekšah, v Vovbrah in Trušnjah, Zagoda, ki je dobil učiteljsko službo v Št. Ilju pri Vrbi, in drugi, vsi Kovačičevi dobri prijatelji. Leta 1866 je dobil Anton Kovačič dekret „distriktnega šolskega nadzornika za spodnjo Ziljsko dolino“, dekana Levičnika (Lewitschnig)⁹⁾ iz Šmohorja, s katerim je bil imenovan za začasnega učitelja, mežnarja in organista v Melvičah in sicer po določbi škofijskega konsistorija v Celovcu, ker se je izkazal v Ponikvi in se hoče posvetiti učiteljskemu poklicu. Pričakuje se, pravi dekret, da bo z delom dokazal, da svoje zelo dobro usposobljenostno izpričevalo zares zasluži in da bo izpolnil pričakovanje, ki ga stavlja v njegovo delovanje. Leta 1867 je opravil na Katoliški učiteljski šoli v Celovcu usposobljenostni izpit za ljudske šole z nemškim in slovenskim učnim jezikom. Nemško, z roko pisano izpričevalo, je podpisal stolni kanonik dr. Valentin Müller,¹⁰⁾ s pristavkom „šolski višji nadzornik“ (Schulen-Oberaufseher), ravnatelj Joh. Aug. Benesch s pristavkom „šolski direktor in vzgojitelj učiteljev“, učitelj verouka s pristavkom „katehet“. A eden izmed izpraševalcev je zapisal k svojemu imenu (Gr. Somer) slovensko besedo „učitelj“. Pečat ima napis „K. K. Normal-Hauptschuldirektion“. Leta 1868 je dobil Kovačič od knezoškofijskega ordinariata dekret, v katerem se navaja, da ga je občina Brdo „presentirala“ za službo učitelja, mežnarja in organista v Melvičah. Knezoškofijski ordinariat je temu ugodil in mu podelil to stalno mesto v Melvičah. Ob tej priložnosti je izrekel ordinariat pričakovanje, da bo (Kovačič) svoje službene obveznosti zvesto in z vnemo vršil, da bo natančno izpolnjeval vse službene predpise in zakone in svoje znanje izpopolnjeval, da bo svojim predstojnikom pokoren, da se bo vedel proti vsakomur dostojno in skromno ter si tako pridobil priznanje svojih predstojnikov. Posebno pa se mora potruditi, da bo s svojim versko-nravnim zadržanjem dajal mladini in župljanom dober zgled, ker se smejo po obstoječih zakonih nastavljati za katoliške učitelje samo taki možje, ki so v veri in nramnosti trdni in brezmadežni, take pa, ki zapustijo pravo pot, je treba iz službe odstraniti. Samo, če bo to upošteval, bo mogel doseči svoječasno potrditev od c. kr. deželne oblasti. „Po naročilu njegove knežje milosti“ je podpisal dekret že prej omnejeni dr. Valentin Müller, ki je izvrševal takrat službo deželnega šolskega nadzornika. Iz tega je torej razvidno, da je bila šola takrat popolnoma verska ustanova.

Leta 1872 je Kovačič obiskoval in dovršil z dobrim uspehom kmetijski tečaj

na učiteljišču v Celovcu. Zanimal se je posebno za sadjarstvo in se v tem oziru tudi v Melvičah udejstvoval in skušal ljudstvu koristiti. Mojega očeta je navdušil za sadjarstvo, tako da je zasadil na velikem domačem vrtu pri p. d. Trbišniku v Melvičah največ sadnih dreves v vsej vasi.

Ko je Kovačič prišel iz Ponikve v Melviče, se je kmalu poročil z Magdaleno, hčerko svojega prednika v šolski službi — Janeza Dermuca. V zakonu se je Kovačiču rodilo pet otrok, med njimi Anton, ki je bil za avstrijske monarhije profesor na vadnici učiteljišča v Celovcu in po prvi svetovni vojni profesor v Mariboru (sedaj živi v pokoju v Ljubljani). V tisti dobi je bil župnik v Melvičah Jože Krenn, sin sodnika iz Trga (Feldkirchen), ki je bil sicer nemškega rodu, toda je popolnoma obvladal slovenščino, opravljal bogoslužje samo v slovenskem jeziku in volil pri volitvah vedno slovenske kandidate. Kovačič se je z njim dobro razumel, saj sta bivala pod eno streho, ker sta bila šola in župnišče v isti stavbi. Ko je prišel nekoč župnik v šolo poučevati verouk, je pogrešal palico, s katero je včasih še posebej „poudarjal“ svoj nauk. Ko jo je zaman iskal, je vprašal Kovačiča, kje da je. Kovačič mu je odgovoril: „Ni je več“. Župnik: „Kako to?“ Kovačič: „Zlomil sem jo.“ Župnik: „Zakaj?“ Kovačič: „Ker je po novem šolskem zakonu (1869) prepovedana v šoli kakršnakoli telesna kazen.“

Državni šolski zakon iz leta 1869 je učiteljem prepovedal opravljanje službe cerkovnika, ker je to bilo neskladno z učiteljskim poklicem. Kovačič je leta 1870 opustil službo cerkovnika, pač pa je ostal še vedno organist. Imel je smisel za lepo petje in je imel lep tenor. Zelo rad je prepeval pesmi, ki jih je prinesel s seboj, s Štajerskega in spremljal svoje petje na klavirju. Imel je zbirko slovenskih narodnih pesmi, ki jih je sam zapisoval na Štajerskem. Pozneje jo je izročil univ. prof. dr. Štreklju v Gradcu. Ta jih je objavil v svoji zbirki „Slovenske narodne pesmi“. Leta 1876 je Kovačiču izrekel okrajni šolski svet v Šmohorju „visoko priznanje za posebne zasluge“, ki si jih je pridobil, ko je poučeval ljudstvo o metriskem sistemu, ki so ga takrat vpeljali namesto starih mer in uteži.

Anton Kovačič je bil vse svoje življenje odločen Slovenec, zakoreninjen v slovenskem ljudstvu in si je v Melvičah, Žabnicah in Št. Jakobu v R. pridobil velike zasluge za slovenstvo. Sam je pripovedoval, da mu je deželni šolski nadzornik dr. Josip Gobanc nekoč namignil, da bi postal lahko šolski nadzornik, če ne bi bil slovenskega mišljenja. Toda ostal je vztrajen. Trdne narodne vzgoje je bil deležen v svojem rojstnem domu na Štajerskem in temu narodnemu prepričanju se tudi na Koroškem ni izneveril, kljub neprijetnostim, ki so bile s tem v zvezi.

Maja 1877 je bil Anton Kovačič premeščen iz Melvič za nadučitelja v Žabnice v Kanalski dolini, kjer je služboval do leta 1882, nato pa na slovensko ljudsko šolo v Št. Jakobu v Rožu, kjer je nastopil službo v aprilu 1882. Ljudstvo ga je sprejelo z velikim veseljem. „Mir“ je tedaj poročal iz Št. Jakoba: „Po večni noči smo vendar enkrat dobili novega prvega učitelja v osebi gosp. Kovačiča, ki je k nam iz Žabnic prišel. Dobro došli! Ljudje ga hvalijo, da se z otroci lepo obhaja;

jim je ljubo, da včasih celo pri petju pomaga. Tudi nas kaj veseli, da ne zasramuje in ne zaničuje naše matrne slovenske besede . . . , kar žalibog od nekaterih drugih trditi ne moremo.“¹¹) Kovačič je bil leta 1902 upokojen. Ob upokojitvi mu je izrekel deželni šolski svet priznanje za njegovo dolgoletno uspešno službovanje. Dokler je bil šolski upravitelj na šoli v Št. Jakobu, se je ta vzdržala kot slovenska ljudska šola, takoj po njegovi upokojitvi pa je postala utrakvistična. Občinski svet šentjakobske občine, kjer je deloval 20 let, ga je za njegove zasluge, posebno na področju slovenskega šolstva, imenoval za častnega občana. V Št. Jakobu mu je umrla žena Magdalena, on pa se je kmalu po upokojitvi preselil na Štajersko in bival eno leto v Mariboru, nato pa v Sevnici ob Savi, kjer je leta 1908 umrl.

Podporno društvo za siromašne šolarje (1873 — 1875)

Na pobudo šolskih upraviteljev Antona Kovačiča v Melvičah in Janeza Šumija⁶) na Brdu ter tedanjega župana brške občine Janeza Lederiča, so ustanovili v Melvičah 30. marca 1873 društvo „Šolski novčič“ (Schulpfennigverein) za območje občine Brdo. Načelnik društva je bil župan Lederič, njegov namestnik Jože Lakonik, tedanji župnik na Brdu, tajnik in blagajnik Anton Kovačič, člani odbora pa: šolski upravitelj Janez Šumi in posestnika Tomaž Jank in Andrej Lederič. Namen društva je bila nabava šolskih potrebščin siromašnim šolarjem v šolah v Melvičah in na Brdu. Društvena pravila je odobrila deželna vlada v Celovcu 30. aprila 1873. Vsak član se je obvezal prispevati tedensko en krajcar. Poleg tega je društvo v vseh gostilnah v občini razmestilo nabiralnike za zbiranje prispevkov. Idejo o ustanovitvi društva je sprožil Anton Kovačič, ki je bil duša društva. Leta 1873 je društvo štelo 59 članov in je do novembra nabralo 34 gold. in 40 krajcarjev. Najprej so poravnali nabavne stroške za društveni žig, nabiralnike in tisk pravil v iznosu 17 gold. 16 krajcarjev, ostanek 16 gold. 80 krajcarjev pa so porabili za nabavo šolskih potrebščin. Odbor je 13. novembra 1873 nabavil za siromašne šolarje v Melvičah in na Brdu 1350 zvezkov za lepopis, 4 kartone jeklenih peres, 700 kom. kamenčkov (grifeljev), 3 ovoje pisemskega papirja in to razdelil med siromašne šolarje. Število šolskih otrok v šoli na Brdu je bilo veliko večje, ker je tudi šolski okoliš večji. V Melvičah pa je v šolskem letu 1872/73 obiskovalo šolo 106 do 112, v šolskem letu 1873/74 pa 115 od 116 šoloobveznih otrok. V poslovnem letu 1874 je društvo štelo 97 članov in je imelo 25. novembra 1874: 36 gold. 57 krajcarjev dohodkov. Odbor je nabavil 14. decembra 1874 za šolsko leto 1874/75 naslednje šolske potrebščine, ki jih je razdelil med učence obeh šol: 2100 zvezkov za lepopis, 576 jeklenih peres, 1100 kamenčkov (grifeljev), 6 ovojev risalnega papirja, 8 ovojev zvezkov za risanje, 3 ovoje pisemskega papirja. Za to je bilo porabljenih 30 gold. 45 krajcarjev, tako da je ostalo v blagajni še 6 gold. 12 krajcarjev. V šolskem letu 1874/75 je šolo v Melvičah obiskovalo 119 od 121 šoloobveznih otrok.

Potrebo po ustanovitvi tega podpornega društva je narekovala siromašnost prebivalstva. Delo obeh šolskih upraviteljev v društvu nam je dokaz, da sta Anton Kovačič in Janez Šumi bila povezana s slovenskim prebivalstvom in poznala njegov težki socialni položaj, obenem pa imela skrb za napredek otrok v šoli.

*

Na podlagi podatkov, navedenih v tej razpravi, ugotavljam:

1. da je bilo učiteljstvo na šoli v Melvičah tako kakor drugod v slovenskem delu Koroške do leta 1869 v težkem socialnem položaju, pod nadzorstvom in v gospodarski odvisnosti od cerkvene oblasti;

2. da je treba šteti šolo v Melvičah od leta 1848 do 1873, ko je izšel zloglasni odlok deželnega šolskega sveta od 14. julija 1872, št. 1842, ki je uvedel lažno dvojezičnost — utrakvizem —, po katerem se je slovenščina uporabljala v šoli zgolj za uvedbo izključno nemškega pouka odnosno do Kovačičevega odhoda iz Melvič, med slovensko-nemško odnosno nemško-slovenske šole, „na katerih se je slovenščina v znatni meri uporabljala kot učni jezik in poučevala tudi kot predmet ter je v prvih šolskih let slovenščina prevladovala, v nadaljnjih letih pa zavzemala enakopravno mesto poleg nemščine“. Po uradnih statistikah je bilo na Koroškem ob Rudmaševi smrti leta 1858: 15 slovenskih in 67 slovensko-nemških šol, leta 1859: 16 slovenskih in 68 slovensko-nemških, leta 1864: 26 slovenskih in 64 slovensko-nemških ter leta 1868: 24 slovenskih in 70 slovensko-nemških šol;¹²⁾

3. da je leta 1847 obiskovalo šolo komaj 60—70 šolarjev, dočim ca. $\frac{1}{3}$ šoloobveznih otrok ni prihajalo v šolo, medtem ko je v šolskem letu 1872/73 od 112 šoloobveznih otrok obiskovalo šolo 106, v letu 1873/74 od 116 otrok 115, v letu 1874/75 od 121 otrok 119, tako da je bil obisk šole s strani šoloobveznih otrok skoro stoodstoten. Šola da je bila vso dobo do Kovačičevega odhoda enorazredna, nameščena je bila samo ena učna moč, ki je bila torej spričo števila otrok preobremenjena. Danes je šola dvorazredna, na njej sta stalno nameščeni dve učni moči, šolo pa je obiskovalo leta 1952: 56, leta 1954: 62 šoloobveznih otrok. Slednje številk otrok pa kažejo naravnost katastrofalen padec popularizacijske sile prebivalstva spričo okolišnosti, da je okoliš melviške šolske občine danes isti kakor v dobi Dermuca in Kovačiča, število prebivalstva pa večje kakor tedaj.

Medtem ko je bilo v Dermučevi in Kovačičevi dobi prebivalstvo strnjeno za slovenski pouk v šoli, je danes nekaj narodno izkoreninjenih ljudi, ki rovarijo, opirajoč se na svojo gospodarsko moč, proti itak zelo skromnemu pouku na šoli. K sreči so ti osamljeni!

¹²⁾ V tem spisu navedene podatke, posebno statistične, sem črpal iz uradnih spisov občinske uprave občine Brdo in krajevnega šolskega sveta šole v Melvičah, ko je bil moj pok. oče Jože Felaher župan in predsednik odnosno član krajevnega šolskega odbora, nadalje iz ustnih izročil melviških vaščanov, posebno svojega očeta in posestnikov Jožefa Cankla p. d. Višpelna in Franca Popatnika p. d. Kovača ter svojega sošolca Asin-

gerja p. d. Vajdl na iz Ruta. Dragocene podatke o šolskem upravitelju Kovačiču pa mi je stavil na razpolago njegov sin prof. Anton Kovačič v Ljubljani.

2) Z dekretom krškega knezoškofijskega ordinariata od 8. januarja 1938, Z. 1600, je bila vas Pazerje, ki je spadala k župniji Brdo, toda k šolskemu okolišu Melviče, priključena župniji Melviče.

3) Rojstna vas deželnega in državnega poslanca Franceta Grafenauerja.

4) Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserl. Königl. Erbländern, Wien 1774, str. 23—32.

5) Povzeto po: France Ostanek, Pomen šolskih kronik za zgodovino šolstva. Krok, časopis za slovensko krajevno zgodovino I, 3, Ljubljana 1953, str. 177—178.

6) Janez Šumi na Brdu je bil učitelj Franceta Grafenauerja v dobi pred šolskim letom 1873/74. O njem piše Grafenauer v svojih spominih „Moja leta“: „Moj učitelj Janez Šumi je bil mož stare korenine, dober bolj kot strog, spoštovan od vseh župljanov domače fare Brdo. Njegova učiteljska plača je znašala letno 90 gold. Očetovega naročila (naj sina podučuje v slovenskem jeziku), se je učitelj pač držal, kolikor je mogel in smel“. „Svoboda“ III, Celovec 1950, 3, str. 83.

7) Lojze Ude, Zgodovina slovenskega pouka na koroških ljudskih šolah, ponatis iz „Pedagoškega zbornika“ 1955, str. 6.

8) Dr. Alfred Kasamas, Österreichische Chronik 1949, str. 329 in 356.

9) Jernej Levičnik, roj. 15. VIII. 1808 v Železnikih, dr. phil., konsistorialni svetnik, dekan in župnik v Šmohorju, je bil član okrajnega šolskega sveta. Dopisoval si je s Francetom Prešernom in tudi sam pesnikoval.

10) Dr. Valentin Müller je bil prošt in konsistorialni svetnik, član deželnega šolskega sveta ter od ordinariata določeni komisar na gimnaziji v Celovcu.

11) Mir I, Celovec 1882, str. 12. „Iz Št. Jakoba v Rožnej dolini.“

12) Lojze Ude, „Pedag. zb.“ 1955, str. 9, 10.

Ljudje, in ne narava, narede deželo domačo.

ANDERSEN

* * *

Nihče te ne bo poslušal verno, če boš dejal; bolje vem kot ti!

Če hočeš druge poučiti, moraš postati najprej njihovega mnenja.

BODENSTEDT

* * *

Dobro ime je moškemu in ženski najbližja, najsvetejša dragotina duše; kdor mi ukrade denar, ukrade ropotijo; nekaj je in ni nič, bila je moja, zdaj je njegova — ropotija, sužnja tisočev; toda kdor mi vzame dobro ime, ta me oropa nečesa, kar njega ne obogati, mene pa spravi na beraško palico.

SHAKESPEARE

AMERIKA

Pisatelj Jurij M. Trunk je nedvomno ena izmed močnih osebnosti v narodnem in kulturnem življenju koroških Slovencev. Nacionalni šovinizem ga je po plebiscitu pregnal iz koroške domovine. Živi v San Franciscu v ZDA. Leta 1950 je Mohorjeva družba v Celju založila njegove „Spomine“ — dokumentarno gradivo za politično zgodovino koroških Slovencev, posebno pa za koroški plebiscit.

V letih 1952 in 1953 je posebno v Ziljski dolini oživel izseljevanje mladih gospodarjev v Ameriko in Kanado, kar povzroča nepopravljivo gospodarsko in narodno škodo. Pretresljivo visoko je število tistih, ki jih je nacizem pognal v hitlerjansko klavnico in

še niso več vrnili. Koliko slovenskih domov na Koroškem je ostalo brez gospodarjev! In mnogi, ki so se vrnili, so se začeli izseljevati v Ameriko in Kanado.

Zaradi tega bo nedvomno zanimal koroško javnost Trunkov spis „Amerika“, ki ga je končal leta 1948. Rokopis je poslal svojemu sorodniku, sedaj že pokojnemu Francetu Uršiču, ki mi ga je izročil.

Razen uvoda in spodaj navedenih štirih poglavij obsega rokopis še nadaljnjih deset poglavij: Šola - Izobrazba, Socialno vprašanje, Amerikanizem, Samouprava, Politika, Vlada, Sodnijsko postopanje, Razna vprašanja, Delo v Ameriki, Gospodarstvo. Delo misli Trunk izpopolniti še z osmimi poglavji z raznih področij. S Trunkovim dovoljenjem objavljam poleg uvoda prva štiri poglavja.

Dr. J. Felaher

Uvod

Zanimanje za Ameriko se je pričelo, ko je leta 1492 Evropa Ameriko odkrila. Primeroma je to le kratka doba. Za Slovence je ta doba še krajša. Stoletja smo poznali Ameriko le po imenu. Končno je zgrabilo zanimanje tudi nas, ko je izseljevanje v Ameriko začelo prazniti slovenske vasi. Kakor bi nas bila zgrabila mrzlična bolezen. Računati moramo z dejstvi. Izživiljenje dejstev je drugo vprašanje. Škoda ali pridobitek? To ne potrdi niti ne odpravi zanimanja. Izseljevanje je skoroda izginilo, prenehalo, nikakor pa se ni razblinilo zanimanje.

A zanimanje za Ameriko se je prevrglo prav na vsem svetu na drugo plat, prišlo skoroda na prvo mesto vseh zanimanj. Saj vidite, kakšno vlogo igra Amerika v sodobnem času.

Razmere so se izpremenile prav pred našimi očmi. Zanimanje Slovencev za Ameriko se je morda zmanjšalo zaradi preneha izseljevanja, v resnici pa je celo naraslo.

Ena važna stran se je prikazala v zadnji dobi: na površje sili fizika, ki postopa matematično. Pa je ta znanost še šibka. Šele nekaj desetletij je od tega, kar se je Maks Planck ustrašil indeterminizma v naravi, in De Broglie je svojo knjigo o temeljih fizike objavil šele leta 1927.

Zdaj je fiziki na čelu dr. Albert Einstein in ta je izjavil: „We all are dancing to the mysterious tune of an unknown fiddler“ — Ples plešemo po skrivnostni melodiji, ko svira neznan goslar.

Tako je, tako ostane.

Opišem Ti nekoliko Ameriko. Da poznaš vsaj nekoliko Ameriko, laže se boš orientiral.

San Francisco, California, U. S. A. 1948.

I.

Novi svet

Kolumb ni prvi zagledal novega sveta. Bili so tam že Indijanci. Tudi čez Islandijo je prišlo nekaj Normanov v New Fundland. Z vso pravico pa se prizna Kolumbu odkritje Amerike, ko je dne 12. vinotoka leta 1492 stopil na otok San Salvador. Bil je to nov svet za Evropejce. Novi svet ali Amerika je bila odkrita. Kako je moralo Kolumbu in spremljevalcem zatrepetati srce!

Kakor bi zablislilo in udarilo, tako je bilo, ko je prišla vest o novem odkritju. Španija se razgiba na vseh koncih, postane imperij, kjer sonce ne zatone, kopiči zlato za tedanji merkantilizem. Glas zgrabi Portugalce, preskoči na Francijo, Anglijo, ves evropski zapad. Amerika . . . Amerika . . . zadoni.

Tudi gibanje nastane. Sprva gre za zlato, bogastvo. Razvnamejo se strasti, pride do borb. Še drugo gibanje se pojavi — naseljevanje.

Naseljevanje v Ameriko ima svoje zgodovinsko ozadje. Znana je doba prese-ljevanja narodov. Kakor v kotlu začne vreti tam na daljnem vzhodu. Vse sili proti zapadu. Čuden pojav, zgodovina nima zanj zadostnega razloga. Rimski imperij je ob Renu in Donavi napravil ograjo močnih utrd. Ograja zadržuje naval, vzdržati ga ne more. Leta 475 imperij podleže, val narodov gre naprej in se ustavi šele ob Atlantiku, ker ga je ustavilo morje.

Vsi ti narodi so bili barbari. Poprijeli pa so se omike, ko so izpremenili voz v hišo, meč zamenjali s sekiro in plugom, ter začeli obdelavati zemljo. Vsaka omika namreč, kultura, je navezana na zemljo.

Pritisk z vzhoda pa ni ponehal. Tudi Slovani so začeli pritiskati proti za-

padu, ker so jih potiskali drugi, Huni, Avari, Madžari, Turki, Tatari, naprej pa niso mogli, ker so bili že drugi v hišah ob Atlantiku. Tam je postalo tesno.

Tu se dogodi, da Krištof Kolumb prejadra Atlantik in odpre vrata v — nov svet. Kakor se odpre pri napetem parnem stroju ventil, tako je bilo.

Gre za nadaljevanje preseljevanja. Stoletja malo pomenijo. Trume ne morejo čez Atlantik, le skupine na ladjah. Ko dospejo na obalo Amerike, se ustavijo le deloma, le začasno. Zemlje je na izbiro. Vzamejo ji, kar morejo, potem dalje, naprej, obzorje je na videz neizmerno. Preseljevalni voz se pomika proti zapadu, najprej počasi, potem bliskoma, ko voz zamenja parni stroj. Povodenj se vali po planjavah, prekorači gorovja, dokler ne dospe do Pacifika, do novih zaklenjenih vrat. Tu se mora ustaviti, kakor nekoč ob Atlantiku.

Znanost je med tem napredovala. Drugega novega sveta ni. Tok se mora obrniti, voz se izpremeni v hišo, človek se poveže z zemljo.

A srce človekovo je nenasitno. Nove zemlje ni, želja po bogastvu pa neutešna. Zgrabimo, kar se more zagrabiti. To je začetek nenasitnih trustov. Predsednik Theodor Roosevelt zavihti z bičem, le deloma uspe. Val od Pacifika nazaj seže prav v Evropo, Amerika se zaplete v prvo svetovno vojno. Nikogar ne pusti posegati v Ameriko (Monroe doctrine), sama pa gre v Evropo in si tam nagrabi. Sledi prav divja prosperiteta, skoroda pa tudi polom. Amerika je individualistična, kapitalistična, kar pomeni: vsak zase. Imenitno, če se mu „by hook and crook“ posreči, za druge, za splošnost se nihče ne zmeni. Nastane kriza, ki preti vse podreti. Tedaj nastopi Franklin Roosevelt. Čuden organizem je Amerika. Kadar zboli, najde zdravilo v lastnem organizmu. Brez tega prav edinstvenega svojstva Amerike bi Roosevelt ne bil uspel, ne mogel odvrniti vsaj trenutne nevarnosti.

Drugič valovi iz Amerike nazaj v Evropo, zopet stoji Amerika tam v vojnem konfliktu.

Kaže, da je smrt prezgodaj pobrala Roosevelta. Konec vojnih operacij ni prinesel miru.

Različno od preseljevanja je naseljevanje v Ameriko. Prvo je bolj obči pojav, drugo nekako zasebnega značaja. Posamezni, manjše skupine, se odločijo iti v novi svet. Polagoma zgrabi tok mase, ki štejejo na milijone, milijone tudi Slovanov. Za duševni razvitek Amerike so bili odločilni prvi naseljenci. Amerika ni postala mogočna, kakršna je danes, po številu naseljenцев, temveč po duhu prvih, razmeroma maloštevilnih naseljenцев. Kakšni so bili ti? Čemu so odšli iz Evrope? Ozadje je politično, še bolj pa versko. Polagoma je prešlo vse na politično torišče.

V Evropi so bila versko-politična trenja. Ni bilo svobodnega izražanja, in kjer je bila oblast, je vladalo preganjanje. Da se izognejo nasilju in pridejo do svobode, se odločijo za pot preko Atlantika, kjer bi uravnavali vse „po svojem“ in bili svobodni. Pripomnim, da absolutne svobode med ljudmi ni. To se je z vse-

mi sredstvi takoj pojavilo tudi v Ameriki, ko so prvi zagovorniki svobode postali hudi fanatiki. To so neizogibni izrodki.

Amerika ima za seboj zgodovino do 200 let, in ta zgodovina se more kritično in pragmatično presoditi. Amerika pokaže lahko na svoj „american way of life“.

II.

Zgodovinski razvoj Amerike

„Zgodovina je učiteljica.“ To velja o Ameriki in Amerika ima precej zgodovine za seboj. Golo naštevanje letnic in dogodkov ni nobena prava zgodovina. Čemu je prišlo do tega in takega dogodka? To je pragmatična in prava zgodovina.

Gre za Zedinjene države Amerike (U. S. A.). Te igrajo vlogo, vsa druga Amerika le sledi. Do milijon ljudi je bilo v Severni Ameriki že pred odkritjem. Niti Indijanci niso bili prvi. Že pred njimi je bilo tam pleme (Mound-Builders) z visoko omiko. Izumrlo je. Za razvitek Amerike pridejo v poštev le naseljeni Evropejci, ki so prinesli izrazite zmožnosti že s seboj in jih razvili v izrednih razmerah do stopnje, da je postala Amerika dežela vseh možnosti in je danes mogočna. Borba z Indijanci je bila neizogibna, slavna ni.

Na razvitek je vplival angleški duh, ki se je izcimil iz ustavnih bojev. Jedro mu je smisel za prosto državo, čut za red in pravico, spoštovanje do obstoječega, in vendar tudi prilagoditev razmeram novega časa in novih dežel, izredna podjetnost z jekleno vztrajnostjo in smisel za to, kar se da v danih okoliščinah doseči. Te moči so bile, ki so dvigale Angleško in zidale Zedinjene države.

Naseljevale so se različne trgovske družbe, kjer so naseljenci bolj in bolj prišli do zastopstva, torej do določevanja. Angleži so se strnili zoper Holandce, Francoze in Indijance.

Za versko svobodo je mnogim šlo. To stremljenje se je polagoma razširilo tudi na področje politične svobode. Navidezna verska nestrpnost ima svoje razloge v ločitvi cerkve od države. Puritanci so imeli hibe. Najboljši med protestanti je bil Willam Penn, med katoličani Lord Baltimor.

Nazor, da naj narod sam odloča o svoji usodi, se je utrjeval bolj in bolj. Na stale so vasi in mesteca. V „townmeetings“ so razpravljali o občinskih zadevah. To je začetek amerikanske ljudske vlade. Uradniki se morajo voliti, ne smejo se nastavljati. Kraljeva oblast se je krhala, vladna tudi, kolonije so začele postajati samostojne. Ko je vlada skušala okrniti samoupravo, je sledil odpad.

Za kulturno udejstvovanje ni časa, prevlada skrb za gospodarski napredek. Vse je vključeno v verige strogega kalvinizma. Polagoma se le začne širiti duhovno obzorje in prodira v širše mase.

Ko začne naraščati tok preseljevanja iz kolonije v kolonijo, iz naselbine v naselbino, se začne porajati duh zedinjenja. Boj s Francozi pripravi zedinjenje, odpad od Anglije kolonije zedini. Francozi drviijo kar naprej, Angleži se utrjujejo.

Do borbe pride bolj med Francijo in Anglijo, ne toliko med kolonijami. Poraz Francozov je v svetovni zgodovini važen dogodek. V Ameriki zmaga angleški jezik, se uveljavijo angleške šege, se širi angleška uprava. Visoko vzplamti ameriška zavest, raste ameriška moč. Kolonije začutijo, da vzamejo usodo lahko v lastne roke.

Oddaljenost od Anglije ni razlog za odpad, niti ne demagogično hujskanje, upor, ker to ni v amerškem značaju. Prebivalci niso le Angleži in takim ni bilo za Anglijo. Mnogi so bili pregnani, revolucionarji. Anglija si je hotela kolonije podvreči, s tem pa žalila ameriško samozavest, svobodoljubje. Vsako okrnjevanje pravic pomeni ponižanje amerškega ponosa. Borba zaradi sladkorja in kolkov se izčisti v naziranje, da se določenih pravic niti zakonodaja ne sme dotakniti. To načelo postane podlaga amerškega prava. Ker kolonije niso zastopane v parlamentu, začnejo poudarjati načelo angleškega državnega prava: „No taxation without representation — kdor ni zastopan, se ga ne more obdavčiti“.

Borba privede do posvetovanja v New Yorku dne 7. vinotoka leta 1765. Sklenejo 14 resolucij zoper angleški parlament. To je važen dogodek v amerškani zgodovini. Kolonije se zedinijo. Duh je revolucionaren, nepostavnosti pa ni, odpor dobi takoj oblike urejene države.

Amerikanci vriskajo. Parlament ne postopa diplomatsko, odpor preide na ulico. Po raznih nespametnih vladnih odredbah spoznajo Amerikanci, da gre za svobodo vseh. Pride do prvega kontinentalnega kongresa v Filadelfiji dne 5. kimovca leta 1774. Zbor nekaj priporoča, a odredi tudi volitev odborov za izvršitev odredb. S tem si prisvoji izvršilno moč. Parlament nastopi s silo. V Concordu se pojavi prvi kolonialni vojak, pade prvi strel, vojna se začne.

Drugi kontinentalni kongres dne 11. maja leta 1775 se še obotavlja, končno pa si prisvoji zakonodajne in izvrševalne pravice. To je revolucionarno, pa potrebno, ker vojna že divja. Washington srečno konča vojno, dne 17. sušca leta 1776 zapusti zadnji angleški vojak območje 13 amerških kolonij. Treba je proglasiti neodvisnost tudi pred svetom. Dne 4. julija leta 1776 sprejmejo načrt proglasitve neodvisnosti.

Proglasitev še ni ustava, ta se izoblikuje le polagoma. Oblika mora biti republikanska, glavna moč v zborih. Vsako zlorabo moči naj bi onemogočili „bills of rights“, ki vsebujejo naravne pravice posameznika, katerih se nihče ne sme dotakniti: pravico o svobodni besedi, prostem tisku, prosti vesti, zborovanju. Doslednosti ni, ker je volilna pravica navezana na neko posest in javna služba na protestantovsko vero. To je okrnjena svoboda.

Anglija ne odneha, dokler ne pride do kapitulacije dne 19. vinotoka l. 1781 pri Yorktownu.

Sledijo zmede. Do ustave pride šele 17. kimovca leta 1787. V veljavo stopi dne 4. sušca leta 1789. Naprej jo izpopolnujejo in ji dodajo kak pristavek, ki naj

bi varoval naravne človeške pravice. „Kongres ne sme nikoli zabraniti prostosti vere, svobode govora, tiska, zborovanja . . .“.

Od novih razmer so imeli premožnejši sloji večji dobiček, ko so utrdili srednjo oblast. Očitali so jim aristokratske in monarhistične težnje. Zato so se s podarkom imenovali „republikance“, njih nasprotniki pa „federaliste“. Prvič se prikaže razpoka med severom in jugom.

Nastale vojne ojačijo moč Amerike. Dne 2. grudna leta 1821 proglasijo „Monroe doctrine“ — Amerika Amerikancem!

Ko se Amerika razširi na zapadu do Pacifika, pridobi demokratična misel večji pomen. Zapad vpelje splošno volilno pravico, odredi, da mora volilne može, ki volijo predsednika, (višje uradnike in sodnike) voliti neposredno ljudstvo samo, in da se mora prepustiti izprememba ustave narodnemu glasovanju. Največjega pomena za moderno amerikansko življenje postane ločitev cerkve od države. Razlog za ločitev cerkve od države je bila medsebojna verska nestrpnost posameznih verskih sekt.

Ta ločitev je obstaja že od začetka v državah Rhode Islandu in Pennsylvaniji. Revolucija je odpravila posebne pravice angleške cerkve kot zaveznice Anglije. Ker je nastalo vedno več sekt, so določili, da nobena ne dobi podpore iz državnih denarjev in se mora vsaka cerkev obrniti do svojih vernikov, ki naj jo podpirajo in vzdržujejo s prostovoljnimi prispevki. Od leta 1833 ni dobila nobena verska skupina v Zedinjenih državah nobenih prispevkov za verske namene. Zato pa imajo razne skupine popolno prostost, da se organizirajo, nastavljajo svoje služabnike, si pridobivajo premoženje . . . Posledice te ločitve so bile vsekakor dobre. Ponehal je verski boj in razni prepiri so jenjali vsaj v javnosti. Cerkve pa svojega opliva nikakor niso izgubile v socialnem in družbenem življenju, niti ne v politiki, dasi so iz te izključena kulturna vprašanja. Posebno je pridobila katoliška cerkev, ker ima že po svojem ustroju trdno organizacijo.

Do leta 1828 so imeli vso moč aristokrati iz Viržinije in puritanske družine iz Nove Anglije. Predsednik Andrew Jackson je bil prvi mož z zapada, brez posebne izobrazbe, bistrega duha, praktičen, odločen, pravi Amerikanec. Politika je postala molzna krava strankarskih „bossov“. Borba valovi sem in tja, dokler ne pride do kritičnega vprašanja o sužnjih. Abraham Lincoln reši vprašanje, vendar le z mečem. Rane še niso zaceljene.

Leta 1873 je prišlo 460.000 naseljencev, v večjem številu tudi Slovani. Prospeh narašča, gniloba tudi. Vsakdo hoče postati bogat in sicer takoj. Zato vsakdo špekulira in nihče ni izbirčen v sredstvih. Sledijo škandali v najboljših krogih. Pride do polomov, vsakemu se dolgo poznajo posledice.

V politiki sta od leta 1860 odločilni le dve stranki, boljše dve organizaciji. Pri vsej demokraciji je Amerika razredna država, zato ena politična stranka še zagonetno pojmovanje.

Znamenita je zgodovina Amerike. V primeroma kratkem času so energični Amerikanci odprli neizmerne pokrajine s silnimi zakladi živil in surovin, da mi-

lijoni udobno živijo. Poudarek: „We want our way of life“ je povsem opravičen. — S skupnimi mislimi in zavestnim stremljenjem so zvarili enotno „ameriško ljudstvo“, ki s svojim vplivom valovi nazaj med velike narode Starega Sveta.

To ljudstvo si vlada samo, duh samodolčbe je prešel v milijone, Amerika je demokratična, postala velika, prva svetovna sila na podlagi demokratičnega duha.

III.

Stremljenje po izpopolnitvi

Mogočna je postala Amerika, njen vpliv se čuti po vsem svetu. Ameriko so zidale razmere, kakršnih ni nikjer. „Kakor je v Ameriki, tako hočemo“. Taka želja je umljiva, ampak naivna. Razmer, ki so pripomogle do mogočne stavbe sedanje Amerike, ne more nobena dežela ponoviti, ker so edinstvene, pristno amerikanske.

Razmere same pa bi spet ne bile naredile te znamenite državne tvorbe, ko bi ne bil delal in ustvarjal v teh okoliščinah izreden duh, ki je bil enako svojstven že kar v začetku amerikanskega uveljavljanja in je v toku zgodovine postavil to mogočno Ameriko. Ta duh je odločilen in tu se marsikaj lahko po-
sname in prilagodi danim razmeram, da bo nekako „kakor je v Ameriki“.

Po naravi ima vsakdo zmožnost, da se izpopolni, če pa izpopolnitev doseže, je odvisno od njega. Brez dela ni jela. Tu so se Amerikanci izkazali. Dolgo so se le učili in posnemali. Imeli so toliko opraviti z vsakdanjim življenjem, da se niso mogli poglobiti v vprašanja, za katera je treba mnogo časa in truda. V primeroma kratkem času pa so zelo napredovali. Njihovo državno in družbeno življenje je postalo vzorno, njih trgovino in obrt občuduje ves svet. O uspehih na področju duševnega življenja, o napredku v umetnosti in znanstvu je bilo dolgo časa le malo kaj slišati, in šele v novejši dobi so storili korak naprej tudi v tem oziru. Stremljenje njih duševnega udejstvovanja je od nekdaj merilo na notranjo izpopolnitev posameznika. Razlog temu je v tistem puritanskem duhu, ki je od nekdaj prevladoval tudi v javnem življenju. Novoangleške države so igrale važno vlogo tudi na področju duševnega, idealnega izražanja. Nova Anglija je dom puritanizma. Ta pa hoče, kar pove že ime, čistost. Čisto vero, čist značaj, čisto življenje, to zahtevajo puritanci. Človek ne živi, da bi se kratkočasil, temveč da izpolnjuje dolžnosti. Življenje je vredno in veljavno le, ako je prešinjeno z duhom nramnega stremljenja. Izpopolnitev je naloga, ki vse obvlada. Umetnost, znanost, pesništvo pri takem pojmovanju niso vrednote same na sebi, temveč le pripomočki, ki vzgajajo polnovredne ljudi. Ta duh stremi po tem, da se vzgajajo posamezniki, ne da se proizvajajo duševni umotvori, in posamezniku ni toliko mar, da se izpopolnita znanost in umetnost, temveč da se on izpopolni po njih.

Drugi vir je koristnost, izpopolnitev za praktično življenje, torej utilitarizem, ki je pristnost Amerikancev. Umetnost in znanost naj služita ljudem. Da se izpo-

polni obče blagostanje, je bistveno, stransko naraščaj narodne duševne omike, umetnih in znanstvenih proizvodov.

Krivicu bi delali Amerikancem, ko bi trdili, da jim manjka vzorov, navdušenja za kaj višjega. Marsikaj novega dokazuje nasprotno. Ustava je veliko delo, osvobojenje sužnjev enako. Hodijo svoje poti, drugim nerazumljive, duh trpi, ko drvi vse za dolarjem. Razmere so bile take. Pridobiti je bilo treba, in ko vsak drvi za dolarjem, se veliki duhovi težko vzdržijo na vrhuncu idealov.

Vendar dolar pospešuje tudi duševno delo. Amerikanski mecen se radi pobahajo, pa imajo tudi kaj pokazati. Tuj vpliv je prišel v ospredje, precej samostojen pa je Amerikanec ostal.

IV.

Verstvo

Pojem verstva ne smemo enačiti z veroizpovedjo. Pol Amerikancev ni kristjanov, verno ljudstvo pa so. Mimo smisla za politično svobodo je Amerikancu prirojen čut za resno življenje, za izpolnjevanje dolžnosti, za spoštovanje vsega, kar spoštujejo drugi. Večina prvih naseljencev je prišla v Ameriko, da ohrani svoje versko prepričanje, in tega se je oklenila tem bolj, ker so bili prišleci neovirani, na svobodnih tleh. Trdo so delali, imeli malo užitkov, bili so v samotnih krajih. Žena je imela velik vpliv, praktičen je bil Amerikanec, da se je oklenil tega, kar mu koristi, ga dviga v vsakdanjem življenju. Versko naziranje ima netivo v individualističnih nazorih o življenju. Skozi nebeška vrata more iti le posameznik. Čim bolj se je versko naziranje ukoreninilo v duši posameznika, tem močnejša je postala zavest, da kratka pot do smrti ne more biti edini namen življenja, da mora služiti vse višjim vzorom. Morda se nesmrtnost prekomerno poudarja, ampak ljudstvo postane verno, in vernost se je ohranila do danes.

Ali je Amerika verna? Ali ni le dolar bog? Prvi vtis prikazuje neko mlačnost.

Amerika se ne briga za cerkev. Država je od cerkve ločena. Pridigarji ne delajo državnih skušenj, javne šole nimajo verouka, milijoni ne pripadajo nobeni cerkvi, nižji sloji so brez verskega vpliva. Člen 6 ustave prepove pri javnih službah oziranje na vero in prvi amendement ne dovoli kongresu, da bi vpeljal kako državno cerkev ali oviral versko prepričanje. Vera nima zaslombe in pri štetju ne poprašujejo po verski pripadnosti.

Verska nebržnost pa je le navidezna. Ustava govori drugače. Države, ki so se združile, so bile polne verskega duha. Protestanti in katoliki so šli iskat v Novi Svet versko svobodo in so trpeli preganjanje zaradi vere. Novoangleške države so imele naravnost teokratično ustavo. Ko so se odtrgale od Anglije, so naredile svojo vero za državno in postavile verske zadeve v ospredje. A ko je Jeffersonov predlog obveljal, da se država in cerkev ločita, ni prišlo do tega zavoljo verskega sovraštva. Hoteli so se le izogniti verskim homatijam. Ko bi bili naredili eno vero za državo, bi to pomenilo tlačjenje druge. Ločitev pomeni v Ameriki, da je cerkev

svobodna. Ni šlo sve kar na en mah. Dolgo so pospeševali kalvinsko vero, versko ravnopravnost vpeljali šele leta 1833. Danes še izdajajo posamezne določbe zoper bogokletstvo in motenje službe božje. Združenje se kaže tudi, da predsednik razglasi Zahvalni dan (Thanksgiving Day), določi spokorne in molitvene dneve, in da odpravljajo zakonodajna zborovanja z molitvijo. Ljudstvo se takoj dvigne, ako bi kaka verska skupina začela politično mešati in podpirati pri krajevnih volitvah stranko, ki bi davke dala napravam tiste skupine ali cerkve.

Pravno je cerkev javna družba. Nihče ni prisiljen pridružiti se kaki cerkvi. Vsaka skupina se more organizirati, nastavlja služabnike, oskrbovati premoženje. Prepiri spadajo pod državljansko pravo kakor prepiri vsake družbe. Zahteva se neko nadzorstvo, a tekmovanje je neomenjeno in posameznik stoji v odnosu do cerkve na stališču pogodbe. Kdo reče: „To je kšeft, tlačenje, oskrumba!“ Nihče ne želi izpremembe.

Posledice so dobre. Cerkve nihče ne more sumničiti, da pride do uspehov le po državni podpori. Karkoli stori, stori iz lastne moči. Uspeh se oplemeni, vse je ločeno od političnih prepričanj, vse je bolj vzorno. Odpade sum, da cerkev posega v svobodo posameznika, vera je zasebna zadeva. Kdor se pridruži cerkvi, stori to svobodno, sam se podvrže njenim določbam, se zaveže, da bo podpiral cerkev in prispeval za bogoslužne stroške. Nihče ne plačuje davkov za vero, nikomur se ni treba podvreči duhovni oblasti, ako te v vesti ne pripozna. Po ločitvi cerkve od države je postala vera zadeva družbe. To je velikanska pridobitev. Država stopi v ozadje, na njeno mesto pride družba. Dokler vlada neki zunanji pritisk, je socialna družba na znotraj malomarna, a takoj pokaže svojo moč, ko zapazi, da ni pritiska in je odločitev v njenih rokah. Izcimi se pritisk, ki je hujši od državnega in vendar ne krati svobode, ker pripadnost kaki socialni družbi ni dano dejstvo, temveč smer stremjenja in časti. Ta družabni pritisk bi se ne bil mogel razviti, ko bi prebivalstvo ne imelo verskega čuta, vernosti. Ker so Amerikanci verno ljudstvo, so vernost povzdignili v socialno zahtevo in vernost uspeva.

Zveza med cerkvijo in družbo se kaže najbolj pri raznih sektah. Pred Bogom smo vsi demokrati, najmanj demokratičen pa je Amerikanec na cerkvenem področju. Tega ne vidiš samo na cerkvenih stolih, temveč tudi v sektah samih. Episkopanci, metodisti, unitarci . . . tvorijo socialno različne skupine in v enem kraju so ti, v drugem spet oni v ospredju. Ker se pa naslanjajo na različne skupine, med seboj dobro izhajajo, ker ima vsaka skupina svoje področje. Ko jih je veliko in je razloček med njimi večini nepoznan, se ublažijo nasprotstva, saj Amerikanec ni zavisten in privošči vse dobro tudi bližnjemu.

Socialna družba podpira verske zahteve. Cerkev čislajo, v hišah vlada vernost, služabnike cerkve spoštujejo, službo dobro obiskujejo. Sicer se mnogo piše o hinavščini, ko odpravljajo ali zaključujejo slavnosti, pojedine, zborovanja z molitvijo. Vse pa ni farizejstvo, ako vlada v deželi in družbi toliko vernosti. V Ame-

riki se govori prvič o „businessu“, drugič o veri in šele potem pride politika na vrsto.

Verski vpliv se kaže pri sklepanju zakonov. Kadar dobi Američan od uradov dovoljenje (licence), more skleniti zakon pravno ali pred uradnikom, ali pa pred zastopnikom cerkve. Za veliko večino je še danes samo po sebi razumljivo, da si zakonca obljubita zvestobo pred oltarjem.

Ako pomislimo, da je amerikansko ljudstvo sestavljeno iz veskih pregnancev, da je postala Amerika sčasoma dom verske svobode, da so Amerikanci imeli od nekdanj resne življenjske nazore, da je vsa vzgoja in нравno stremljenje od nekdanj slonelo na zaupanju v Boga — In God we trust, v Boga zaupamo, ta napis nosi amerikanski denar — potem je pač jasno, da mora tako biti, kakor je, in da se ta podlaga ne bo dala zlahka zrušiti. Res je, da je število tistih, ki se ne oklepajo cerkve, veliko. S tem pa ni rečeno, da bi bili sovražniki cerkve, ker brezverstvo se ne strinja z značajem Amerikanca.

Verskih skupin je na stotine. Vsem je skupno, da jih vodi duh нравne izpopolnitve.

Amerikanec je jekleno нравen. Tak je bil, ko je stopil na amerikanska tla, tak je pristen Amerikanec. Evropa se ne more kosati glede нравnosti z Ameriko. Pri tem se ne smemo ozirati na velika mesta, niti ne na „Amerikance“, ki so šele včeraj prišli, ali na posamezne klativiteze, kakršni so povsod. Opazovati moramo pravega Amerikanca na njegovi grudi, v malih mestih, v velikih mestih pa višje sloje. Življenje in delovanje teh milijonov bo opazovalcu povsod kazalo, da so ti sloji нравno resni, нравno preprosti in нравno čisti.

Vtis je lahko drugačen in nasproten. Kadar se govori o posvečevanju nedelj, zmernosti, spolni нравnosti, dobrodelnosti in javni poštenosti, se kaže obenem na hinavščino, farizejstvo, razporoke in zakonske škandale, korupcijo in goljufije bank, dobrodelnost iz sebičnih namenov.

Ko so začeli prihajati milijoni v deželo, so prišli med njimi tudi нравno dvomljivi elementi. V novejši dobi se je marsikaj v Ameriki izpremenilo, narvne hibe so se pomnožile, razni škandali se povečali, amerikanski značaj je postal sumljiv. Dosti dobrega pa je ostalo, saj bi drugače Amerika ne mogla postati res velika in bi ne bila, kjer je danes.

Omejenost duha ustvarja svojeglavnost, in naša vera ne seže zlahka dalje kot naše oko. Norci in bedaki opazujejo vse skozi očala svojega telesnega razpoloženja.

ROCHEFOUCAULD

* * *

Kdor blodi, nadomešča z ihto in silo to, kar mu manjka v glavi in v roki.

GOETHE

Kako so se gostili koroški mogočnejši v srednjem veku

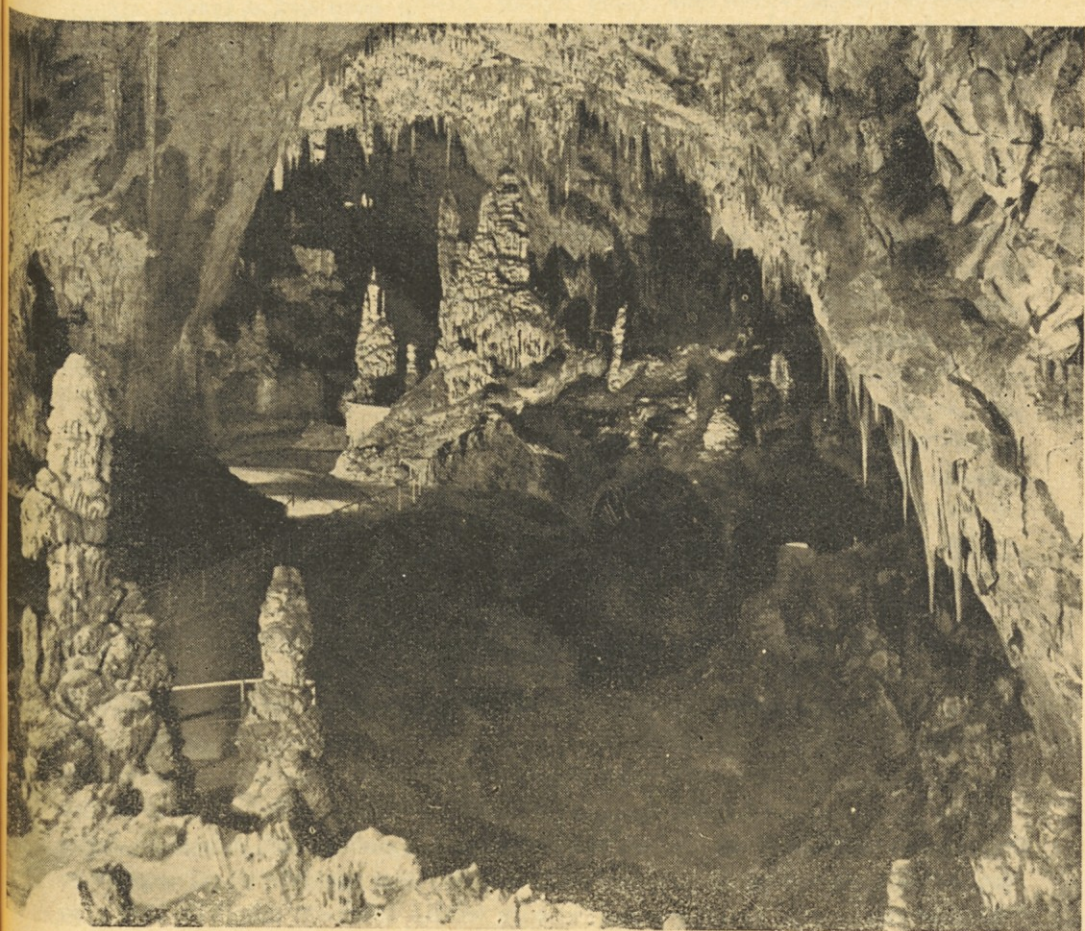
V zalogi celovške knjigarne Kleinmayr je izšla knjiga „Paolo Santonino, Reisetagebücher 1485—1487“ (popotni dnevniki) v prevodu prof. Dr. Egger-ja, v kateri pisar Santonino popisuje med drugim tudi doživljanje na Koroškem. Ko so glavni napadi Turkov na Koroško minili, so višji cerkveni krogi v Italiji zvedeli, da je bilo mnogo cerkev oropanih in požganih. To ni bilo čudno, saj so Turki požgali cele vasi, poklali prebivalstvo, ki se ni rešilo daleč v gozdove, mladino pa odpeljali v sužnost, iz katere se je le malokdo rešil. — Da cerkve na novo posveti, in jim da novo cerkveno podlago, je obiskal Koroško neki škof iz okolice Benetk, očitno na višji ukaz. Nosil je s seboj tudi več relikvij (svetinj), da bi bol podprl pobožnost obupanih ljudi, ki so bili jako nevoljni, zlasti zavoljo raznih domačih mogotcev, od katerih niso dobili v svoji obupni borbi proti Turkom skoraj nobene pomoči. Razumljivo pa je, da je bil potujoči škof gost v raznih koroških gradovih in prav zanimivo je, kako so se takrat, ko je ljudstvo trpelo največje pomanjkanje in bedo, po gradovih mastili v taki meri, da je to tudi za najbogatejše ljudi dandanes nerazumljivo. Oglejmo si opis pisarja Santonina (ki je spremljal škofa kot nekak tajnik), glede pojedine na gradu Rožek:

Začela se je pojedina tudi takrat že s kurjo juho, v kateri so plavali posebno pripravljeni piščanci, ki so jih, kakor dnevnik posebej naglaša, pojedli vse do kosti! — Sledile so „izvrstne, na vinu kuhane ribe“, ki so jih pojedli, kakor bi to bil šele začetek. — Tretja glavna jed so bili raki z jajci, „kar je goste, — kakor beremo — jako razveselilo!“ Kot četrto jed so prinesli na mizo pečena piščeta in ledveno govejo pečenko, „izvrstno pripravljeno!“ — Peta jed so bile ribe v aspiku z mandeljni, šesta prsni kos govedine z zeljem in slanino, in sedma prepelice in jerebice, z „izvrstnim okusom“. In sedaj bi bil menda že konec? Nikakor! Na vrsto prišla je sedaj nekaka koroška domača jed — pšeno, kuhano v mastni juhi in sladkano, kar je gostom prav posebno teknilo! — Kruh je bil bel in lahek kakor pero, vino so točili v srebrnih posodah in kristalnih steklenicah, različno, belo in rdeče, deloma tudi s posebno namočenimi zelišči, tako da se je pojedina bolj zavlekla, kakor je bilo za tako visokega gosta dostojno. Tako se to celo pisarju zdi, ki še pripomni, da so se kar potili, ko so vstali od p o j e d i n e! Toda večerjali so zopet prav izbrane jedi in prav razkošno, kakor pripomni pisec: nadevane prepelice s slanino in cimetom, kar dvajset menekov, bolj-ših, kot so bile forele itd., tako da visoka gospoda tudi zvečer ni trpela — gladu!

Kot nekaj posebnega omenja Santonino tudi pojedino na gradu Bekštajn. Te hočemo opisati bolj na kratko. Prva jed: pitani kapuni, dušeni v lastnem soku, „ki so bili tako mastni, da so komaj našli kosti!“ Druga jed je bila mešanica raz-

nih jedil, zajec, pečene piške in goveja pečenka v neki skupnosti, tretja domača posebnost repa s slanino, baje prav fina. Četrta: meso medveda, seveda mladega, s poprovo omako. Peta: vmesna močnata jed, omlete, zabeljene s svinsko mastjo in dišavami. — Šesta: zajčje meso, kurja jetra in drugi kokošji deli, kuhani v juhi z dišavami in kisom. — Sedma: pšeno, kuhano v mastni juhi, s prepelicami, in končna jed, ki je baje škofu posebej dišala, polna skleda sladke smetane!

Ne smemo se torej čuditi, da se je razburjenje kmetov stopnjevalo bolj proti fevdalcem na gradovih, njihovim gospodarjem, kakor proti divjanju tujih, versko nahujskanih Turkov.

Postojnska jama

Čemu je potreben prah v vsemirju in posebno na zemlji

Prah je sploh nepotreben, mi bodo vsi odgovorili, drugi, posebno vsi, ki imajo opraviti kaj po cestah, ali ki stanujejo ob cestah in ulicah, pa bodo trdili, da je prah prava nadloga človeštva. In vendar trdijo znanstveniki, da je tudi prah v našem življenju potreben. Da se ne bi kdo preveč začudil, pripomnim, da seveda ne mislijo na prah, ki se vali po cestah in jemlje marsikateremu vozaču zaradi svoje gostote celo cestni pregled in vid. Znanstveniki namreč trdijo in to tudi dokazujejo, da je ves zemeljski zrak prepojen s tako drobnim prahom, da ga ne vidimo in večinoma tudi ne čutimo. Mogoče nam bo to nekako razumljivo iz vsakdanjega življenja, če poslušamo sem ter tja naše žene, ki strogo gledajo na to, da ne leži prah po omarah, posebno pa tudi ne na tleh, kjer baje zarodi bolhe. Žene, ki eno ali drugo sobo zaprejo, ker je ne rabijo, — prej pa posebno počistijo — in potem po nekaj dneh, ali že drugi dan, opazijo, da leži prah zopet po omarah in drugih predmetih, tožijo: „Od kod se le vzame ta prah, ko vedno brišem, ko nikdo ne pride v sobo, kakor da bi bila okna cel dan odprta!“ Da, od kod neki pride ta prah? Seveda iz zraka, kjer kroži tisti do skrajnosti drobni prah, da ga z očesom sploh ne opazimo. Stalni zračni valovi — niti ni treba, da so to vetrovi — spravljajo precej prahu z zemlje navzgor v zrak, kjer ga zadržujejo zračni tokovi, — saj zrak nikdar ni popolnoma miren — in ga razredčijo tako, da nam postane neviden.

Nekaj posebnega prahu pa pade na zemljo tudi iz vsemirja, polnega nemirja, kjer se meteorji srečavajo in izgorevajo, tako da kroži tudi po vsemirju dovoli različnega prahu, ki ga prevzame na svojem potovanju tudi naša zemlja. Mogoče nam ta ali ona zvezdica navidezno še miglja na nebesnem svodu, pa je vendar že davno ni več, ker je mogoče zgorela že pred tisoč in tisoč leti, se razkrojila ali razpadla, pa je bila od zemlje tako oddaljena, da je svetloba, ki sicer prepotuje 300.000 km v eni sekundi, še vedno na poti.

Svetloba potrebuje že od bližnjega sonca 8 minut in 18,5 sekund. Zato se moramo poslužiti kot enote za daljavo in oddaljenost tako imenovanih svetlobnih let (eno leto bi bilo 9,5 bilijonov kilometrov). Zvezdice, ki se nam zdijo majhne pikice, po sa na ta način tako oddaljene, da jih še vidimo na nebu, pa mogoče že ne svetijo več. Zato tudi samo astronomi z ogromnimi daljnogledi zagledajo, kako zvezde prenehajo, ali se razpršijo. Ujamejo pa to tudi ogromni in za ta posebni namen ustvarjeni radijski sprejemniki po zvokih, ki prihajajo do zemlje in motijo marsikatero oddajo. Take katastrofe v vsemirju povzročajo tudi mnogo krožečih malih delov, pa tudi prahu. Znanstveniki so tudi v tem oziru delali razne poskuse in opazovali učinke prahu v zraku, in to v velikih steklenih cilindrih, kamor so dovajali zrak brez prahu, ali samo z nekim delom praha in z navadnim zrakom.

Pri tem se je predvsem izkazalo, da so pravilne trditve prejšnjih znanstvenikov, da nam prašni delci zraka razdelujejo in dovajajo sončno svetlobo, kar je že leta 1868 dokazoval znanstvenik in profesor astronomije John Tyndall. Če bi zrak ne bil poln nevidnega, pa vendar obstoječega prahu, in bi bil na ta način čist in prazen, bi sončnih žarkov sploh ne videli in bilo bi temno. Zato se nam zdi nebo tam, kjer je manj prahu, že temno modro, in če bi ga bilo še manj, bi bilo temno, četudi bi sijalo sonce.

Pa še ena, mogoče prav težka, ali celo katastrofalna posledica bi mogoče nastala za človeštvo, če bi zemeljski zrak ne bil napolnjen od množine nevidnih prašnih delcev; znano je, da zemlja izpušča vlogo, ki se dviga in ustvarja oblake, in sicer zopet s pomočjo teh prašnih delcev v zraku, ki vežejo mokroto. — Če bi teh ne bilo, bi bile zračne plasti nad zemljo tako nasičene od vlage, da bi pokrivala težka rosa celo zemeljsko površino in vse, kar bi prijemale, bilo bi stalno mokro. Mokra bi bila naša obleka, mokra glava, mokre bi bile roke in težko je premisliti vse tozadevne posledice. Ne bi bilo nizkih deževnih oblakov, niti bi se mogla vlaga kopičiti v visokih, nad planinami krožečih oblakih, in bi se mogoče usipala na visoko gorovje, drla z velikimi silami v doline in pri tem povzročala prave burje, ne da bi si sedaj mogli misliti, kakšne bi bile posledice takega katastrofalnega preokreta. Mogoče bi človeštvo v takem ozračju sploh ne moglo živeti?

Tudi zračni prah, v katerem živimo, ima svoj pomen, čeprav so upravičene naše želje, da bi oblasti vsaj ceste popravile, tako da bi se izboljšala vožnja in hoja po cestah. Poudariti pa moramo, da so nevidni prašni delci v bližini železniškega prometa nasičeni od dima, ki ga bruhajo lokomotive — posebno kadar kurijo slab premog — uro za uro, dan na dan v zrak. Tudi v tem oziru bi bilo potrebno, da dobijo lokomotive, če električni pogon še ni povsod mogoč, vsaj moderne, na zdravje ljudi ozirajoče se dimnike, ki težke črne oblake razčistijo in razkrojijo, kakor bi morali v tem smislu biti urejeni tudi dimniki raznih plinskih naprav in industrije! Mnogo bi bilo treba še dela, da zboljšamo življenje na zemlji. In bolje bi se porabili pripravljeni milijoni dolarjev najprej za take, bližnje potrebe, kakor za izlete okoli zemlje in na mesec.

Če človek ni našega mnenja, se neradi nadejamo od njega zdravega razuma.

ROCHEFOUCAULD

* * *

Zasmehovanje in zasramovanje ne poslabša slabe stvari. Kar je dobrega in lepega na njej, se zasveti toliko lepše, kolikor bolj po njej udrihaš; kakor zlato pod kladivom.

LUCIAN

O naši modi

Ves naš dan je izpolnjen z delom, pa najsi hodimo še v šolo, ali se že učimo obrti, če delamo v uradih, delavnicah, tovarnah, na polju ali v gozdu. In ves čas našega dne bi morale biti pravzaprav snažno, lepo in našim razmeram primerno oblečene. Saj dobro vemo, kako prijetno je imeti pri delu opravka z okusno oblečeno ženo in dekletom, kako dobro dene srečavati jih tako na cesti kot v uradih in delavnicah. Vemo tudi, kako prijetno je materam, ki lahko oblečejo svoje otroke v trdne, okusne pralne obleke, manjkrat pa pomislimo, kako veseli so tudi otroci, če so njihove mame lepo oblečene in kako ponosni so nanje. Mislim, da mi ni treba posebej poudarjati, kako radi gredo možje ob strani okusno oblečenih žena.

Že dolgo ni več res, da bi bila moda stvar, ki jo diktira slavni modni francoski Pariz. To je veljalo za časa madame Pompadour; za časa cesarja Franca Jožefa, ko so se modne dame vozile s kočijami, ko se nikomur sanjalo ni o športu, danes pa se vozimo s tramvaji, avtobusi. In tako je moda odkrila pot, ki je za delovnega človeka edino pametna in hkrati razveseljiva za oko istočasno, ko je hkrati praktična in poceni.

Pravzaprav se je ta „moda“ rodila v Rimu. Letošnji poletni Rim je ves oblečen v obleke iz blaga, ki so ga dozdej nosili cestni pometači, sluge, vodovodarji, prodajalci, učenci pri obrtnikih. To je trdno, malo trdo sivkasto blago, trpežno, pralno in okusno hkrati. Iz njega si kroje na sto tisoče širokih ženskih kril, oblek brez rokavov za poleti, pod katerimi pa lahko ponosiš vrsto različnih pralnih bluz in moške hlače, ki sicer ne držijo kot britev ostrih robov, imajo pa izdatne žepe in sedež z njimi brez skrbi na stopnišče Španskega trga. H krilom nosijo jopice iz istega blaga in v odličnih rimskih hišah so gospe podnevi oblečene iz enakega blaga kot njihovi sluge, bolniške strežnice in dojilje.

Trpežno, pralno, okusno, je modni diktat, ki ga tudi nam ne kaže preslišati. To je letna moda, ki nam pravi, naj za široka letna krila sežemo po modrem blagu, kot nosijo iz njega delovne obleke vajenci pri naših obrtnikih ali po svetlo-modrem, iz kakršnega so krojene obleke naših bolniških strežnic, po črtastem močnem blagu za blazine ali preobleke žimnic. Urežemo si široko nabrano, ali v pasu gladko krilo in nosimo k njemu bluzo z dolgimi rokavi, ali bluzico brez rokavov ali jopico z golim hrbtom. Na bluzi zavijamo rokave, da se vidi gola, rjava roka in na njej trakec v barvi, ki je ubran z barvo čevljev in torbice. Tako šteje lahko naša poletna garderoba vsaj 2 krili (mogoče sivo in modro in enake bluze, ki jih potem zamenjavamo med seboj). Modni barvi zadnjega leta sta svetlomodra in svetlorožnata. Seve, imamo pa poleg osnovnih naštetih še vse vrste možnosti, kot jih dajejo najraznovrstnejša pisana, črtasta blaga, vse po ugodni ceni. Krila lahko plisiramo, pošijemo z vrstami trakov (takimi, kot jih uporabljamo pri mo-

ških spodnjih hlačah ali s trakovi za v rob pri krilu, ali s knjigoveškimi, kot jih uporabljamo pri šolskih mapah). K rdečim trakovom nosimo rdeče rokavičke. Trakove prišijemo ravno, valovito ali v špico. Na obleko prišijemo poceni okusne gumbе, ki jih lahko uporabimo na nešteto načinov za okras.

Vse, kar nosimo poleti, je poceni, pralno, odvisno posebej od osebnega okusa. Ni dragega blaga, ni drage šivilje, kupiš blaga, sami si krilo ukrojiš in sešiješ magari na roko.

Malo težje je poglavje okrog vrste rožastega potiskanega blaga. Ni lahko sešiti iz njega okusno oblačilo. Tudi tekstilne tovarne, predvsem pa njihovi risarji in risarke, bodo morale počasi menjati svoje nazore. Naši ljudje hočejo biti oblečeni lepo, okusno, preprosto, poceni. Z blagom, na katerem so posejane rožice, to ni lahko. Te vrste vzorci sodijo na svilo, svila je za večerne obleke in za delovno ženo manj uporabna. — Moremo si pa ukrojiti iz rožastega blaga preprosto bluzico z moškim ovratnikom. Pozimi pa lahko nosimo pod takimi pralnimi rožastami, črtastimi, pikčastimi bluzami enobarvne volnene ali polvolnene puloverje.

Kaj pa skoraj osem mesecev naše zime? me boste vprašali. Izredno uporabno naše blago je „tweed“. Kakšne neizčrpne možnosti nam daje za zimska, jesenska, prehodna pomladanska oblačila. K širokemu, iz štirih delov ukrojenemu krilu iz tweda nosimo volnen ali pavolnat pulover ali enobarvno športno bluzo v barvi, ki je ubrana h krilu. Tako široko krilo si laže privoščijo dekleta višje postave, za manjše pa priporočamo ozko krilo z globoko vstavljeno gubo.

Tweed je izredno uporabno blago. Ravno krilo, ravna jopica, k ravni jopici lahko nosiš tudi široko krilo, ukrojeno iz štirih ali šestih delov. Na krilo si lahko prišiješ velik, učinkovit žep. H krilu z velikim pridom ponosiš pulover v barvi, kot so pikice v blagu. Za jesen si urežeš ruto iz istega blaga kot je krilo. V ruti izvlečeš niti, da ima rësice iste barve kot pulover. Ruto lahko nosiš doma, v uradu in tudi vrh plašča iz tweda.

Na tweed z okusom in učinkovito uvežeš drobne volnene vozle, nesimetrično potresene po blagu.

Lepa je preprosta obleka iz tweda, povsem ravna, krase jo le žepi na prsih ali pod pasom.

Okusni preprosti in izredno učinkoviti so plašči iz tweda. Prijetni so in uporabni. Krojimo jih v klasični ravni liniji, z navadnimi rameni brez kake podlage, z dvema navrh prišitima žepoma ali z žepi, vštimi v sešivke. Prišijemo jim eno ali dve vrsti gumbov. Ovratnik mora biti velik ali ozek, majhen. Pod plašči iz tweda nosimo enobarvne obleke, ubrane v barvi twedovih vozličev.

Na koncu naj poudarimo, da obleka ni le potrebno pokrivalo našega telesa, marveč je tudi izraz našega okusa in veselja do življenja. Nove modne smernice, ki nam narekujejo raznoliko uporabo preprostega, trdnega materiala, nam ponujajo vsak dan več možnosti, da uveljavljamo svoj okus in svojo domiselnost in s tem poudarimo svojo osebnost.

ZDRAV DOM

Precejšen del življenja preživi človek doma. Tu se rodi in odraste. Iz šole in od dela se vrača domov. Doma spi in počiva, se uči, čita in piše ter opravlja razna dela. Doma ima družino, tu vzgaja otroke. Želi si biti doma, kadar je bolan, kadar je žalosten ali srečen, celo umreti bi želel doma!

Naravno je tedaj, da si človek želi urediti svoj dom tako, da bo čim lepši, da mu bo čim prijetnejši in udobnejši in da bo čim bolj zdrav.

Ker smo ljudje različni, je razumljivo, da tudi v tem pogledu nismo vsi enaki. Nekdo kaže več smisla in čuta za urejanje doma, drugi manj. Nekateri so pri tem bolj iznajdljivi, drugi spet manj. Tudi enakih možnosti nimamo vsi. Zaradi tega so seveda naši domovi različni. Dejstvo pa je, da se v vsakem, tudi v najbolj skromnem domu, opazi na prvi pogled, koliko truda in ljubezni vlagajo vanj njegovi stanovalci. Dejstvo je, da lahko vrline, izobrazbo in kulturo človeka ocenimo tudi po tem, kako vzdržuje svoj dom. Res je, da je dom slika človeka. Pri tem ni važno razkošje, drago pohištvo, n. pr. ogledala, marmor in podobno. Velikokrat se v hiši, ki je narejena iz ilovice in pokrita s slamo, zrcali neprimerno boljši človek, kot pa je tisti, ki živi v velikem in dragem stanovanju. Velikokrat je preprosta kmečka hiša mnogo bolj prijazna, domača in zdrava, kot pa na zunaj še tako lepa mestna hiša. Velikokrat si zna človek z manjšimi dohodki urediti lepše in bolj zdravo svoj dom, kot pa človek z veliko večjimi dohodki. Važno je le, kako je kdo vzgojen, v koliki meri so mu starši, vzgojitelji in družba privzgojili smisel za lepo in za zdravo. Važno je tudi, koliko se kdo v tem pogledu sam izpopolnjuje in nadalje vzgaja.

V prvi vrsti bi si moral vsakdo prizadevati, da si bo uredil dom tako, da bo bivanje v njem čim bolj zdravo. Saj je zdravje pogoj, da lahko uspešno delamo, od dela pa so odvisni naši dohodki. Zdrav človek je vever, zadovoljen in srečen. Nekateri ljudje spoznajo to šele, kadar zbolijo. Takrat je včasih že prepozno!

Pri urejanju svojega doma večkrat ne mislimo dovolj na zdravje. Včasih pozabljamo na stvari, ki močno vplivajo na naše zdravje, včasih se pa celo ne zavedamo, od česa vsega je naše zdravje odvisno. Ne zavedamo se, da so pogosto pomembnejše tiste stvari, ki jih lahko uredimo brez stroškov, kot pa naprave, ki nas drago stanejo. Ne vemo, da si lahko tudi s preprostimi sredstvi, ki so nam pri roki, naredimo skoraj vse, kar potrebujemo za zdravje v hiši in okrog nje.

Ko govorimo o domu, ne smemo misliti samo na stanovanje, ali na hišo, v kateri živimo. K domu spada tudi vsa okolica stanovanja: dvorišče, vrt, gospodarsko poslopje, hlevi itd. Ta okolica večkrat odloča o našem zdravju. Pomislimo le na vodo, ki jo zajemamo iz vodnjaka na dvorišču. Lahko je samo njegova okolica kriva, da so prišle v vodo bolezenske klice!

Bolezenske klice moramo postaviti na prvo mesto, če govorimo o zdravju ali o boleznih. Le-te namreč povzročajo najvažnejše in najpogostnejše bolezni. Od navadnih, ki jih „mimogrede“ prebolimo, do najresnejših, včasih smrtnih. Tako povzročajo bolezenske klice n. pr. gnojenja kože in podkožnega tkiva, „ture“, angino, davico, pljučnico, vnetja v ustih, želodcu, črevesju, škrlatinko, vnetje možganske mreže, otroško ohromelost, tifus, grižo, vnetje srca, jeter, ledvic, razpadanje zob, revmatizem itd. Bolezenske klice slabijo človeka, mu jemljejo odpornost, zmanjšujejo njegovo delazmožnost in mu krajšajo življenje. Izvirajo od bolnih ljudi in živali, od takih, ki so bolezen preboleli, pa tudi od takih, za katere sploh ne vemo, da so bili kdaj bolni. Pravimo jim kliconosci, ker nosijo v sebi klice. Vsi ti izločajo klice na razne načine, predvsem z blatom in vodo ter s slino in sluzjo pri kašljanju, kihanju in govorjenju.

Klice živijo lahko še dolgo časa, tudi potem, ko so prišle iz človeka ali živali. Nekatere so zelo odporne, druga manj. V odpadkih, smeteh, v človeškem in živalskem blatu dobivajo svojo hrano. Tu se dobro počutijo, včasih se celo razmnožujejo. Tudi v vodi ostanejo žive. Vlaga in toplota njhovo življenje podaljšujeta. Čistoča, svetloba in sonce ter suša pa jih ubijajo, nekatere prej, druge pozneje.

Bolezenske klice se širijo med ljudmi po različnih poteh. Če so v zraku, jih lahko naravnost vdihavajo. Tiste, ki so v smeteh in v odpadkih, prenašajo n. pr. s čevlji v stanovanja. Otroci, ki se igrajo po tleh, jih kaj lahko dobijo v usta, na obleko ali na kožo. Prenašajo jih živali: psi, mačke in druge domače živali, ki brskajo po nesnagi, potem se pa dotikajo človeka in ga ližejo. Podgane, miši in podobna golazen prenaša bolezenske klice od odpadkov na živila. Prav tako tudi drug mrčes. Posebno pogosten in nevaren prenašalec so muhe. Bolezenske klice širijo tudi ljudje z umazanimi rokami, s skupnim posteljnim perilom, z žlico, ki jo uporablja več ljudi drug za drugim, ne da bi jo poprej očistili, s skupnim kozarcem, s skupno brisačo itd. Dež jih spira v zemljo. Tako pridejo v talno vodo in v vodnjak ali studenec. Če je vodnjak slabo narejen, lahko kar z vrha zateka vanj umazana voda ali večkrat celo gnojnica z bolezenskimi klicami vred. Včasih so stene vodnjaka propustne. V njih so razpoke, ali so pa zložene samo iz kamena, okrog pa ni niti ilovice!

Tudi jajčec glist ne vidimo s prostim očesom in tudi ta se širijo med ljudmi na podobne načine kot bolezenske klice. Glistavost je pri nas močno razširjena. Mnogi ljudje ne vedo, da so tudi gliste često vzrok pljučnicam in da lahko povzročijo najresnejša obolenja predvsem otrok, pa tudi odraslih. Večkrat so samo one krive, da so nam otroci izčrpani in telesno ter duševno zaostali.

Pri skrbi za zdrav dom moramo torej v prvi vrsti misliti na bolezenske klice in na jajčeca glist. Spričo tega, da je nečistoča pglavitni pogoj za njihovo življenje izven človeka ali živali in za njihovo raznašanje, je razumljivo, da moramo postaviti na prvo mesto č i s t o t o, če hočemo, da bomo imeli zdrav dom. Osebna čistoča, čistoča v hiši in čistoča izven hiše, to je pogoj za zdravje. Vsakdo ve, kako se čistoča vzdržuje. Ob slovesnih prilikah, ob posebnih obiskih n. pr. prav

vsaka družina počedi in pospravi svoj dom tako, da ga je veselje pogledati. Vse je poribano in pometeno, postelje so sveže preoblečene, pohištvo očiščeno, celó stene so marsikje na novo prebeljene. Dvorišče je pospravljeno in pometeno, gnoj je pokrit z vejami, z listjem ali s praprotjo in družina se je oblekla v čisto perilo te v praznične obleke.

Priznajmo pa, da v naših hišah ni vedno tako! Čeprav nas vzdrževanje čistoče stane le nekaj truda in nam vzame le zelo malo časa, smo pri tem čisto malomarni in površni. Res je, da imamo dovolj dela na polju, v tovarni, v pisarni ali kjerkoli in da ne moremo biti vedno praznično oblečeni in čisti. Saj to tudi ni važno! Važno je le, da se temeljito očistimo, brž ko prenehamo z umazanim delom in da vzdržujemo stalno snago v hiši in okoli nje. Ne samo tam, kjer se vidi, ampak po vseh, tudi skritih kotičkih. Ti so za širjenje bolezni najbolj nevarni! Ni res, da bi za to ne imeli časa. Tako se izgovarjajo tisti, ki se pomena čistoče še ne zavedajo, ki za vzdrževanje čistoče še nimajo razvitega čuta. Kdor pa ima tak čut, ne bo n. pr. stresal pepela od cigarete kar po prtú ali po sobi, ne bo metal ogrizkov, umazanih papirjev, konzervnih škatel in ostankov hrane po tleh. Nič več časa ne bo porabil, če bo stresel pepel v pepelnik, če bo vrgel papir v ognjišče in druge odpadke v posodo za smeti. Prta ne bo stresal kar po tleh in v sobo ne bo prihajal z blatnimi čevlji. Umazanega perila ne bo metal kamorkoli na tla itd. Napačno bi bilo namreč misliti, da je samo gospodinja tista, ki mora vzdrževati red in snago. Če bi bilo tako, potem zares ne bi imela za to dovolj časa. Vsak človek se mora naučiti vzdrževati red in snago povsod, kjer živi! Doma in izven doma mora paziti, da sproti pospravi in počisti za seboj vse, kar je spravil v nered, ali kar je nehote ponesnažil. V tem se kaže izobrazba in kultura! Nesnaga in nered doma torej ni le podoba gospodinje, marveč je podoba vse družine!

Čistoče in reda ne vzdržujemo samo zaradi tega, da bodo imeli drugi o nas dobro mnenje, marveč zaradi tega, ker smo spoznali, da je to za zdravje potrebno. S tem preprečujemo bolezni, ki bi napadle nas in še druge ljudi. Zaradi svojega zdravja in zdravja drugih bi moral torej vsakdo v prvi vrsti vzdrževati čistočo in red! To je dovolj pomemben razlog. Poleg tega pa umazan in razmetan dom ni niti prijeten, še manj pa je lep!

Pri vzdrževanju čistoče v stanovanju je zlasti važno redno, vsaj dvakrat tedensko ribanje tal z vročo vodo in z lugom ali s sodo. S tem ne odstranjujemo samo umazanije, ki daje bolezenskim klicam hrano, ampak uničujemo tudi same bolezenske klice. Poribati oziroma pomiti moramo vsa tla, tudi pod posteljami in pohištvom!

Nadalje je važno večkratno temeljito čiščenje pohištva in redno vsakdanje brisanje prahu. Zlasti na slike, ki visijo po stenah, ne smemo pozabiti. Tudi v prahu živijo bolezenske klice in se z njim prenašajo med ljudi. Velikokrat se prav po tej poti širijo bolezni.

Pri Zilji imajo na kmetih navado, da vsako leto enkrat — pred žegnom —

prebelijo stene. To je za zdravje izredno pomembno. To navado bi morali povsod udomaćiti. Vsako leto enkrat naj bi prebelili svoje stanovanje, kar z apnom. Za to niso potrebni veliki izdatki in vsakdo lahko to napravi sam. Stene bodo tako vedno lepe in čiste. Apno pa ima še to lastnost, da ubija bolezenske klice. Kdor ni zadovoljen z belo barvo, lahko vedno primeša apnu kakršno koli drugo barvo.

Posteljno perilo nikoli ne bi smelo biti umazano. Vsaj vsakih štirinajst dni ga je treba izmenjati. Temeljito mora biti oprano in prelikano. S tem namreč tudi uničujemo bolezenske klice.

Slamnjače, žimnice, odeje, koce, obleke in podobno je treba večkrat nesti na prosto ter stepsti in skrtačiti. Slamo ali koruzno ličkanje bi morali vsaj vsako leto enkrat izmenjati. S tem odstranjujemo prah in preprečujemo razvoj mrčesa.

V borbi proti bolezenskim klicam, glistam in mrčesu sta poleg čistoče najvažnejša sonce in svež ter suh zrak. Sončni žarki in suh zrak ubijajo povzročitelje bolezni. Zaradi tega moramo skrbeti, da bo naše stanovanje deležno čim več sonca in zraka. Že pri gradnj hiš moramo obrniti okna tako, da bo vsak dan v sobe čim dlje sijalo sonce. Paziti moramo, da bodo dovolj velika in da nam ne bodo delale sence sosedne hiše, hribi ali drevesa. Vedeti moramo, da sončni žarki skozi šipe ne ubijajo bolezenskih klic. Zato moramo imeti okna čim več odprta. Na njih ne smemo imeti zagrinjal ali cvetlic, ki bi ovirale soncu in svetlobi dostop v sobe. Sončna toplota in svež zrak tudi sušita stanovanje in onemogočata, da bi se širila vlaga. Vemo, da je vlažno stanovanje nezdravo, ker se v vlagi dobro počutijo bolezenske klice, obenem pa vlaga tudi hladi. Vlažne stene so zelo hladne in jemljejo človeku, ki v takem prostoru živi, preveč toplote. Prehladi se in posledica so najrazličnejše bolezni — od revmatizma do pljučnice, tuberkuloze in drugih bolezni.

V zatohlem in zaduhlem prostoru se človek slabo počuti. Boli ga glava, slabo mu je, ni razpoložen za delo, težko se uči itd. Tudi iz teh razlogov moramo stanovanje zračiti. Paziti moramo le, da ne bo prepiha, kadar smo v sobi. Tudi pozimi mora biti zrak v sobi vedno svež in čist.

Vemo, da sončni žarki delujejo na nas poživljajoče. Krepijo nas in, kar je najvažnejše, vplivajo na nalaganje apna v kosteh. Otroci, ki niso dovolj na soncu, ki preživijo svoje prve mesece in leta v zaprtih in temnih sobah, dobijo bolezen mehkih kosti — rahitis. Pri sončenju moramo biti previdni, ne smemo pretiravati, to vemo vsi. Ne vemo pa, da so naše sobe večinoma pretemne, da okna vse preveč zapiramo in zastiramo in da je mnogokrat ravno to vzrok rahitisa in slabokrvnosti, zaostalosti otrok in slabega počutja ter raznih bolezni ljudi, ki v takih domovih živijo.

Največjo nečistočo izven hiše povzroča navadno gnoj. Neurejeno gnojišče in neurejeno stranišče sta vir najrazličnejših bolezni. Od tod se okužuje naša pitna voda, tu se redi in razmnožuje vsakovrstna golazen, ki prenaša bolezenske klice in nam je v nadlogo, tu se hranijo in razmnožujejo muhe itd.

Kdor pravi, da brez stroškov pri tem ne moreš nič popraviti, se le izgovarja.

Velikokrat je samo pomanjkanje čuta za čistočo in red vzrok nezdravih razmer v hiši in okoli nje.

Tudi betonirano gnojišče ne koristi veliko, če je gnoj nanj kar brez reda nametan in če je raztresen vsepovsod po dvorišču! Pri izbiri prostora za gnojišče gotovo ne odločajo stroški. Samo znanje in smisel za zdravje, spoštovanje do sosedov in čut do skupnosti odločajo, kje bomo določili prostor za gnojišče. Velikokrat je ta prostor sredi dvorišča, pred vrati v kuhinjo ali pod sosedovim oknom, medtem ko imamo prikladnejši prostor za hlevom.

Izobražen in napreden kmet si bo izbral prostor za gnojišče na takem kraju, da bo čimbolj oddaljen od stanovanjske hiše in od vodnjaka. Pri tem ne bo mislil samo nase in na svojo družino, marveč tudi na sosedo.

V prvi vrsti bo skrbel za redno, vsakdanje čiščenje hleva; skrbel bo, da bo gnoj pravilno skladen, da bo gnojišče pokrito in da bo okrog njega dovolj snažno. Tudi kdor nima betoniranega gnojišča, lahko to dela. To je namreč osnovno pravilo, če hočemo imeti zdrav dom in za to ni potrebno denarja.

Kakor v odpadkih hrane in v smeteh, se tudi v gnoju redijo bolezenske klice. Z njim se hranijo muhe in v svež gnoj ležejo tudi svoja jajčeca. Zaradi tega je važno, da spravimo gnoj čimprej na eno samo mesto in ravnamo z njim tako, da bomo kolikor je le mogoče odstranili ali zmanjšali nevarnosti za naše zdravje.

Že samo s pravilnim zlaganjem gnoja bomo naredili zelo veliko, obenem pa bo tak gnoj tudi veliko več vreden. Od njega bomo imeli torej mimo koristi za zdravje tudi gospodarsko korist.

Gnoj pravilno skladamo tako, da razdelimo gnojišče na več manjših polj. Ves gnoj od enega dneva zložimo narahlo na eno takšno polje. Po dveh do treh dneh ta gnoj stlačimo in narahlo naložimo nanj nov gnoj. Tega po dveh do treh dneh spet stlačimo itd. Vrhnja plast gnoja tako ni nikoli starejša kot tri dni. Ves gnoj stalno sproti pokrivamo z vejami. Najboljše je brinje, bor ali smreka. Ko pa pridemo s kupom do vrha, je dobro, če mu naredimo streho s plastjo ilovice. Tudi stene, ki morajo biti lepo poravnane, obložimo z vejami ziroma z ilovico.

Na ta način preprečimo odraslim muham, ki slučajno letajo okrog gnojišča, dostop do gnoja. V notranjosti gnoja se pa razvije tako visoka vročina, da uniči bolezenske klice, jajčeca glist in jajčeca ter ličinke muh. Bolezenskim klicam in muham ter glistam jemljemo tako pogoje za njihovo življenje in jih ubijamo.

Zatekanje gnojnice v zemljo in okuževanje talne vodne z njo lahko preprečimo z ilovico. Dovolj je 40 cm debela plast ilovice. Kmet, ki ve, kaj pomeni za zdravje urejeno gnojišče, si ga bo lahko uredil tudi z ilovico, kamenjem in šibjem. Cement in denar zanj ne bosta razlog, da bi moralo trpeti zdravje kogarkoli. Tudi iz materiala, ki ga ima doma, si bo lahko zgradil gnojišče. Ko bo preračunal potrebno velikost gnojišča, bo naredil podlago iz kamenja ali prepleta iz vrbovih šib. Iz takega prepleta bo naredil tudi ogrodje sten. Za stene je najboljši dvojni preplet. Ena in druga vrsta morata biti toliko narazen, kolikor bo znašala debelina sten, torej najmanj 40 cm. Ko to konča, nabije ilovico v potrebni debelini na

dno in med obe vrsti stenskega prepleta. Nato položi vrh ilovice na dnu znova ploščato kamenje ali gost preplet. S tem bo onemogočeno nastajanje blata na dnu gnojšča. Na podoben način bo naredil tudi gnojnično jamo. Tako gnojšče bo v zdravstvenem pogledu enakovredno betoniranemu gnojšču. Potrebovalo bo le nekoliko več vzdrževanja. Pomembno pa je, da zanj ni stroškov za material, tu je treba vložiti le nekaj truda. Kmet, ki se zaveda, zakaj je gnojšče potrebno, kake koristi bo imel od njega, bo prav gotovo našel čas za to delo. Tak kmet bo prav gotovo skrbel tudi za čistočo v hlevu in na dvorišču, ter bo gnoj pravilno skladal in pokrival. Izbral bo najprikladnejše mesto za gnojšče. Kadar bo pa imel možnost zgraditi si gnojšče iz cementa, si bo preskrbel načrte od Kmečke zveze. Poleg tega se bo o vseh podrobnostih, ki so važne za gradnjo gnojšča, še posve-toval z ljudmi, ki so v teh rečeh strokovnjaki.

Kjer ni ilovice, tam je navadno kamen.

V teh krajih se lahko najde za gnojšče tako mesto, kjer bo naravna kamnita podlaga preprečevala pronicanje gnojnice do talne vode. Tudi tam se da narediti higiensko gnojšče brez posebnih stroškov. Treba je le imeti smisel za to in hoteti!

Brez zdrave pitne vode si ne moremo zamisliti zdravega doma! Z vzdrževanjem čistoče, z gradnjo zdravih gnojšč, kakor smo jih opisali, in s podobno gradnjo straniščnih jam, odстранjujemo najvažnejše vire okuževanja pitne vode. Vendar je to še premalo. Voda v vodnjaku ali studencu se kljub temu lahko okuži, vanjo lahko pridejo bolezenske klice tudi tedaj, če vodnjak ali studenec ni pravilno zgrajen. Če je odprt, lahko padejo že iz zraka v vodo. Če so njegove stene propustne, lahko zateka vanj voda, ki se razliva, kadar jo jemljemo iz vodnjaka ali studenca. Okolica je kaj lahko okužena. S čevlji in z nogami zanašamo tja bolezenske klice. Kliconosci hodijo k vodnjaku, včasih prihajajo v njegovo bližino živali, golazen in podobno. Zaradi tega bi moral biti vsak vodnjak ali studenec tesno zaprt in tudi njegove stene bi ne smele prav nič propuščati. Vodo bi morali jemati le s črpalko. Okrog in okrog vodnjaka bi moral biti betonski tlak, ki bi preprečeval zatekanje zlite vode ob stenah vodnjaka. Poleg tega bi pa moral biti speljan odtok za zlito vodo najmanj 8 metrov daleč proč.

Če nimamo sredstev za ureditev vodnjaka s cementom, si lahko prav dobro pomagamo tudi z ilovico, če jo imamo na razpolago. Okrog vodnjaka je treba v tem primeru skopati kolobar, ki mora segati čim globlje. Najbolje je kopati v obliki lijaka, namreč tako, da je odkopani prostor na vrhu zelo širok, potem pa se proti dnu zožuje. To nam olajšuje kopanje in v zdravstvenem pogledu še bolj zavaruje vodo. V ta odkopani kolobar namreč navozimo in nabijemo ilovico, ki bo varovala vodo v vodnjaku pred zatekanjem okužene površinske vode z vrha ali od strani. Med ilovico je dobro vložiti preplet iz vrbovega ali kakega drugega šibja. S tem sloj ilovice učvrstimo in zmanjšamo nastajanje razpok. Ko smo nabili ilovico do ravnine tal, položimo nanjo ploščato kamenje in na njega nasujemo sloj gramoza. Vsa ta površina mora biti nagnjena od vodnjaka navzven. Tako pre-

prečimo nastajanje blata okrog vodnjaka. Vodo, ki se razliva pri črpanju iz vodnjaka, lahko speljemo po lesenem žlebu ali po žlebu, ki smo ga zložili iz kamenja ali opeke na ilovnati podlagi 8 metrov proč od vodnjaka. Tu skopljemo približno meter globoko jamo, jo napolnimo z grobim kamenjem in nanj naložimo droben pesek. Sloj peska mora biti vsaj 40 cm debel. Vrh njega naložimo zemljo ali ilovico in zasadimo travo — površino pač izenačimo z okolico. Tako smo naredili ponikovalnico za vodo, ki se pri uporabljanju vodnjaka razliva. Na preprost način, brez kupljenega materiala, smo torej zadostili vsem zdravstvenim zahtevam.

Vsaj osem metrov okrog in okrog vodnjaka bi ne smelo biti nobene njive in na tleh nobene nečistoče ali razpadajoče snovi.

Večino naših vodnjakov bi lahko na ta način popravili. Tako bi nedvomno močno zmanjšali bolezni, saj vemo, da je pri nas prav okužena pitna voda vzrok velikemu številu različnih, večkrat prav resnih bolezni. Potrebno je le, da se tega dejstva zavedamo in da vemo, kako se nam voda okužuje in kako je to moči preprečiti. Kdor bo vse to spoznal, bo čisto gotovo našel toliko časa, da si bo tudi v tem pogledu uredil svoj dom tako, da bo bivanje v njem zdravo.

Iz vsega, kar smo navedli, je očitno, da brez čistoče, sonca in svežega zraka ni zdravega doma. Videli pa smo tudi, da si te pogoje lahko ustvari prav vsaka družina. Potrebno je imeti le nekaj znanja o zdravju, željo, da bi si uredili svoj dom lepo, prijetno in zdravo ter dovolj volje, da to uresničujemo.

Neznanje je izmed vseh vzrokov narodnega sovraštva prvi in najsilnejši. Če se večja promet, se manjša neznanje, istočasno pa pojema sovraštvo med narodi. Velika, a lepa naloga čaka železnico, avto, letalo in konzulat.

Ce hočeš postati boljši, kot so drugi, potuj!

GOETHE

* * *

Ker delaš in se učiš z namenom, da boš pobral sadove, se ti zdi delo težavno; če pa boš delal, ker delo samo ljubiš, boš našel v njem že plačilo.

TOLSTOJ

* * *

Le kdor vsak dan pribori si svobodo, življenje, ta naj uživa i prvo i drugo.

GOETHE

O sodobni prehrani

Dandanes vedno več govorimo, da naša prehrana ni pravilna, da ni sodobna itd. Tudi tisti, ki imajo dovolj sredstev, se hranijo tako, kot je za zdravje najbolje. Često torej govorimo o sodobni in moderni prehrani, vendar se mi zdi, da pri nas ti pojmi še niso dovolj razčiščeni. Marsikdo si s pojmom moderne prehrane predstavlja neke novodobne recepte, ki združujejo jedi v nekakšne mešanice, ki so našemu okusu tuje in ki jih ljudje pri nas odklanjajo. Bistvo sodobne prehrane pa nikakor ni v tem, temveč v načelu, da moramo v vsakdanjih obrokih dobivati hranilne snovi v takih količinah, kot jih naš organizem za razvoj, obstoj in krepitev zdravja nujno potrebuje. To se pravi, da lahko obdržimo v jedilniku vse jedi, ki jih naša gospodinja pozna, samo s spremembo količin moramo doseči pravilnejše razmerje. Ne zanikam, da bi pravilno razmerje med živili, ki nam dajejo energijo, predvsem pa zaščitne snovi, lažje dosegli, če bi v naše jedilnike polagoma uvajali prej omenjene novodobne jedi (n. pr. razne načine pripravljanja surove zelenjave, mešanje mlečnih proizvodov z naribanim sadjem, uporaba zelednjadnih sokov itd.), vendar to ni bistveno. Če poznamo napake, ki jih delamo v vsakdanji prehrani, oziroma odstopa od tistih priporočil, ki najbolj ustrezajo fiziološkim potrebam organizma, si bomo prav lahko uravnovesili prehrano. V glavnem so v naši prehrani te pomanjkljivosti že znane. V vsakdanjih obrokih potrošimo namreč povprečno preveč kruha, testenin, močnatih jedi (cmokov, rezancev itd.) in preveč masti. Ker so ta živila zelo redilna, opažamo v naših mestih vedno več predebelih ljudi, ki pa kljub temu niso videti zdravi in se tudi ne počutijo dobro (bledica, utrujenost, slaba prebava, glavobol, razne slabosti itd.). Na drugi strani pa popijemo mnogo premalo mleka, tudi kadar ga je dovolj, in pojemo premalo sadja in zelenjave, predvsem surove. Mleko je eno najbolj popolnih in zdravih živil in je nujno potrebno človeku v vseh njegovih obdobjih, posebno pa še doraščajočemu otroku, nosečnici, doječi materi in starim ljudem.

Če bomo torej v naših obrokih nekoliko zmanjšali količine jedi, ki nam jih dajejo mlevski izdelki, uporabljali manj maščob, namesto tega pa povečali obroke mleka, sadja in zelenjave, se bomo že mnogo bolj približali načelom sodobne prehrane. Poleg tega bi morali seveda povečati nekoliko tudi količine mesa. Meso je sicer danes drago, toda če bi imele naše gospodinjice na razpolago za nabavo mesa tista velikanska sredstva, ki gredo za potrošnjo alkoholnih pijač, bi se naši jedilniki tudi v tem pogledu lahko znatno izboljšali. Zdi se mi tudi, da nekateri ljudje, posebno v mestih, trošijo preveč za obleko in si morajo ta sredstva odtrgati od ust. Če bi poznali velik pomen zdrave prehrane za zdravje, bi marsikateri luksuzni izdelek ostal v izložbi, zato pa bi pošteno prehranili vsaj naše otroke. Večjega bogastva kot je zdravje, pač ne moremo dati otroku na pot v življenje.

Sodobna prehrana torej ni nekaj, česar bi ne mogli razumeti, kajti njena načela so preprosta. Jedi torej ostanejo iste, le njihovo količinsko razmerje v vsakdanjih obrokih moramo popraviti. Najbolj preprosto bomo sestavljali pravilne jedilnike tako, da si predstavljamo vsa živila razdeljena na posamezne skupine. Vsak dan pa mora biti na mizi po eno živilo iz vsake skupine.

Približne povprečne količine živil, ki naj bi jih porabili dnevno na osebo:

I. skupina:

1. Meso ali drobovina, ribe, klobase — 10 do 15 dkg 4 krat tedensko, jajca — 3 jajca tedensko.

2. Suh fižol, leča, suh grah — ob brezmesnih dnevih 2 krat tedensko (en krožnik).

II. skupina:

1. Mleko ali jogurt — $\frac{1}{2}$ l dnevno, sir — 5 dkg dnevno.

2. Skuta enkrat tedensko za pripravo jedi $\frac{1}{4}$ kg.

III. skupina:

Mast — 3 dkg dnevno, vitaminizirana margarina 2 dkg dnevno, olje 2 dkg dnevno, skupaj 7 dkg.

IV. skupina:

Kruh različno, odvisno od teže dela, od 30 do 35 dkg za umskega delavca, od 40 do 60 dkg za delavca pri srednje težkem delu in težjem delu ter za mladince; moka za pripravljanje jedi (malenkost); riž, ovseni kosmiči — včasih 1 krožnik.

V. skupina:

Sadje — 20 do 25 dkg dnevno, sveža zelenjava — 25 dkg dnevno, krompir — 30 dkg dnevno.

VI. skupina:

Kuhana zelenjava ali kuhano sadje — 1 krat dnevno 20 dkg.

Razno (dodatki):

Sladkor od 1 do 5 dkg, marmelada, med, suho sadje, kakao, čokolada (včasih za izboljšanje jedi).

I. skupina:

M e s o vsebuje beljakovine in služi za izgradnjo telesa, za obnovo propadajočih celic in delno za delo.

II. skupina:

M l e k o vsebuje beljakovine in kalcij, ki služi za izgradnjo kosti in zobovja. Zato je važno predvsem za otroke, koristno pa v vseh obdobjih.

III. skupina:

K r u h, testenine, ovseni kosmiči in sladkor služijo za delo in toploto in so lahko prebavljivi.

IV. skupina:

M a š č o b a dobavlja telesu energijo za delo in toploto; ročni delavec je potrebuje več kot umski.

V. skupina:

S v e ž e s a d j e i n z e l e n j a v a oskrbujeta telo predvsem z zaščitnimi snovmi, to so vitamini in rudninske snovi, ter skrbita za dobro prebavo.

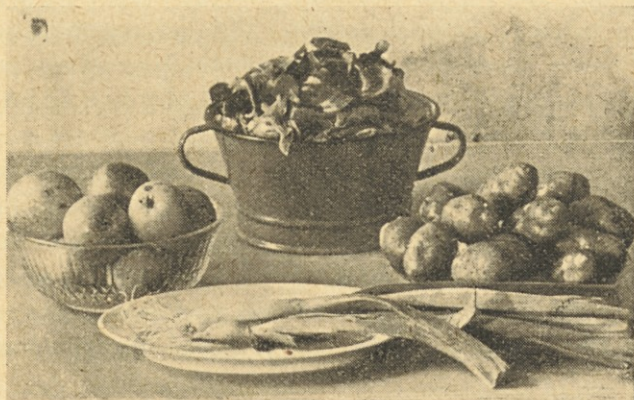
VI. skupina:

K u h a n a z e l e n j a v a i n s a d j e. Te jedi dopolnjujejo z zaščitnimi snovmi prejšnjo skupino, ker pa so prekuhane, jih telo sicer laže izkoristi, vendar zaradi toplote, ki učinkuje nanje med kuhanjem, nimajo več tolikšne količine vitaminov kot surove.

R a z n o :

Priboljški vsebujejo v glavnem sladkor, suho sadje pa tudi rudninske snovi.

Naša prehrana bo torej zdrava in „sodobna“, če bo vsak dan na mizi po eno živilo izmed naznačenih skupin, če bo naša hrana vsebovala zadosti mleka, sadja in zelenjave in če bodo jedilniki raznolični in jedi okusno in na razne načine pripravljene. Tako bomo v znatni meri koristili svojemu zdravju in zdravju svoje družine.

Nevarnosti uživanja tobaka nekoč in danes

Ko je prispel sredi 15. stoletja v Genui rojeni Cristoforo Colombo na svojih pomorskih potovanjih, izvršenih za Španijo, na otoka Kuba in Haiti, spadajoča k „Severni Ameriki“, potem pa tudi na obalo Južne Amerike, se je menda kot prvi Evropejec seznanil tudi s tamošnjimi prebivalci, tako imenovanimi Indijanci, neke vrste mongolskega pokolenja. Opaziti je moral, da kadijo neko posušeno in zdrobljeno rastlino, zavito v liste neke vrste koruze, in da imenujejo ta ovoj, iz katerega so vlekli dim, — tobak. Rastlino, ki so jo suho drobili in ki je imela neki posebni vonj, je kot znamenitost vzela s seboj na dvor v Španijo, mogoče zaradi tega, ker se mu je zdela ne samo čudna, ampak tudi zunanje prav lepa. Gotovo pa so Kolumbovi mornarji sami poskušali kaditi doma v Španiji in našli sčasoma tudi posnemalce, čeprav je mogoče res, da je srednjeveško praznoverje, ki je sežigalo tako imenovane copernice, češ da so s hudičem v vezi, tudi kajenje in kadilce prvotno obsojalo.

Rastlina tobaka, ki jo je prinesel leta 1492 Kolumb v Španijo, je torej zaradi svoje posebnosti postala kmalu znana ne samo po Španiji, ampak tudi v drugih pomorskih državah. Tako je kajenje posebno ugajalo francoskemu poslancu na španskem dvoru, Žan Nicót-u, ki je že sredi 16. stoletja slavil tobak v Franciji kot čudežno zdravilo, tako da so njemu v čast imenovali tobak tudi z imenom „nikotiana“. Menda so v tej zvezi imenovali tudi kemični izvleček iz tobačnih listov in semena — nikotin. Z ozirom na to vsebino tobačne rastline pa je tudi verjetno, da so posebno v začetku v Franciji, Angliji, Italiji i pd. smatrali kajenje in njuhanje kot neko zdravilo. Znano je namreč, da nikotin p r v o t n o povišuje krvni pritisk, kar pomaga slabemu pritisku, da ojači tudi utripanje žil pri zastajanju in da poživi sem ter tja nekaterim tudi telesno toploto. P o z n e j e p a k o t s t r u p močno oslabi delovanje srca, pljuč, možgan, prebavnih organov in živcev, pri nekaterih kadilcih sicer na različnih krajih in v različnem obdobju. To so ugotovili in dokazali gledé vseh slabih posledic v vezi z raznimi boleznimi tam, od koder se je kajenje tobaka začelo širiti, — v Ameriki. Čeprav so kemične sestavine pri raznih ljudeh različne, tako da nekateri prenašajo mnogo večje množine raznega strupa kakor drugi, je vendar škodljivost kajenja dokazana dandanes že neovrgljivo.

Pod francoskim kraljem Ludvikom XIII. se je v Franciji razširilo tudi njuhanje, ki so ga posnemali posebno duhovniki, ne samo v Španiji, kjer so imeli v 17. stoletju že pravo tovarno njuhanca, ampak tudi v Italiji v taki meri, da je papež Urban VIII., ki je prisilil učenjaka in astronoma Galileja, da je preklical svojo trditev o vrtenju zemlje okoli sonca, s posebno zapovedjo (bulo) prepovedal njuhanje, ki se je dovolilo potem šele v začetku 18. stol. — Angleški kralj Ja-

kob I. pa je prepovedal sajenje tobaka in kajenje sploh, in kazni za tozadevne prestopke niso bile majhne! Najhuje pa so v začetku divjali proti kajenju v Rusiji, kjer so vsakomur, ki so ga zalotili pri kajenju, prerezali nos in marsikateri je zaradi posledice take, takrat nečiste operacije, poginil. Šele car Peter Veliki je bil tudi v tem oziru naprednejši. Najhuje pa je nastopil proti kajenju sultan Murad IV. v 17. stol. takoj, ko je zvedel za to razvado. Ko pa je nekoč glavno mesto Konstantinopol zapadlo velikemu požaru, je dolžil kadilce, — in teh je bilo takrat že mnogo — da so zavoljo svoje neprevidnosti krivi požara, ter jih vse, za katere je zvedel, obsodil na smrt. Baje je takrat v Turčiji, posebno v glavnem mestu, kadilo že mnogo tisoč ljudi, ki so bili vsi usmrčeni.

Toda kakor na vzhodu, posebno na Kitajskem, ni mogoče preprečiti kajenje opija, ki je po svojem uničevalnem delovanju na kadilca še hujši strup, ki se mu kadilec sploh ne more odreči, tako tudi z golimi kaznimi ni bilo mogoče ustaviti ali zajezi kajenja, posebno ko se je tobaka polastila svetovna industrija in je kajenje tobačnih izdelkov sedaj v mnogih državah podlaga lepih državnih dohodkov. Kadilci se sedaj že opravičeno hvalijo, da so najzvestejši podporniki državne blagajne. Različno, sem ter tja tudi prijetno vplivanje kajenja, za nekatere v družbi, za druge kot podpora pri delu, za nekatere v pomirjenje živcev, pri drugih zopet za oživljanje živcev, že samo na sebi kaže na to, da ena in ista tvarina ne more biti dobra prav za nasprotno potrebo telesa, kakor so to zdravila šarlatanov, zdravilnih mazačev. Da bi nikotin ne bil strup, temu ne more nikdo oporekati, kakor je tudi znano, da se človeška narava navadi do neke mere tudi na strup. Toda kdaj je pri razlikah v kemični sestavi človeških teles ta mera dosežena? In kdaj jo navada kajenja prekorači? — Bolj kakor kjerkoli velja za kadilca, da je navada železna srajca in da pojema volja za nehanje kajenja, ker je to znak uživanja vsakega strupa.

Tihotapci tobačnih listov so si jih sem ter tja privezali na telo, ki je kmalu pokazalo hude posledice zastrupljenja. — Indijanci so uporabljali med drugimi tudi koncentrat tobačnega soka za zastrupljanje svojih pušic. Otroci, ki je pogoltnil iz pipe svojega deda malo tobačnega soka, je umrl zavoljo zastrupitve i. pd. Takih primerov lahko naštejemo kup! Kadilec pa požira, četudi na enkrat le majhne množine, nikotin stalno s slino. Tako pride nikotin indirektno v kri in po krvi v vse telesne organe; toda tudi dim, ki ga kadilci hote ali nehotе požirajo, vpliva slabo že na pljuča, kar kaže prav kmalu jutranji kašelj kadilca. Kašelj pa se spremeni v letih v najhujšo naduho. Kako je nekadilcu, ki mu je ta strup neznan, težko, če mora dalje bivati v zakajeni sobi, gostilni, kavarni, in kako čuti drugi dan, tudi če ne pije alkohola, ta učinek kakor težkega mačka. Rad bi se odvadil, pravi sicer marsikdo, toda navadno manjka samo resne moške volje, ki si lahko pomaga v začetku tudi z raznimi sredstvi. Le-te pozna že vsaka boljša lekarna in vsak zdravnik toda ne kadilec. Razmišljati bi moral kadilec nekoliko in spoštovati svoje telo, svoje zdravje.

M. r.

Zgodovina pšenice

Sedmina vseh žitorodnih površin zemlje je posejana s pšenico. To se pravi, da pšenična polja zavzemajo več površine kot vse ostale žitne kulture na svetu, tudi če vštajemo riž in koruzo. Pšenica raste od polarnih krajev pa vse do ekvatorja, od nižin ob morju do visokih gorskih pokrajin Himalaje nad 3300 m višine. Poznamo okrog 15 tisoč vrst pšenice, sleherna od njih pa raste v vsakem kultiviranem področju v najbolj hladnem in najbolj toplem, pa tudi v zelo suhem. Ni dneva v letu, ko ne bi kmet kje na svetu žel zlato klasje; vsak mesec je na zemlji žetev.

Pred pet tisoč leti, v času, ko je egiptovski faraon Keops gradil svojo piramido, je neki pek napravil največje odkritje v zgodovini človeštva. Po rekonstrukciji zgodovinarjev je ta pek spravil košček testa od pogače, ki so jo takrat pekli iz pšenične moke. Spravil ga je in ga imel shranjenega dlje časa. Mikroskopsko majhne spore glivic so padale iz zraka na testo in povzročile vretje. Ko je egipčanski pek postavil to testo na vroče kamenje, da bi ga spekel, se je hitro dvignilo in spremenilo v mekeh kruh, poln majhnih, z zrakom izpolnjenih luknjic.

Kakšna je bila pšenica, iz katere je egiptovski pek napravil prvi kruh, vemo zelo dobro: v egiptovskih grobnicah so našli zrna emerske pšenice. To je zgodnja vrsta, ki jo tu in tam še danes sejejo. In že takrat, v Keopsovem času, je bila pšenica prastara hrana človeka — poznali so jo že okrog deset tisoč let.

Najbolj zanimiv pojav v zgodovini človeštva je vsekakor prehod iz nomadskega življenja v poljedelsko, ko je človek začel gojiti žita. En sam lovec je potreboval za prehrano svoje družine področje v izmeri kakšnih 20 km². Prav ta površina, če jo obdelamo s poljedelskimi kulturami, pa lahko prehrani 6000 ljudi. Preden so ljudje začeli gojiti žito, je lahko celotna zemlja z vso svojo plodnostjo prehranila največ 30 milijonov ljudi. Z žitom pa je prišel človek do živila, ki se ne pokvari, saj ga lahko spravi kot rezervo za slabe čase. Ko se je pojavila pšenica, so se razvila tudi mesta in vasi.

Zgodovina pšenice je obenem zgodovina človeške civilizacije. Z lastno zorano zemljo je dobil človek zavest lastnine. Pri tem pa je prišel na misel, da je začel opazovati zvezde, zakaj — kakor vsako drugo žito — ima tudi pšenica svoj čas za setev. Iz astronomije se je razvil koledar, računanje časa in matematika.

Prvi večji upravni aparat, podoben moderni državni upravi, je nastal v Egiptu iz potrebe, da bi zgradili dolgo mrežo kanalov za namakanje. Tako je Egipt postal ena prvih pšeničnih držav na svetu. Mlinski kamen pa je končal dobo popolne odvisnosti človeka od ročnega dela.

Najvažnejši izum od egiptovskega kruha do danes je vsekakor nastal leta 1831, ko je neki farmar v Virginiji izdelal prvi uporabni stroj, s katerim se je dala žeti pšenica. Ta stroj je v enem samem stoletju skrajšal delovni čas človeka od 160 ur — kolikor je porabil človek za hektar pšenice — na pičle četrte ure! Mehanizacija je dala pšenici velikansko razsežnost, saj bi človek z lastnimi rokami ne

mogel nikoli obdelati tako velikih površin, kot jih danes zavzema pšenica. Sejalni stroji so dobesedno zaplaval po velikanskih pustih področjih, njim pa so sledile železnice, ki so jih zgradili po zaslugi pšenice za pšenico.

Pšenično zrno je zelo droben delec naše prehrane. Dolgo je največ 6,5 mm, v 1 kg je kakšnih 29 tisoč zrn. Kadar odstranimo temno kožico in jedro, preostane tako imenovano belo hranilno tkivo — glavna vsebina pšeničnega zrna, ki je spojina škroba in beljakovine. Nekako ena četrtnina je proteina in kakih 40 % tianina (vitamina B). Če bi se morali odločiti, da bomo živeli samo od ene rastline, tedaj bi morali izbrati pšenico, zakaj človek lahko v sili živi samo od pšenice in vode.

• Najstarejše evropske vrste pšenice so: emerska, pritlikava in enozrnata. Gostili so jih že okrog leta 3000 pred našim štetjem v južni Nemčiji in Švici in še danes najdemo tu in tam divjo vrsto katere izmed teh sort na oddaljenih alpskih planotah.

France Vernik

Reja in prehrana živine v gorskih predelih

Kadar razmotrivamo o gospodarskih razmerah, v katerih se nahajajo naše kmetije, jemljemo navadno za primer dolinske in take obrate, ki so že kolikor toliko modernizirani. Ne upoštevamo pa, da se nahaja dobra četrtnina naših kmetij v gorskih legah, kjer gospodarijo še prav ekstenzivno. Marsikje nič drugače kot v prejšnjem stoletju. Spomnimo se samo številnih naših kmetij v kapelskih grabnih, v Selah, Plajberku in v Rutah od Pece do Ojsternika na Zilji ter Djekš na Svinji.

Od česa živi kmetovalec v teh gorskih predelih? Predvsem od živine in lesa. To dvoje ima navadno na razpolago v tolikšni količini, da mu nudi tudi denarni dohodek. Naš gorski kmetovalec prideluje tudi krušno žito, krompir in mleko, ter redi prašiče, toda vse to v večini naših gorskih primerov le za domačo porabo.

Gozdovi so vendar, žal, zadeli vojnih razmer in zadnjih prekomernih sečenj tudi pretežno že prazni, tako da prodaja lesa mnogokrat ne krije več potreb kmetije po denarju. Da bi se kmetovalec v teh legah mogel še dalje obdržati, mora imeti v redu vsaj proizvodni temelj v živinoreji. Ena največjih topoglednih slabosti in napak je slaba porazdelitev površin glede na poletno in zimsko krmo. Poleti je živina često obilno preskrbljena s pašo in zeleno krmo, skozi zimo pa se morajo prestradati živali s slamo. O kaki prireji pozimi je zato le malokdaj govora. To je pripisovati predvsem dejstvu, da je za pridelovanje sena premalo zemlje na razpolago. Kot primer naj služi gorska kmetija, katere krmne površine uporabljajo na naslednji način:

Krmnih površin šteje naš primerjalni kmetijski obrat celokupno 21,70 ha.

Od tega je: travnih deteljin 3,23 ha, travnikov 3,75 ha, starega menjalnega travnika, ki se uporablja kot pašnik, 4,70 ha in navadnega pašnika, tako imenovane gmajne, 9,89 ha.

Pri tem računamo, da nam dajo navedene krmne površine naslednji hektarski pridelek v meterskih stotih, izražen v suhem senu: travna deteljina 40, travnik 30, menjalni pašnik 20 in gmajna 10.

Koliko od svega tega krmnega pridelka pride v poštev za poletno, koliko za zimsko krmljenje?

Prvo košnjo travne deteljine, to je polovico krmnega pridelka, uporabljamo za zeleno krmljenje, ostalo polovico pa za zimsko krmo. To je polovica krmne površine ali 1,61 ha. Pridelek menjalne paše in gmajne prihaja naravno samo za prehrano v poštev. Pašni površini znašata skupaj 14,79 ha. Celokupno ima torej živina na razpolago za poletno krmljenje, to je za dobo 5 mesecev 16,20 ha krmne površine, za zimsko krmljenje, torej za dobo 7 mesecev pa samo 5,36 ha, to je polovica travne deteljine in travnik.

Za 5 mesecev trajajočo dobo poletnega krmljenja porabi torej trikrat toliko zemlje kot za 7 mesecev trajajoči zimski čas. Ako pa primerjamo pridelek obeh površin, se sicer nesorazmerje nekoliko izboljša, vendar še nikakor ni v skladu z dejansko potrebo krme v zimskih mesecih. Še vedno je za zimskih 7 mesecev na razpolago samo okoli 177 met. stot. krme proti 258 met. stot. za poletnih 5 mesecev.

Katera pota vodijo tedaj do večjega pridelka krme na splošno, posebej pa še do večjega pridelka zimske krme?

1. Boljše gnojenje površin, ki so namenjene za pridelovanje sena in suhe travne deteljine ter zimske suhe krme sploh.

2. Povečanje teh površin na račun poletnih krmnih površin. S tem naravno zmanjšamo osnovo krme, zato je potrebno tudi boljše gnojenje preostale poletne krmne površine.

3. Ureditve gnojišč in gnojničnih jam, kjer to še ni izvršeno. V večini primerov pri nas, kljub vsej gospodarski naprednosti, katere je bila doslej deležna le veleposest v dolini, obstoja tozadevno še živa potreba gospodarske dejavnosti, da ohranimo vsaj redilne in gnojilne snovi domačega gospodarstva in da ne gre nič v izgubo.

4. Preskrba dodatne zimske krme z n j i v. Predvsem s pridelovanjem siloznih rastlin, to je koruze in, kjer zaradi visoke lege ta ne uspeva več, topinambure, raznih krmnih mešanic in eventualno s pridelovanjem krmne pese. Katero površino potrebujemo za pridelovanje koruze in pese? Pridelek silosne koruze v višini 500 met. stotov nam da dvanajstkrat toliko živalske hrane in pridelek krmne pese v količini 500 met. stotov devetkrat toliko krme oziroma hrane kot travnik, katerega nizko donosnost je povprečno računati le z 10 met. stotov sena. Kdor je šel z odprtimi očmi po naših gorskih legah, je ugotovil nešteto travišč s tako nizko letno donosnostjo sena. V našem primeru torej zadostuje, da pose-

jemo oziroma posadimo samo eno dvanajstino hektarja pašne gmajne s silosno koruzo oziroma topinamburo, ki uspeva v najvišjih legah, da pridelamo toliko zimske živalske hrane kot z enega celega hektarja gmajne, katero popasemo ali katere pašni pridelek preračunamo v seno.

Naša primerjalna gorska kmetija meri celokupno 21 hektarjev krmne površine in redi na tej 10 glav velike živine, torej na 2,10 hektarja en komad. Povprečna donosnost te celokupne površine je bila doslej le 20,60 met. stotov sena. Če z začetno preureditvijo gospodarstva z gnojem in eventualnimi novimi posevki krmskih rastlin dvignemo hektarski krmski pridelek na 50 met. stotov, potem bi z lahkoto donosno redili 20 glav velike živine. Spričo dosedanjega stanja gospodarstva je dala kmetija na leto pri 10 komadih velike živine 5200 litrov mleka in povprečno letno živalsko prirejo okrog 1600 kilogramov. Ko pa je kmetija uspela dvigniti hektarski pridelek krme za 50 met. stotov sena, je mogla proizvesti letno poleg 5200 litrov mleka ne samo 1600 kil, marveč 5000 do 6000 kil prireje. (Na poseben dvig molznosti spričo oddaljene gorske kmetijske lege niso polagali toliko pažnje!).

V primeru 50. met. stotov pridelka sena na 1 ha krmne površine, redimo na 1 ha krmske površine 1 komad odrasle velike živine. Dejanski položaj pa je drugačen. Ne na 1 ha krmne površine 1 komad, marveč na 2,5 do 3 hektarje odpade šestokrat 1 komad velike živine. Do tega nesorazmerja je prišlo v časih gospodarske stiske predvsem zato, ker je bil kmet primoran prodajati živino preko mere. Ni odprodal samo letne prireje, marveč celo „substanco“ svojega živalskega staleža, se pravi da je odprodal živino, ki bi jo bil potreboval za polno izkoriščanje krmnih površin. Temu se je pridružilo še pomanjkanje ljudi za delo. Sila oziroma stiska, zaradi katere je odprodal živino, ga je zapeljala tudi v to, da je izrabil kolikor mogoče veliko krmne površine za poletno prehrano, da je živino po končani pašni dobi zopet odprodal. Posledica tega je bilo pomanjkanje gnoja in v toku nadaljnjega razvoja nazadovanje v donosih na krmskih in njivskih površinah, kar je povzročilo nadaljnjo potrebo odprodaje živine. Zmanjšani pridelek domačega gnoja zaradi pomanjkanja gotovine in zaradi gospodarske stiske ni bilo mogoče izravnati z morebitnim nakupom umetnih gnojil.

Zato tudi nazadovanje produktivnosti! Da zopet dvignemo proizvodnost naših gorskih kmetij, ki nimajo več lesa in iščejo dohodek le še pri živini, je zgolj po kmetijskостrokovni plati potrebno urediti prvenstveno gnojno gospodarstvo in potem uporabo večjih količin umetnih gnojil v prvih letih. Na ta način dvignemo zopet pridelek krmskih površin, ki omogočajo prehrano večjega števila boljše živine. V nadaljnjem toku preurejanja bo treba preurediti večje krmne površine za pridelovanje zimske osnovne krme.

To bi bile prvenstvene naloge večine naših gorskih kmetij s kmetijsko-strokovnega stališča, kajti živino naj ne bi redili samo zato, da bi pozimi napolnila hlev in da bi dosegali običajno tradicionalno število. Naj bi proizvajala nenehno, tudi pozimi, primerne gospodarske vrednote.

Živalska govorica

Take govorice, kot si jo je človek pridobil v svojem posebnem razvoju, seveda živali nimajo. Živali niso sposobne zavestno izražati svojih misli, želja in hotenj. Torej govorice v človeškem smislu v živalstvu ni.

Toda opazovanja živali in njihovega življenja so pokazala, da se kljub temu po svoje „pogovarjajo“ ali bolje — sporazumevajo. Saj se morata n. pr. samec in samica, preden se plodita, na vsak način sporazumeti, da prav ona dva spadata skupaj, da sta predstavnika iste vrste. Morata se spoznati tudi pod zemljo, pod lubjem, ponoči in nemalokrat izmed toliko pogosto zelo podobnih drugovrstnih živali.

Prav tako se morajo sporazumeti starši in mladiči; saj poznamo nemalo živalskih vrst, posebej med ribami, ptiči in med sesalci, kjer vodijo starši mladiče še nekaj časa po rojstvu.

In nazadnje se morajo sporazumevati živali, ki živijo v večjih skupinah — čredah, jatah ali celo „državah“, kakor čebele, mravlje ali termiti, saj vemo, da se skupno umikajo, skupno napadajo in skupno letajo oziroma hodijo po hrano.

Proučevanje življenja predvsem više razvitih živali, kakor so ptiči, sesalci pa tudi žuželke, je pokazalo, da živali resnično razpolagajo z večjim ali manjšim „besednim“ zakladom. „Besede“ so nekaki signali, znamenja, ki jih živali nehoti, nagonsko oddajajo v svojo okolico. Te besede so izraz njihovega razpotoženja — podobno kot je zehanje pri človeku znamenje zaspanosti in smeh izraz dobre volje, grbančenje čela znak skrbi itd. To so ostanki nekdanj brez dvoma bolj razvite živalske govorice, ki so jo imeli človekovi predniki, preden so začeli z besedami izražati svoje misli in želje.

Besede, to je signali, ki jih živali oddajajo, so lahko kaj različne. Nekatere živali uporabljajo slišne, zvočne signale; z njimi razpolagajo žabe, predvsem pa razni ptiči, a tudi nekateri sesalci (mladi šimpanz n. pr. razpolaga kar z 32 različnimi glasovi!); tudi med žuželkami poznamo take, ki proizvajajo različne glase. Druge živali se sporazumevajo z vidnimi signali; take so zlasti živali, ki imajo dobro razvite oči, s katerimi lahko opazijo spremenjeni zunanji izraz, spremenjeno barvo. Take živali so med nižjimi glavonožci (ligenj, sipa, hobotnica), dalje številne žuželke, med vretenčarji pa zlasti ribe, ptiči in deloma sesalci. Nemalo živali pa se „pogovarja“ z duhom ali vonjem; ob različnem razpoloženju oddajajo namreč v zrak različno dišeče snovi. Za slednje ima človek bolj malo razumevanja, ker ne voha najbolje, toda v živalstvu je prav te vrste govorica silno razširjena, saj lahko deluje ob vsakem času, podnevi in ponoči in tudi na razdalje več kilometrov; pogoj je le, da imajo dober nos, t. j., da dobro vohajo. In takih živali je zelo veliko: različne žuželke, med višjimi živalmi pa zlasti sesalci.

Toda živalim niso prirojene le besede, signali, temveč jim je prirojena tudi sposobnost razumeti te besede in nanje prav in smiselno odgovarjati.

Eden najboljših poznavalcev živalske duševnosti K. Lorenz opozarja v zvezi z živalsko govorico, da je le-ta nemalokrat neverjetno — bi rekli — tiha. Za oddajo porabijo namreč lahko malenkostne sile, toda tisti, katerim so te tihe besede namenjene, jih prav dobro slišijo. Tako pravi pravkar omenjeni strokovnjak, da je n. pr. gos sposobna povedati jati, v kateri živi, brez kakršnihkoli glasnih besed, ali hoče iti domov peš ali pa leteti. Še tako dober igralec nam zlepa ne bi mogel samo z obrazno mimiko izraziti teh misli. Vedeti moramo dalje, da imajo živali nemalokrat nekatera čutila mnogo bolje razvita kot mi in da so sposobne opaziti tudi take spremembe v obnašanju in v gibih, ki jih človek prezre. K. Lorenz poroča o psu, ki je natanko vedel, kdaj mu je šel kak obiskovalec na živce. Če je pes le slišal, da se je kdo starejših gostov izrazil: saj ti tega ne razumeš, si še premlad — tedaj se je pes zakadil v gosta, ki se je seveda kaj kmalu poslovil. In celo, če je ležal pod mizo in ni videl gospodarjevega nejevoljnega izraza, je pes v pravem času zgrabil gosta za hlače . . .

Oglejmo si sedaj nekaj primerov živalske govorice. Predvsem nas bo zanimalo vprašanje, kako se pri živalih najmeta samec in samica.

Dolgo časa so se naravoslovci trudili, da bi razvozlati to vprašanje. Saj samci in samice niti ne vedo, da so samci in samice in se prav tako ne zavedajo, da so pripadniki iste vrste. Proučevanja zadnjih let pa so osvetlila tudi to področje naravoslovja in izkazalo se je, da je rešitev tega vprašanja nemalokrat kaj preprosta.

Kresnice vsi prav dobro poznamo, saj so nam glasniki najdaljših dni in najlepših večerov. Seveda ti hrošči ne svetijo zato, kot so si včasih domišljali, da bi človeka razveseljevali, temveč zato, da se samec in samica najmeta. Pri kresnicah letajo samo samci, samice pa so brezkrilke in leže na tleh, toda svetijo še mnogo močneje kot letajoči snubci. Le-ti imajo namreč zelo dobro razvite oči in jim je močna lučka v travi znamenje, tako rekoč nekaka vidna beseda, ki jih privlači.

V Ameriki pa žive kresnice, kjer letajoči samci oddajajo vsakih šest sekund svetlobni znak, samice pa se natanko po dveh sekundah javijo in se zasvetijo. Tako se pogovarjata in si signalizirata, dokler se nazadnje ne najmeta.

Prav verjetno se tudi v temnih morskih globinah na podoben način sporazumevajo najrazličnejše svetleče ribe in glavonožci. Svetlobni znaki, ki jih oddajajo različne ribe in glavonožci celó v različnih barvah, služijo najbrž tudi samcem in samicam, da se najdejo tudi v teh brezdanjih in tako malo obljudenih globinah.

Takih svetlečih živali pa je zlasti na kopnem zelo malo; zato je tudi sporazumevanje in pogovarjanje s svetlobnimi signali zelo redko.

Za živali, ki se morajo tudi spoznavati po zunanjih znakih, pa so najnovejša dognanja pokazala, da jim je prirojena prav preprosta risba bitja, ki ga mora spoznati. Tako je na primer ribi zetu prirojena silno preprosta risba samca, pri čemer je rdeča barva trebušne strani odločilna. Poskusi z različnimi modeli, ki

so bili kaj malo ribam podobni, imeli pa so rdeče trebuhe, so izzvali pri zetu enako obnašanje, kakor ga izzove pravi samec, če se mu v času ploditve približa. Samico pa spozna zet po obilnejšem trebuhu. Tudi to so s poskusi z modeli jasno dokazali.

Prav tako so poskusi pokazali, da samica morskega šila spozna samca v glavnem po rumeni barvi grla. Ko so premikali skozi akvarij rumeno pobarvano kroglo, je šla za njo kot bi bil samec. Podobne poskuse so delali tudi s kuščarji, z zelencem; tu se je izkazalo, da je predvsem modra barva samčevega vratu tista, po čemer najde samica svoj par. Celó za taščico so dokazali, da je rdeče perje na grlu odločilen znak, po katerem spozna samec samico. Ko so pritrdili v samčev revir nagačeno taščico brez rdečega perja na grlu, poleg nje pa šop rdečega perja, se je samec začel zaganjati v šop perja, taščico pa je pustil pri miru.

Najnovejši poskusi v tem pogledu so nadalje pokazali, da spozna samec samico lahko tudi po obnašanju. Ob spolni zrelosti se obadva nemalokrat prav posebno vedeta.

Ko samec ameriškega potočnega raka spolno dozori, skuša vsakega raka, ki ga sreča, vreči na hrbet. Samci si seveda kaj takega ne dovolijo ter se pošteno branijo, godne samice pa se ne branijo.

Na podoben način se spoznavaajo tudi nekateri metulji. Tako eden izmed dnevnikov (*E u m e n i s s e m e l e*). Samec te vrste metuljev napada n. pr. tedaj, ko je spolno zrel, vsakega metulja, ki prileti naproti. Samci seveda beže pred njim, samice pa se lepo usedejo na zemljo.

Pri ribah, ptičih in tudi sesalcih pa spolno goden samec razpre plavuti, našopiri perje oziroma naježi dlako, če se sreča s tekmečem; lahko pa pride tudi do hudih, včasih celo krvavih bojov. Samice pa prav s svojo plašljivostjo povedo, kakšnega spola so.

Že pri žuželkah, potem pa pri različnih kopenskih vretenčarjih — žabah —, zlasti pa pri ptičih pevcih in nekaterih sesalcih pa samci ob času spolne godnosti proizvajajo najrazličnejše glasove, pojejo in tako privabljajo samice.

Za murne in kobilice je to prvi dokazal naš veliki biolog *I v a n R e g e n*. Z izredno lepimi pa preprostimi poskusi je pokazal, da je petje samca res tisto vabilo, ki privablja nemo samico, da najde muzikanta samca tudi med gosto travo. Šele pred nekaj leti (1949) pa je monakovski biolog *W. J a c o b s* ugotovil, da pri nekaterih kobilicah, t. j. pri sarančah tudi samice muzicirajo. Ker je njihovo petje res zelo rahlo, rekli bi nežno, je ostalo doslej neopaženo. Izkazalo pa se je, da samice nikdar ne pojo same, temveč je njihovo petje vedno odgovor na petje samca. Ko samec zasliši rahlo pesem samice, ga le-to silno razburi. Kar naprej še muzicira in prisluškuje, nemirno teka sem in tja ter išče v smer, od koder prihaja glas nežnega spola. Tako si odpevata vse dotlej, dokler ju pesem ne združi.

Podobno kot pri murnih in kobilicah privablja tudi petje žabjih samecev samice, samce pa spodbuja k petju. Zanimivo pa je, da je za žabe človeški glas

njihovemu zelo podoben. Zgodilo se je namreč že nekajkrat, da je človeški glas zdramil zelene rege k regljanju. Tako se je nekega popoldne zabavala ob črni kavi vesela damska družba, ko se zdajci oglase z drevja zelene rege. Dame so morale utihniti pred četveronožnimi zelenimi samci, ki so odgovarjali „tekme-cem“ ob črni kavi. W. B u d d e n b r o c k, ki navaja omenjeni primer, tudi po-roča, da je moral neki evangelijski pastor prekiniti svoj krstni nagovor, ker so mu zelene rege dale prehudo konkurenco.

Poled vidnih in slišnih besed pa živali uporabljajo za medsebojno spozna-vanje, kot smo že omenili, tudi kemične signale. Taki so n. pr. številni nočni me-tulji. Duh samice neverjetno zanesljivo vabi samce. Izkazalo se je, da kljub temni noči, ki vlada v gozdu, in kljub temu, da tedaj letajo najrazličnejše vrste metuljev, ne pride do pomot med različnimi vrstami; po drugi strani pa ne naj-demo „starih devic“, to se pravi, da so se s to „dúhovno“ govorico kaj dobro spo-razumele vse samice in samci.

Isto „dúhovno“ govorico uporabljajo tudi psi; pri njih je duh seča tisti, s ka-terim se kaj dobro razpoznavajo. Samec povodnega konja pa svojo okolico tako pošteno odišavi s sečem in iztrebki, da ga ni moč zgrešiti. Medved in zobri se tudi kar povaljajo v svojem seču, da pošteno dišijo, potem pa se še drgnejo ob debela, ki jih tako odlično markirajo. Prav tako markirajo z izločki žlez, ki jih imajo samci gamsov za rogovi, veje dreves, med katerimi se gibljejo. Tudi kune in nekatere veverice uporabljajo podobno govorico dúha.

Poglejmo še, kako se mladiči sporazumevajo s svojimi starši oziroma kako jih spoznajo. Za nekatere sesalce in ptiče so naravoslovci zadnja leta tudi že raz-vozlali to govorico. Za kopitarje vemo, da lahko novorojeni mladiči skoraj po rojstvu tekajo in sledijo samicam. Poskusi so pokazali, da sledi tak nebogljen mladiček ne le svoji materi, temveč mu je takoj ob začetku „mati“ tako rekoč vsaka gibljiva masa. Ko so ob koncu prejšnjega stoletja množično uničevali in streljali ameriškega zobra in ga skoraj iztrebili, se je nemalokrat dogajalo, da je osirotel zobrov teliček kar sledil lovcu, ki mu je ubil mater. Novorojenček je tekal tako tesno za konjem, da ga je le-ta udarjal s kopiti. Drugi lovec zopet poroča, da je novorojeni cebrin žrebiček tekel kar za avtom, medtem ko je samica zbežala.

Tudi iz ptičjega sveta smo dobili v tem pogledu v zadnjih letih nekaj zani-mivih podatkov. Že omenjeni avstrijski strokovnjak za živalsko duševnost K. Lorenz pripoveduje, kako in po čem spoznata mlada novoizvaljena račka in goska svoje starše. Novoizvaljena goska ima za kokljo tisto bitje, ki ga najprej zagleda, ko se izkobaca iz lupine. Navadno je seveda res koklja tisto prvo bitje, če pa je pri rojstvu prvi človek, tedaj sprejme človeka za kokljo. Tako se je zgodilo K. Lorenzu, da ga je mlada goska sprejela za svojo kokljo. Namesto koklje jo je namreč izvalil električni valilnik in prav Lorenz je bil tisti, ki ga je mladiček naj-prej zagledal. Ko je znanstvenik potisnil mlado gosko pod staro gos, ki je prav-kar izvalila druga jajčeca, jo je mladiček žalostno čivkajoč zapustil in tekel k Lo-renzu. Vesel vi vi vi je bil dokaz, da se pri njem počuti kot pri koklji. Odslej dalje

je spremljalo to nežno bitje znanstvenika vsepovsod: samo da je čutilo njegovo bližino, pa je bilo vse dobro. Tudi ponoči je morala spati v njegovi spalnici, kjer je imela pripravljeno toplo električno posteljico. Ko sta se prvi večer odpravila k počitku, so se pojavile velike težave. Res, ko je Lorenz položil mehko živo kepico pod odejo, je goska še enkrat veselo začebljala — vrrrr in zaspala. Toda ne za dolgo. Kmalu se je zaslíšal izpod odejice virrrr. Lorenz, ki je ravno mislil zaspati, je bil tiho. Takoj zatem pa se je goska oglasila še z glasnejšim: vivivivivi! — kar pomeni v gosjem jeziku — jaz sem tu, kje pa si ti? Tudi na ta klic se znanstvenik ni oglasil, le še bolj se je zavil v odeje. Goska pa se je oglašala še glasneje, dokler ni naposled izbruhnil iz nje žalosten: pfip, pfip, pfip... Tako se oglašajo goske, ko so zapuščene, same... Sedaj pa tudi Lorenzovo srce ni moglo več vzdržati, stopil je k jokajoči goski, ki ga je sprejela z veselím vivivivi. Zopet jo je potisnil v toplo posteljico in spet je zaspala. Čez uro pa se je ponovilo isto, in tako še dvakrat. Ura je bila že pol štirih zjutraj, ko se je že četrtrič oglasila, tedaj pa je zgrabil Lorenz goskino posteljico in jo prinesel prav k svoji postelji. Ko se je zopet oglasila, je Lorenz z roko segel po posteljici in se prav po gosje oglasil gangganggang. Virrr je odgovorila goska in mirno zaspala. Počasi se je Lorenz tako navadil na gosko, da je kar v spanju zagagal. In še danes, tako hudomušno pristavlja Lorenz, bi se tako oglasil, če bi mu kdo v spanju prav narahlo zašepetal — vivivi.

Isti znanstvenik se je tudi račkam znal tako približati; toliko časa se je oglašal prav po račje pred pravkar izvaljenimi račkami, da so mu začele slediti.

Lahko bi navedli še marsikateri primer živálske govorice. Prav dobro je že znano, kako se pogovarjajo čebele. Te žuželke se namreč kar s plesom sporazumejo in si povedo, kje in kako daleč leži paša. Prav tako vemo, da se mravlje in termi, žuželke, ki živé v velikanskih družinah, tudi med seboj pogovarjajo, in vemo, da sloni njih govorica tako kot tudi čebelja, na vohu in tipu.

Naravoslovje nam je v zadnjih desetletjih razvozlalo že marsikatero besedo, ki jo uporabljajo živali že milijone in milijone let. Izkazalo se je, da je ta govorica nemalokrat kaj preprosta — in če se je naučimo, se lahko celo sami pogovarjamo z živalmi. Nekoč so mislili, tako nam govorijo stare bajke, da ima praprotno seme na kresno noč tako čudovito moč, da lahko tedaj razumemo, kaj se živali med seboj pogovarjajo. Danes pa lahko razumemo živali brez praprotnega semena in ne samo na kresno noč; le znanja in ljubezni do živali je treba. In še več — ne le razumemo, še pogovarjamo se lahko z njimi. Ponosni smo pa lahko na našega Ivana Regna, ki se je že pred tridesetimi leti kot prvi naravoslovec pogovarjal z živalmi, s kobilicami, in z njimi muziciral.

Še je dan, zgani se človek! Prišla bo noč, ko delati ni moč.

GOETHE

Ob Baškem jezeru

Zakaj ni izšel Koledar Slovenske Koroške za leto 1946?

Potreba po vsakoletnem koledarju je pri koroških Slovencih tako zakoreninjena, da je skoro vsaka družina naročena na koledar, ki prinaša zanimivo čtivo in praktične nasvete, tako da predstavlja pravzaprav koroški zbornik. Nacizem je v dobi strahovlade oropal slovensko ljudstvo na Koroškem ne samo pisane besede, ampak mu je s silo hotel vzeti tudi slovensko govorico, kar mu pa ni uspelo. Ko so se koroški Slovenci uprli nacistični strahovladi in uničevalnim načrtom, je bilo ilegalno partizansko časopisje tisto, ki jih je bodrilo ter pozivalo v boj in jih pravilno obveščalo. Obsežni partizanski tisk je uspešno opravil svojo nalogo in doprinesel ogromen del k zmagi nad nacizmom.

Po zlomu nacizma je slovensko ljudstvo hrepenelo po slovenski tiskani besedi. Zato je bilo tembolj presenetljivo, da nista ne provizorična deželna vlada v Celovcu ne britanska okupacijska oblast — PWB — dopustili Pokrajinskemu odboru OF za Slovensko Koroško izdajati lastno glasilo in sta morala časnika „Slovenski vestnik“ — glasilo OF za Slovensko Koroško — ter „Enotnost“ v Celovcu prenehati izhajati. Iz golega nasprotovanja do narodnoosvobodilne borbe koroških Slovencev jim niso dopustili niti političnega orožja iz te borbe — slovenske tiskane besede —, ker so hoteli slovensko ljudstvo obsoditi na molk, hoteli ga zadovoljiti z drobtinicami, ki so mu jih namenili. Iz istega vzroka so prepovedali tudi tiskanje Koledarja Slovenske Koroške za leto 1946.

Prošnja za tiskanje slovenskega koledarja za leto 1946 je bila vložena okoli 20. novembra 1945. Koledar so nameravali prvotno izdati v založbi Mohorjeve družbe v Celovcu. Ker si je pa celovski ordinariat lastil pravico cenzure, v čemer so ga pristojne britanske okupacijske oblasti podprle, je vodstvo koroških Slovencev odklonilo to namero, ker je poznalo sovražno stališče ordinariata proti Slovincem. Vložili so ponovno vlogo za dovoljenje tiskanja koledarja, ki naj bi ga izdala Prosvetna zveza za Slovensko Koroško. Ta prošnja pa je bila odklonjena s pripombo, da Prosvetna zveza še ni definitivno priznana in da kot taka ne more izdajati nobenih publikacij. Zato je odbor Slovenske prosvetne zveze sklenil, da naj predsednik izda koledar v lastni založbi. Le-ta je nato vložil prošnjo za dovoljenje za tisk in predložil vse za koledar pripravljeno gradivo. Po skoraj šestih tednih pa mu je bilo v uradu britanske okupacijske oblasti — PWB — sporočeno, „da je tisk koledarja zaradi tendenciozne in neprikladne vsebine prepovedan.“ V tej izjavi PWB se je nadalje trdilo, „da predloženo gradivo za koledar ne vsebuje niti enega stavka, ki bi izražal resnično življenje in položaj koroških Slovencev“.

Kako neupravičeno in skrajno poniževalna za vse zgodovinske krivice, za vse žrtve, za borbo in trpljenje slovenskega naroda na Koroškem je bila ta trditev,

dokazuje vsebina za koledar pripravljenega gradiva sama, ki je bila naslednja (v oklepajih so navedene s strojem pisane strani):

Načrt „pratike“ z vinjetami in beležkami, z važnimi datumi iz narodne zgodovine (24); „V ognju preizkušeni“ je bil uvodni članek (2); „V celici 80“ je bil leposloven opis (4); „Statistični podatki“, ki so obsegali imena pripornikov — 1000 po nepopolnem številu — in žrtve nacističnega terorja — imena žrtev samo iz občine Bela, ki jih je 95; „Korošci in Gorenjci skupno pod nacističnim terorjem“ (1); „Krvniki na delu“ (3). Članek opisuje nacistični teror nad koroškimi Slovenci in proces zoper Slovence in Slovenke iz občin Sele, Bele in Železne Kaple (37); ki se je vršil pred „Volksgerichtshof“-om iz Berlina dne 7., 8. in 9. aprila 1943 v Celovcu in na katerem je bilo obsojenih 13 na smrt, ostali pa na težko ječo, skupaj 102 leti. Članek je obsegal 3 strani s 13 slikami na smrt obsojenih, ki so bili obglavljeni na dvorišču Rosaner-vojašnice na Dunaju. Članek Franca Primožiča-Marka: „Koroška v borbi“ (15) je opisal oboroženo borbo koroških Slovencev v sklopu partizanskih odredov.¹⁾ Valentin Vertič: „Izselitev koroških Slovencev“ (9); Janko Ogris: „Leta preizkušnje v tujini“ (3) — je opisal življenje izseljencev v taboriščih.²⁾ Dr. Mirt Zwitter: „Statistika izseljencev“ (10) — razprava s konkretnimi statističnimi podatki.³⁾ Dr. Franc Zwitter: „Križem kražem po svetu“ (7) je opisal vtise vojaka pri pohodih po Evropi.⁴⁾ Dr. Luka Sienčnik: „Moja pot v partizane“ (5).⁵⁾ Andrej Plajer: „Partizansko gnezdo Št. Vid v Podjuni“.⁶⁾ Janko Urank: „V Dachau“ (4). Dr. Josip Tischler: „K zgodovini novega šolskega zakona“ (5). Jenko Metod: „Nekaj besed o dvojezični šoli“ (5). Dr. Vinko Zwitter: „Na svetovnem odru“ — je opisal v poljudni obliki potek druge svetovne vojne (5). I. Šmid: „Davčna zakonodaja“ (4). Nadalje sta bila še članka: „Černic Maks — ena od tisočeri žrtev nemškega fašizma na Slovenskem Koroškem“⁷⁾ in dr. Ivan Hornböck: „Mojemu stricu v spomin“. V slednjem članku je pisec obrazložil mučeniško smrt dekana Mežiške doline Ivana Hornböcka v Dachauu. Razen tega bi koledar prinesel še: „Žrtvam“, rusko žalostinko, in „Vprašanje“ (Otona Župančič) ter še nekaj drugih pesmi, tako da bi bile obsegle te skupaj štiri strani.

Iz opisanega gradiva je torej razvidna tista „tendenciozna, neprikladna vsebina, ki ne izraža resničnega življenja koroških Slovencev“, zaradi katere so Slovenski prosvetni zvezi v Celovcu prepovedali tiskati Koledar Slovenske Koroške za leto 1946.

1) Objavljeno v „Slovenskem vestniku“ (Sl. v.) I, Dunaj 1946, št. 4—9.

2) Objavljeno v Sl. v. V. Dunaj 1950, št. 27.

3) Objavljeno pod naslovom: „Poizkus izstreljenja koroških Slovencev v dobi nacizma“. Sl. v. II. Dunaj 1947, št. 37—45.

4) Objavljeno v Sl. v. I. Dunaj 1946, št. 5, 6.

5) Objavljeno v knjigi: „Koroška v borbi“, Celovec 1951, str. 99—103.

6) Objavljeno v Koledarju Slovenske Koroške za leto 1950, str. 64—67.

7) Objavljeno v Sl. v. I. Dunaj 1946, št. 1.

V istem času, ko so britanske okupacijske oblasti — PWB — prepovedale tiskanje slovenskega koledarja, pa so dovolile tiskanje in izdajanje revije „Sonnenwagen“, s katero so britanske in avstrijske oblasti nameravale podpreti politično delovanje krogov okoli Zveze avstrijskih Slovencev in „Manjšinskega referata provizorične deželne vlade“ v njihovih protislovenskih stremljenjih.

Posledice prej opisane prepovedi so bile dalekosežne. V protinacistični borbi preizkušeno in izmučeno slovensko ljudstvo na Koroškem niti leta 1946 niti 1947 ni dobilo svojega koledarja. Prvi Koledar Slovenske Koroške, ki ga je izdala in založila Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, je izšel šele za leto 1948.

S tem kratkim opisom sem hotel prikazati težkoče slovenskega tiska na Koroškem po zlomu nacizma in vzroke, zakaj Koledar Slovenske Koroške v letu 1956 ne more praznovati 10-letnice svojega izhajanja.

dr. J. F.

Kako srečno bi marsikdo živel, če bi se brigal za stvari drugih ljudi tako malo, kot se za svoje.

LICHTENBERG

* * *

Skrbi zase, ljubi brata, dvigni ga, odpri mu vrata, povsod pa bodi ti sodnik srce.

LEVSTIK

Mark Twain in lenuh

Ko ameriški humorist Twain še ni bil znan in se je potikal po deželi, je zašel nekega dne na neko farmo in prosil za delo. Z njim sta potovala še dva lenuha. Farmar jim je dal delo in jih poslal na njivo. Opoldan, ko so ležali v senci pod košatim drevesom in jim je farmar prinesel kosilo — je videl, da se niso nič preveč trudili z okopavanjem.

„Tisti, ki je najbolj len — dobi deset dolarjev“, je dejal farmar.

Twainova spremljevalca sta planila pokonci in jela dokazovati, da je eden napravil manj kot drugi.

Mark Twain pa se je nekoliko zavalil na stran in tiho dejal:

„Bodite ljubeznivi in mi dajte teh 10 dolarjev v desni žep!“

ZA DOBRO VOLJO

Odrezavost

Starejša gospa je ogovorila na cesti smrkavca:

„Kaj neki bi rekla tvoja mati, če bi te videla kaditi na cesti!“

„In kaj bi rekel vaš mož, če bi vas videl, kako ogovarjate tuje moške na cesti!“

Celó

Znanega dirigenta so povabili na slavnostni sprejem. Središče vse družbe pa je bil slavni pianist, ki se je neprenehoma hvalil, kakšne uspehe ima. Trdil je, da se morajo na njegovih koncertih zadovoljiti poslušalci tudi s stojišči, zakaj vse je vedno razprodano, ljudje pa bi ga le radi poslušali.

„To ni nič,“ je čez čas povzel slavni dirigent. „Na svojih koncertih stojim celó jaz sam!“

Brezupen primer

Jože je bil pri zdravniku.

Ušesa in sluh so mu delali težave.

Zdravnik ga je natanko pregledal in odpustil s pomirjujočimi besedami. Ko je Jože odhajal od zdravnika, je srečal staro prijateljico. Padel ji je v naročje, potem pa naslonil ročno uro na njeno uho: „Poslušaj!“ Ona je poslušala, poslušala: „Butec, saj je ni moč slišati, saj vendar stoji!“

„Bodi vesela — sicer bi t u d i ti bila gluha!“

Kmečka

Kmet je hodil po gozdu.

Nenadoma se je izza grmovja pojavil razbojnik z revolverjem in dejal:

„Denar ali življenje!“

Kmet se je nekoliko popraskal za ušesom, potem pa rekel:

„Prav rad, samo neko uslugo mi moraš storiti!“

„Kakšno pa?“

„Prestreli mi klobuk, drugače mi stara ne bo verjela, da mi je denar vzel razbojnik.“

Tat je bil zadovoljen in mu je prestrelil klobuk.

„Pa še cekar!“ je dejal kmet.

Tat je prestrelil tudi cekar.

„No, pa še suknjič“, je poprosil kmet.

„Ne morem več, nimam več nabojev“, je odvrnil razbojnik.

„Pa ne dobiš denarja . . .“

VSEBINA

Stran

1. Koledarski del	1—32
2. Pregled političnih dogodkov pri nas in po svetu	33
✓ 3. Dr. Franci Zwitter: Osnove za naše kulturno udejstvovanje	44
✓ 4. Dr. Mirt Zwitter: Poredni paur Andrej Šuester Drabosnjak	48
✓ 5. Emilian Ceyc: Slikar Marko Pernhart	57
6. De Reggi Alojzij: Vetrovska plošča	61
7. Viktor Konjar: Jesen	62
✓ 8. Ivan Mikl: Na Štalenski gori	63
9. P. A.: Iz srbske kulture	68
✓ 10. Werner Berg: Izvoljena domovina Spodnja Koroška	70
11. J. F. Perkonig: Ugrabljena strd (Prevedel Rok Arih)	74
12. J. M. Bauer: Ostala je samo sled v snegu	79
13. Karl Prušnik-Gašper: Pri Kahu v Remšeniku	85
✓ 14. Blaž Singer: Dve leti kmetijska šola Podravlje	89
✓ 15. N. P.: Simon Rudmaš	97
16. . . . : Zlati stari cajti	98
✓ 17. Dr. Julij Felaher: Šola in šolniki v Melvičah v dobi od leta 1789—1877	99
✓ 18. J. M. Trunk: Amerika	110
19. Mr.: Kako so se gostili koroški mogočnejši v srednjem veku	120
20. M. r.: Čemu je potreben prah v vsemirju in posebno na zemlji	122
21. Boža Košak: O naši modi	124
22. Dr. Srdan Sevnik: Zdrav dom	126
23. Dr. Damjan Bebler: O sodobni prehrani	133
24. M. r.: Nevarnosti uživanja tobaka nekoč in danes	136
25. Zgodovina pšenice	138
✓ 26. France Vernik: Reja in prehrana živine v gorskih predelih	139
27. Anton Polenec: Živalska govorica	142
✓ 28. Dr. J. F.: Zakaj ni izšel koledar Slovenske Koroške za leto 1946	148
29. Mark Twain in lenuh	150
30. Za dobro voljo	151

ZVEZA SLOVENSKIH ZADRUG V CELOVCU

r. z. zo. j.

CELOVEC, PAVLIČEVA 7 — Tel. 21-29

Slovenski kmetje, delavci in obrtniki!

Poslužite se za utrditev in razvoj svojega gospodarstva
naših domačih

Hranilnic in posojilnic

Kmečkih gospodarskih zadrug

Živinorejskih zadrug

Južnokoroške semenarske zadruge
in zadružnih žag.

V skupnosti je moč in uspeh!

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA CELOVEC

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIZ. CELOVEC

K pi
KOROŠKI koledar
1956

0076225

COBISS 0

COBISS 0

SI OUFENSCHE STUDIENBIBL.
KLAGENFURT

RT